

АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

М. О. ЄВДОКІМОВА

**КРИМІНОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОЧОЇ
ЗЛОЧИННОСТІ
В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ**

Монографія

**За науковою редакцією доктора юридичних наук,
професора, заслуженого юриста України Р. В. Вереші**

Чернігів
НУ «Чернігівська політехніка»
2021

УДК 343.9
Є15

Рекомендовано до друку спеціалізованою вченою радою К 26.122.01 Академії адвокатури України (протокол № 1 від 08.09.2020 р.).

Рецензенти:

О. М. Джужа – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

В. М. Куц – кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Є. В. Фесенко – доктор юридичних наук, професор.

Євдокімова М. О.

Є15 Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки : монографія / М. О. Євдокімова. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. –232 с.

ISBN 978-617-7932-11-5

Монографію присвячено комплексному науковому дослідженню жіночої злочинності в сфері економіки, її кримінально-правовим, кримінологічним та кримінально-виконавчим аспектам. У роботі розроблено авторське визначення жіночої злочинності в сфері економіки, з'ясовано її характерні ознаки. На підставі узагальнення емпіричних даних здійснено кримінологічний аналіз злочинів, пов'язаних із жіночою злочинністю в сфері економіки. Визначені криміногенні риси осіб, які вчиняють вказані злочини, а також розроблено типологію цих осіб. Висвітлено причини й умови поширення діянь, що досліджуються. Розглянуто міжнародний та закордонний досвід запобігання жіночій злочинності в сфері економіки та можливості його використання у вітчизняній превентивній діяльності. Сформовано низку заходів загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, пов'язаним із жіночою злочинністю в сфері економіки.

Видання розраховане на студентів, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти, науковців, практичних працівників, а також для читачів, хто цікавиться питаннями жіночої злочинності.

УДК 343.9

ISBN 978-617-7932-11-5

© М. О. Євдокімова, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ.....	8
1.1. Методологічні засади вивчення природи злочину та злочинності.....	8
1.2. Жіноча злочинність в сфері економіки як об'єкт кримінологічного дослідження	31
Висновки до розділу 1	45
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	49
2.1. Стан, структура, динаміка та географія жіночої злочинності в сфері економіки	49
2.2. Особа жінки, яка вчиняє злочини в сфері економіки.....	71
Висновки до розділу 2	104
РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЖІНКАМИ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	108
3.1. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам, що вчиняються жінками в сфері економіки	108
3.2. Індивідуально-профілактичні заходи запобігання злочинам, що вчиняються жінками в сфері економіки	126
3.3. Соціальна адаптація жінок, які вчинили злочини в сфері економіки після відбуття покарання.....	135
Висновки до розділу 3	150
ВИСНОВКИ	154
ДОДАТКИ.....	188

ПЕРЕДМОВА

У пропонованій читачеві монографії розкрито зміст поняття «жіноча злочинність у сфері економіки», охарактеризовано якісні та кількісні показники цього виду злочинності, досліджено її основні детермінанти, а також особлива увага приділена аналізу основних заходів запобігання злочинам, що вчиняються жінками у сфері економіки. Її основу становить дисертаційне дослідження на тему: «Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки», виконане автором на кафедрі кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України.

08 вересня 2020 року дисертація за названою темою на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право – була захищена на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.122.01 Академії адвокатури України. За результатами захисту Рішенням названої спеціалізованої вченої ради авторові було рекомендовано підготувати та опублікувати монографію, яка і пропонується Вашій увазі.

Користуючись наданою можливістю, бажаю висловити слова подяки всім, хто був причетним до створення цієї монографії. Насамперед хочу виразити щире подяку своєму науковому керівнику **Вереші Роману Вікторовичу**, доктору юридичних наук, професору, заслуженому юристу України – за досвід, за терпіння, за витрачений час, за безцінні поради та настанови.

Окрему подяку висловлюю шановним рецензентам – **О. М. Джужі, В. М. Куцу та Є. В. Фесенку** за надані ними справедливі зауваження щодо вдосконалення цього дослідження.

Слова вдячності також висловлюю **Т. В. Варфоломеєвій** та всім членам спеціалізованої вченої ради К 26.122.01 Академії адвокатури України за дружню підтримку під час захисту дисертації та за коректні поради.

ВСТУП

Державна політика України щодо забезпечення національної безпеки формує перед кримінологічною наукою нові завдання, які потребують теоретичного та практичного дослідження. Зростання тіньового сектору економіки та криміналізація практично всіх сфер господарювання стримує розвиток ринкових відносин в Україні, загрожуючи національним інтересам та національній безпеці держави, підриває довіру громадян до демократичних інститутів і цінностей, спричиняючи занепокоєння в суспільстві та критичні оцінки міжнародних експертів. За даними Генеральної Прокуратури України, протягом 2014–2019 рр. у середньому за рік було викрито близько 40 тис. злочинів у сфері економіки, серед яких переважають злочини проти власності (52,2 %), у сфері господарської діяльності (25,7 %) та пов'язані з ними зловживання службових осіб суб'єктів господарювання усіх форм власності (22,1 %) ¹. Перманентно збільшується питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів і кількість потерпілих, яким завдано великої матеріальної шкоди.

Важливою кримінологічною проблемою сьогодення є питання про жіночу економічну злочинність, яка розвивається у надрах підприємництва, завдаючи колосальних втрат державі, здатна, по мірі проникнення у владні структури дестабілізувати базисні підвалини соціально-економічної системи держави. Характерними її ознаками є високий рівень латентності, динамічність і швидка адаптація до нових умов і правил господарювання, стійкий характер діяльності організованих груп у формі злочинного бізнесу під прикриттям різноманітних інститутів ринкового типу, наявність міжрегіональних, транснаціональних злочинних зв'язків, застосування ефективних засобів протидії правоохоронним органам, зокрема використання з цією метою численних корумпованих важелів і сучасних технічних можливостей.

Злочинність жінок тісно пов'язана із загальною злочинністю. Водночас вона має певні особливості, які визначаються соціально-психологічним та

---

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна Прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

біологічним статусом жінки, кількісними показниками, особливостями структури і характеру злочинів, роллю жінки у злочинах, способами та знаряддями їх вчинення. Аналіз статистичної звітності засвідчує, що у 2016 році кількість жінок, які вчинили злочини у сфері економіки, становила 7327 осіб, у 2017 р. – 8690, у 2018 р. – 9580, а у 2019 р. – 9662². При цьому, якщо питома вага злочинів, вчинених жінками у сфері економіки, у загальній структурі таких злочинів у 2014 р. складала 9,1 %, то у 2019 р. – вже 14,3 %, а співвідношення жінок та чоловіків становить 1:5. Такий стан засвідчує зростання інтенсивності скоєння злочинів у сфері економіки взагалі та вчинених жінками зокрема і вимагає створення дієвих механізмів запобігання.

Викликає занепокоєння той факт, що продовжилася тенденція зменшення числа виявлених злочинів проти власності – фактів привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (–15,3 %), злочинів у сфері господарської діяльності (–6,1 %), посягань у сфері службової діяльності та професійної діяльності (–20,3 %), що обумовлює значну частку латентної злочинності у цій сфері (70–80 % злочинів залишаються невиявленими). Це свідчить про певне зниження рівня діяльності правоохоронних органів.

Для обґрунтування теоретичних положень запобігання злочинам авторка спирається на праці: Ю. М. Антоняна, О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, О. Ю. Бусол, Р. В. Вереші, В. В. Голіни, Б. М. Головкіна, І. М. Даньшина, Ю. М. Демідова, О. М. Джужі, А. І. Долгової, В. М. Дрьоміна, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, М. І. Камлика, О. М. Костенка, Н. Ф. Кузнецової, О. Г. Кулика, В. М. Куца, В. Д. Ларічева, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, М. І. Мельника, П. П. Михайленка, В. І. Осадчого, Д. В. Рівмана, А. В. Савченка, В. О. Тулякова, В. І. Шакуна та ін.

Деякі аспекти запобігання: злочинам у сфері економіки розглядали у своїх роботах Є. Л. Стрельцов (1992), Г. А. Матусовський (1999),

---

² Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2020. 59 с.

А. Ф. Волобуєв (2000), М. Б. Бучко, Н. О. Гуторова, О. Ф. Долженков, В. М. Попович (2002), В. П. Корж (2003), О. Г. Кальман, В. В. Коваленко, В. В. Лисенко, В. Л. Ортинський (2004), Л. М. Стрельбицька (2005), В. І. Антипов (2006), О. Є. Користін (2007), С. С. Чернявський (2010), В. В. Черней (2014); жіночій злочинності: А. Б. Блага (2000), В. В. Федусик (2001), М. В. Стрюк (2001), В. О. Меркулова (2003), О. М. Подільчак (2005), В. А. Бадира (2006), Г. С. Резніченко (2009), В. С. Батиргарєєва (2010), С. І. Афанасенко (2013), Р. В. Перелигіна (2015), В. Ф. Лагоцька (2016), Т. Г. Таран (2019).

Однак, віддаючи належне результатам наукових розробок цих та інших вчених, ураховуючи теоретичну і практичну значущість їхніх досліджень, спеціального вивчення потребують такі питання: поняття та сутності жіночої злочинності у сфері економіки; кримінологічної характеристики такої злочинності; характеристики кримінологічного портрета жінки, яка вчиняє злочин у сфері економіки; системи заходів запобігання та механізму соціальної адаптації жінок після відбуття покарання. Аналіз національного законодавства України, літературних джерел, статистичних матеріалів і практики дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі розв'язання проблем запобігання злочинам, що вчиняються жінками у сфері економіки в Україні, потребує якісно нових підходів до її розуміння, зокрема комплексного аналізу всіх аспектів запобігання зазначеному протиправному явищу. Складність і комплексність цього феномену в умовах сьогодення зумовили актуальність його подальшого наукового дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

1.1. Методологічні засади вивчення природи злочину та злочинності

Однією із негативних реалій сучасності є певне підвищення кримінальної активності суспільства, що, у свою чергу, слугує каталізатором для зростання злочинності в цілому.

Феномен злочинності традиційно потребує системного, ґрунтовного наукового осмислення, а також запровадження певних систем протидій як на національному, так і на міжнародному рівнях. У межах такої діяльності особливу увагу слід приділити концептуалізації знань щодо сутності природи злочину та злочинності.

Складність вивчення природи злочину та злочинності полягає у тому, що ці поняття можуть виступати в якості предмета дослідження багатьох наукових дисциплін, таких як: соціологія, соціальна психологія, кримінологія, юриспруденція, етика, філософія права, соціальна філософія, антропологія. Різні визначення злочинності, з одного боку, розкривають певні грані даного феномена, з іншого – вимагають спеціального теоретичного дослідження, здатного проаналізувати існуючі погляди на сутність злочину. У межах цього підрозділу будуть окреслені загальні положення щодо визначення злочину в межах порівняльно-правового, історико-правового та філософсько-правового підходів, а також буде встановлена онтологічна природа злочинності.

Поняття злочинності в цілому та злочину зокрема – є універсальними та фундаментальними, які перебувають в основі змісту кримінальних та кримінологічних понять.

Визначення поняття злочину міститься у кримінальному законодавстві таких країн, як: Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Молдова, Італія, Україна. Однак, слід зауважити, що кримінальні кодекси

деяких зарубіжних держав взагалі не містять визначення поняття злочину, наприклад в Албанії, Данії, Франції, Швейцарії [163, с. 149–150].

Враховуючи те, що кожна держава володіє своїм кримінальним законодавством, яке відображає притаманні їй історико-національні та правові традиції, все ж таки існує основа, яка є спільною для кримінального законодавства різних країн. Спільним для правової системи зарубіжних країн є те, що кримінальне законодавство у більшості випадків ґрунтується на загальновизнаних кримінально-правових принципах. Найбільш поширеними є такі принципи:

- «*nullum crimen sine lege*» – «нема злочину без вказівки на те в законі» або його ще називають принципом законності – даний принцип відображений у більшості міжнародно-правових актів про права людини, конституціях та кримінальних кодексах зарубіжних держав. Так, наприклад ст. 7 Конвенції про захист прав та основоположних свобод передбачає, що нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення [114]. Абзац 1 Кримінального кодексу Німеччини також проголошує принцип законності, а саме: «Діяння може каратися тільки у тому випадку, якщо його караність була визначена законом до його вчинення» [91, с. 12–14];

- «*ne bis in idem*» – «не можна карати двічі за одне й те ж діяння» або принцип недопустимості подвійного інкримінування – даний принцип був юридично закріплений у таких міжнародно-правових актах: Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.) [159]; Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) [114]; Хартії Європейського Союзу про основні права (2000 р.) [256]. Прикладом закріплення принципу недопустимості подвійного інкримінування у

кримінальному законодавстві зарубіжної держави може слугувати Кримінально-процесуальний кодекс Франції, а саме: ст. 368 передбачає, що жодна особа, яка відбула покарання, не може бути знову піддана кримінальному переслідуванню за вчинення того ж діяння, навіть якщо її дії мають іншу кваліфікацію [285];

- «*praesumptio de innocentia*» – принцип презумпції невинуватості зафіксований у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), зокрема у п. 2 ст. 14 : кожен обвинувачений у кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно з законом [159]. Аналогічне визначення принципу міститься і у п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) [114].

Проаналізувавши кримінальне законодавство Німеччини щодо закріплення принципу презумпції невинуватості, з'ясовано, що у статтях Кримінально-процесуального кодексу ФРН він не відображений як окрема правова норма. Однак, у кримінальному процесі все ж таки він діє, оскільки ФРН 1952 року ратифікувала Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод (1950 р.) і тому вона є частиною внутрішнього законодавства країни [150, с. 147–148].

Спільність загальновизнаних правових принципів у кримінальній законотворчості різних країн цим, звичайно, не обмежується. Якщо мова йде про відмінності, то вони яскраво проявляються у понятійній системі кримінального законодавства та у кримінально-правових доктринах зарубіжних держав.

Так, найбільш архаїчним визнається кримінальне законодавство Англії, а також країн англо-американської правової системи. Для кримінального законодавства Англії, як і запозичених у неї кримінально-правових норм США, характерна відсутність єдиного нормативного (зафіксованого в нормативних актах) визначення поняття злочину. Внаслідок того, що англійське кримінальне законодавство є не кодифікованим, відсутній і

вичерпний перелік злочинних діянь. Визначення поняття злочину, як правило, розкривається в кримінально-правових доктринах. Так, в англо-американській доктрині, злочин характеризується наявністю двох ознак, які позначалися латиною, а саме: *actus reus* – дія або бездіяльність, яка заподіяла певну шкоду або створила загрозу для її заподіяння та *mens rea* – це психологічне ставлення особи до вчиненого нею злочину [32, с. 52–53].

У чинному Кримінальному кодексі Франції 1992 р., як і в попередньому кримінальному кодексі 1810 р., поняття злочину відсутнє. Визначення поняття злочину надається у кримінально-правових доктринах Франції, під яким визначається будь-яка дія або бездіяльність, яку суспільство забороняє під загрозою кримінальної санкції, або як порушення фундаментальних групових норм [248, с. 276].

Відповідно до Кримінального кодексу Німеччини, злочинні дії можуть бути виражені як у формі злочину, так і у формі проступку. В основі такого поділу було покладено формальну ознаку, а саме – мінімальний розмір покарання [77, с. 189–190]. Так, відповідно до абзацу 12 Кримінального кодексу Німеччини, злочин – це протиправне діяння, за скоєння якого, в якості мінімального покарання, передбачена відповідальність у виді позбавлення волі на строк від одного року і більше. У свою чергу, проступок – протиправне діяння, за скоєння якого, в якості мінімального покарання, передбачена відповідальність у виді позбавлення волі на більш короткий термін або накладення грошового штрафу [248, с. 281]. У кримінально-правовій доктрині Німеччини злочинним діянням є протиправне, винувате та таке, що відповідає ознакам складу злочину [248, с. 282].

Отже, аналіз загальноправових традицій західноєвропейського та англо-американського правотворення засвідчує, що при всіх національних особливостях, загальним для них є визнання та наслідування загальноновизнаних кримінально-правових принципів.

Вважається, що за всієї різноманітності доктринальних визначень поняття злочину, вони, по суті, зосереджуються навколо таких понять, як

діяння (дія або бездіяльність), порушення правового блага, кримінального закону, шкода, завдана суспільним інтересам і цінностям, міра покарання за вчинене [32, с. 56–58].

Необхідно підкреслити, що історія визначення поняття злочину на території України мала свою специфіку та правові традиції.

Так, у літературі зазначається, що в IX-X ст. на території Київської Русі існувала усна система звичаєвого права, і внаслідок цього писемні відомості щодо тогочасного визначення поняття злочину в історико-правових джерелах відсутні [139, с. 60–62].

Окремі аспекти, які стосуються вчинення злочину, згадуються в перших писемних джерелах права, зокрема, у договорах Київської Русі з греками та візантіяцями, однак визначення поняття злочину у вказаних історико-правових джерелах не надавалося [215, с. 52–53].

Визначення поняття злочину було передбачено в правових положеннях Руської Правди, під яким розумілося вчинення будь-якого правопорушення проти суспільного ладу, що виявлялося у нанесенні фізичної, матеріальної або моральної шкоди. За подібний вчинок винна особа повинна була виплатити певну грошову компенсацію. Правова система ранньофеодального періоду Київської Русі не відрізняла кримінальні злочини від цивільно-правових правопорушень [239].

Необхідно також підкреслити, що переважна більшість правових норм Руської Правди, які були пов'язані із призначенням покарання за вчинення злочину, мали неоднаковий підхід до захисту інтересів феодалів та залежного від них населення, так зокрема, вид покарання обирався в залежності від матеріального та соціального становища як потерпілої особи, так і особи, яка вчинила злочинне діяння [178, с. 90–92].

За часів Великого князівства Литовського, до складу якого увійшла значна частина території України, було відсутнє чітке визначення поняття злочину. Для означення такого явища як злочин, використовувалися різні терміни, зокрема: «виступ», «виступок», «кривда», «учинок», «злочинство»,

«шкода», «гвалт», «вина», «збиток». Усі ці вирази вказували на різні аспекти одного і того ж поняття (злочину), в зміст якого законодавець включав водночас і «кривду» для потерпілого, і «шкоду земскую», і порушення «спокою посполитого», і вину, і гріх [119, с. 82-84].

На Запорізькій Січі під вчиненим злочином розуміли дію, яка завдавала шкоди (майнового або немайнового характеру) окремому козаку або всьому Війську Запорізькому, а також дію, яка полягала в порушенні встановлених правових звичаїв. Найчастіше козаки вчиняли злочини проти військової дисципліни та злочини проти честі і моралі. Положення кримінального права на Запорізькій Січі ґрунтувалося на звичаєвому праві запорізького козацтва [177, с. 159–160].

Наступним періодом розвитку на території сучасної України кримінального законодавства в цілому та визначення злочину, зокрема, став період імперської доби. В цей період значна частина українських земель відійшла до складу Російської імперії (XVII ст. – 1917 р.). Основними історико-правовими джерелами імперської доби були: Соборне Уложення 1649 року, Військовий Артикуль 1715 року, Проект кримінального уложення Єлизаветинської комісії 1754 року. Так, відповідно до кримінально-правових норм Соборного Уложення 1649 року, під злочином розумілася будь-яка дія, «лиха справа», яка завдає (або може завдати) великої шкоди державі, панівному класу, а тому забороняється законом [231, с. 12–13].

У кримінальному законодавстві XIX – початку XX ст., а саме: ст. 1 Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року визначала злочин як будь-яке порушення закону, що посягало на недоторканність прав та безпеку верховної влади та на права та безпеку окремих осіб. Стаття 4 (в редакції 1866 і 1885 рр.) також передбачає, що злочином визнається як саме протиправне діяння, так і невиконання того, що законом визначено [97].

Для кримінально-правової системи України в період 1917–1918 рр. характерним є відсутність єдиного кримінального закону, який би містив загальні положення щодо кримінальної відповідальності, поняття злочину та покарання [33, с. 44–45].

У нормативних актах Української держави радянської доби містилось чітке визначення поняття злочину. Так, відповідно до ст. 7 КК УРСР 1960 р., злочин – це передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на радянський суспільний або державний лад, соціалістичну систему господарства, соціалістичну власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права громадян, а так само інше суспільно небезпечне діяння, яке посягає на соціалістичний правопорядок і передбачене кримінальним законом [131].

Отже, трансформації у суспільстві, які пов'язані із зміною політичних, економічних, морально-ціннісних основ життя людини спричиняє і зміну того, які дії визнаються як злочинні.

Ю. В. Голік зазначає: «Той, хто вирішить зануритися у вир філософських проблем права, піде по цікавому шляху. Справа в тому, що філософія відноситься до числа тих наук, в яких по жодному з питань серед дослідників немає єдності думок. Дуже часто ці думки розходяться настільки кардинально, що немає навіть спільних позицій. Споры безкінечні і тривають вони не десятиліттями і навіть не століттями, а тисячоліттями» [251, с. 7].

Філософське осмислення понять «злочин» і «злочинність» були предметом дослідження мислителів не одне століття.

Античність. Вважається, що перші вчення, які стосуються злочину, виникли у країнах Стародавнього Сходу, зокрема в Китаї, Єгипті, Месопотамії, Індії. Їхня політико-правова думка у цей період ґрунтувалася на міфологічній основі: через міфи пояснювалися всі явища та процеси, які відбувалися у суспільстві. А відтак злочини – це діяння вищих сил, які активно втручаються у долю людини [8, с. 50-52].

Отже, міфологічний світогляд поєднував у собі не лише знання про божественне та природу, а й започаткував появу перших уявлень про правові відносини в цілому.

У джерелах Стародавньої Греції також згадується філософсько-правове осмислення сутності злочину. Так, першим, хто звернувся до вивчення та

аналізу природи злочину, був представник мілетської філософської школи – Геракліт (приблизно 530–470 рр. до н.е.). Він розглядав усі аспекти людського буття через призму космічних процесів. З цієї точки зору, злочин – це порушення закону, який був закладений космосом [30, с. 16-17].

В основі погляду Сократа (приблизно 470-399 рр. до н.е.) на природу злочину була покладена концепція «морально-доблесної людини». Кожний індивід, за Сократом, має свої принципи та уявлення про добро і зло, про доблесть і безчестя. Саме ці поняття визначають характер та варіації поведінки. Людина, яка дотримується моральних принципів буття – завжди вчиняє добрі вчинки. Людина, яка таких принципів не визнає – вчиняє злочин [156, с. 255-256].

Платон (приблизно 428–348 рр. до н.е.) трактував злочин на основі аналогії, яку він проводив між державою та людським організмом. Відповідно, як у живому організмі кожен орган та система виконує свою роль, так і в державі кожний індивід наділений відповідними функціями [21, с. 256]. Таким чином, на думку Платона, злочин – це порушення природних законів, наслідки якого є небезпечними для громадянина, оскільки останній є основним елементом держави [155, с. 144–146].

Позиція Платона отримала своє подальше продовження і у працях Арістотеля (приблизно 384-322 рр. до н.е.), який на основі законів логіки співвідносив людину і державу, як частину і ціле [12, с. 17].

Він був переконаний, що злочин – це порушення писаних законів, які були засновані на взаємовигоді та взаємодомовленості. Арістотель також вважав, що вчинення злочину напряму залежить від вибору людини. Тобто індивід сам обирає варіанти поведінки, у тому числі і вчинення злочину. Його вибір не залежить від «вищих сил» [275, с. 211].

Отже, осмислення сутності природи злочину в період Античності, у переважній більшості, ґрунтувалося на основі міфологічних, філософських та метафізичних поглядів. Напрацювання античних філософів було покладено в основу подальшого розвитку філософсько-правового вчення.

Середньовіччя. Перехід від Античності до Середньовіччя характеризувався кардинальними змінами у свідомості людей, а саме – пануванням схоластичного погляду та принципів [20, с. 86].

Схоластика – це тип релігійної філософії, для якого характерне принципове панування теології над усіма іншими формами пізнання [55].

Вагомий внесок у розвиток західної християнської філософії було зроблено Аврелієм Августином (354–430 рр.). Його християнсько-правова концепція будувалася на основі біблійних поглядів, відповідно до яких державні та правові інститути з'являються внаслідок гріховного падіння людини. Він трактував злочин як хворобу людської природи, в результаті якої людина живе не відповідно до Божого закону, а сама по собі [20, с. 87–88].

Провідною ідеєю мислителя було те, що громадський та правовий порядок зазнали «гріховного впливу», і для того аби уникнути негативних наслідків, необхідно суспільству прищепити такі ідеї, як справедливість, мораль та любов. Крім того, Аврелій Августин перший, хто спробував провести розмежування між такими поняттями як «злочин» та «проступок». Так, він стверджував, що коли дії людини псує власну душу і тіло – це проступок; коли дії людини завдають шкоди іншій людині – це злочин [189].

Розмежування категорії «гріх» та «злочин» було здійснено П'єром Абеяром (1079-1142 рр.). Під злочином філософ розумів порушення норм, які були передбачені в законі. Нема закону - нема злочину. Відмежування гріха від злочину передбачало і різні наслідки для їх спокутування. Покарання за гріх можна було спокутувати каяттям або пожертвуванням, покарання за злочин було більш жорстким: у деяких випадках доходило аж до застосування смертної кари [241, с. 376].

У Фоми Аквінського філософський погляд на природу злочину фігурує в контексті його концепції «вільної людини» (1225–1274 рр.). Мислитель зазначав, що людина здійснює вчинки на підставі розуму. Розум є основою людської свободи, але реалізується ця свобода в межах, визначених Богом. З цієї точки зору, злочин – це прояв волі, що був спрямований на порушення

державних приписів, які, у свою чергу, були засновані на Божих заповідях [120, с. 28].

Епоха Ренесансу характеризувалася появою нових поглядів та ідеалів, які будувалися на принципах справедливості та свободи, що, у свою чергу, не могло не позначитися на філософському осмисленні природи злочину. Під свободою розумілася можливість жити за справедливими законами та правилами. Так, згідно з гуманістською концепцією Маттео Пальмієрі, стверджуючи, що злочин є порушенням справедливості, він наголошував на тій своїй думці, що справедливість – це основа згоди, згода – основа порядку, порядок – основа спокійного і мирного життя [254].

Таким чином, філософсько-правове осмислення сутності злочину в епоху Середньовіччя ґрунтувалося на основі християнської доктрини. Злочин розглядався крізь призму усвідомлення Бога як Всевишнього судді. А відтак злочин – це порушення людиною основного, Божого закону. Особливість трактування поняття "злочин" мислителями доби Реформації полягала у тому, що релігійні приписи осмислювалися як такі, що не можуть вважатися злочином [155, с. 198-202].

Новий час. Для філософсько-правових поглядів періоду Нового часу характерним було те, що злочин пояснювався на основі концепції узгодження індивідуальних прагнень та потреб людини із суспільними інтересами. Зокрема, Жан-Жак Руссо розглядав «злочин» на основі концепції «суспільного договору», а відтак злочин – це порушення людиною або державою договору, відповідно до якого обидві сторони зобов'язуються дотримуватись узгоджених правил поведінки та приписів. Крім того, поняття «злочин» осмислювалося на тлі таких ідей як рівність, свобода та справедливість. Зміст свободи полягав у тому, аби бути вільним від обмежень та насильства з боку інших, а цього не може бути там, де немає закону [218, с. 129–130].

Більшість мислителів епохи Нового часу вважали, що злочином може визнаватися лише діяння (активна дія), яка заборонена законом, а наміри та

думки – злочином не визнавалися. Серед найбільш відомих послідовників таких ідей можна назвати Т. Гоббса, Ч. Бекаррію, Ш. Монтеск'є [155, с. 240–242].

Характерним для *XIX–XXI ст.* було те, що праці більшості філософів були присвячені пошуку таких ознак «злочину», які були б універсальними, загальними та не залежали від історичної мінливості даного феномену. Наприкінці ХХ століття стала помітною тенденція виходу питань, пов'язаних із категорією "злочин" за межі науки кримінального права. Зокрема, з'явилася низка праць фахівців із філософії права [253, с. 115–117].

У філософії злочину сформувався три умовних рівня пояснення природи злочину: метафізичний, натуралістичний і ірраціональний. В рамках метафізичної філософії злочину ключовим соціальним чинником, стимулюючим злочинну діяльність, виступає невідповідність національного законодавства вищим метафізичним принципам. За натуралістичним підходом, вчинення злочину обумовлено специфікою соціального (державного) устрою. В рамках ірраціонального типу мислення, соціальні та антропологічні аспекти філософії злочину знаходяться в тісній взаємодії і припускають їх синтетичний аналіз [212, с. 180-182].

У науковій літературі зазначається, що поняття «злочин» необхідно відрізнити від поняття «злочинність».

Західна кримінологія традиційно приділяє незначну увагу питанню стосовно формального визначення тих або інших понять. Це стосується і поняття злочинності. Для його позначення науковцями використовуються такі терміни, як: *criminality* (злочинність), *delinquency* (злочинність як дії індивідуумів); *crime* (злочинність як суспільне явище); *malfeasance* (злочинність як шкідливість та згубність) [223, с. 76]. Для західної кримінологічної науки характерним є також ототожнення понять «злочин», «злочинність», «злочинне діяння», що, у свою чергу, відображає типовий для прагматичної кримінології підхід, пов'язаний з поширеністю «описових» концепцій злочинності, без зайвого «теоретизування» щодо сутнісної характеристики понятійного апарату [223, с. 78].

На сьогоднішній день для вітчизняної кримінологічної науки характерним є наявність значної кількості фундаментальних наукових та методологічних підходів до визначення природи та сутності злочинності. Так, І. М. Даньшин зазначає, що злочинність – це відносно масове, історично мінливе явище, що має певну територіальну та часову поширеність, і являє собою цілісну, засновану на статистичних закономірностях, систему одиничних суспільно небезпечних діянь, заборонених кримінальним законом. Окрім того, що злочинність – соціальне явище, вчений вказував на те, що злочинність – це збірне поняття, що є органічною, а не арифметичною сукупністю суспільно небезпечних діянь [59, с. 53–55].

Деяко подібне визначення злочинності надає О. М. Литвак: як відносно масове явище кожного суспільства, що складається із сукупності окреслених кримінальним законом діянь, скоєних на тій чи іншій території протягом певного часового проміжку [144, с. 9].

У свою чергу, І. К. Туркевич, зазначає, що злочинність – це відносно масове, суспільно небезпечне, історично мінливе, соціальне й кримінально-правове явище, яке виникло на певному етапі розвитку суспільства і складається із системи злочинів і осіб, які їх вчинили за певний час на відповідній території [242, с. 19].

Відомий кримінолог В. М. Дрьомін пропонує праксеологічний підхід до пізнання злочинності, розуміння злочинності як предметної діяльності і соціальної практики. Учений обґрунтовує, що злочинність, являючи собою результат особливої за своїми мотивами, метою і морально-правовими оцінками предметної діяльності, виступає лише як один із проявів людської активності й перебуває в закономірних зв'язках з іншими видами діяльності людини [71, с. 97–100].

До того ж, на думку науковця, злочинність у соціальному і психологічному аспектах є, перш за все, продуктом діяльності людини, результатом її соціальної активності і виявляється у масових щоденних практиках, які можна позначити терміном «кримінальні практики», що фактично постають як соціальні інститути [70, с. 70–71].

А. Ф. Зелінський визначав злочинність як масовий прояв деструктивності у поведінці людей, що виражається у системі передбачених кримінальним законом діянь, вчинених на даній території або серед членів певних соціальних груп протягом одного року або якоїсь його частини [95, с. 24–25].

О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко визначають злочинність як соціально-правове явище, історично мінливе, що становить систему (сукупність) злочинів, вчинених у певній державі (регіоні) за той чи інший період, унаслідок певних причин і яке підпорядковане статистичним закономірностям [15, с. 7].

Б. М. Головкін зазначає, що є наявна ситуація, за якої центральна категорія кримінологічної науки (поняття «злочинність») належить до найменш визначеної, найбільш суперечливої і методологічно застарілої. Вчений визначає, що кримінальна реальність (злочинність) являє собою історично усвідомлену антисуспільну форму людського буття, виражену в протиправній діяльності системного характеру в конкретних умовах простору й часу [52, с. 29].

Отже, незважаючи на значну кількість різних методологічних підходів щодо визначення сутності злочинності, всіх їх умовно можна згрупувати на два основні напрямки: перший – статистичний, представники такого напрямку розглядають злочинність через сукупність (систему) злочинів, вчинених на певній території за певний проміжок часу; другий – соціальний, представники такого напрямку визначають злочинність як прояв певної соціальної активності (діяльності) членів соціуму.

Кримінологічна сутність злочинності не може бути зрозуміла і без з'ясування співвідношення понять «злочин» і «злочинність». При цьому слід зауважити, що якщо поняття злочинності є кримінологічним, то поняття злочину – кримінально-правовим, тобто являється тими цеглинками, з яких складається вся будівля, іменована злочинністю. Злочин зазвичай розглядається у двох основних площинах: як акт людської поведінки і як

кримінально каране діяння. У свою чергу, злочинність відображає найбільш суттєві ознаки окремих злочинів, а випадкові, притаманні лише деяким з них, відсіюються. Так з'являються закономірності, пізнання яких є основою як для організації боротьби зі злочинністю, так і її прогнозування на майбутнє [99, с. 64–65].

Отже, злочин – це загальна, універсальна категорія, яка може бути досліджена не лише в межах кримінально-правових наук, а й у межах історико-світоглядного та філософсько-світоглядного підходів.

У результаті здійснення порівняльно-правового аналізу визначення змісту злочину встановлено, що поняття злочину по-різному розуміється в залежності від особливостей правової системи та юридичних традицій, які відіграють провідну роль в процесі правотворчої діяльності.

Залежно від правової системи, юридичне визначення поняття злочину відображається або у кримінально-правових доктринах (найбільш характерно для англо-американської правової системи), або у нормативних актах (характерно для романо-германської правової системи, однак є виключення – кримінальне законодавство Франції не містить визначення поняття злочину).

Попри всю розмаїтість доктринальних визначень поняття злочину, вони, по суті, зосереджені навколо таких ознак як: діяння (активна дія або бездіяльність), порушення кримінального закону, завдання шкоди суспільним інтересам або цінностям, покарання за скоєний злочин. Проаналізувавши існуючі законодавчі визначення злочину, які містяться в нормативно-правових актах західноєвропейських країн та в деяких штатах США, приходимо до висновку, що вони більшою мірою ґрунтуються на формальних ознаках. При цьому кримінально-карані діяння поділяються на злочини і проступки (наприклад абзац 12 Кримінального кодексу Німеччини).

Необхідно зазначити, що спільним для кримінального законодавства західноєвропейських країн є наявність інтеграційної тенденції, тобто коли джерелом національної законотворчості стають норми міжнародного права.

У результаті проведення історико-правового аналізу визначення поняття злочину на території України було встановлено, що: 1) до X ст. відсутнє законодавче визначення поняття злочину; 2) у Розширеній редакції Руської Правди під злочином розумілася дія, яка полягала у нанесенні фізичної, матеріальної або моральної шкоди; 3) за часів панування Великого князівства Литовського, до складу якого входила Україна, поняття «злочин» ототожнювалося з такими поняттями як «виступ», «виступок», «кривда», «учинок», «злочинство», «шкода», «гвалт», «вина», «збиток»; 4) за часів існування Запорізької Січі злочином вважалася дія, яка полягала в порушенні встановлених правових звичаїв; 5) у кримінальному законодавстві XVIII – на початку XIX ст. містилося таке визначення злочину, як «лиха справа», яка завдає (або може завдати) великої шкоди державі, панівному класу, а тому заборонялася законом; 6) у XX – XXI ст. у нормативно-правових актах України вперше було відображено формально-матеріальне визначення поняття злочину. Отже, в межах історико-правового методу можна прослідкувати генезу формування визначення злочину залежно від культурно-цивілізаційного розвитку суспільства та його традицій.

Філософсько-правовий аналіз пояснює першопричини виникнення та поширення злочину на основі морально-міфологічного, теологічного та філософського уявлення про явища та процеси. Загальними філософсько-правовими аспектами визначення поняття злочину, є: 1) при первіснообщинному устрої «злочин» розумівся на основі міфологічного уявлення про явища і процеси, а відтак злочин – це діяння вищих сил, які активно втручаються у долю людини; 2) в період античності природа злочину пояснювалась на основі метафізичних поглядів, тобто злочин – це негативна дія, яка засуджувалась вищими силами; 3) у період Середньовіччя філософсько-правове визначення сутності злочину ґрунтувалося на основі християнської доктрини, а відтак злочин – це порушення людиною основного, Божого закону; 4) в епоху Нового часу поняття «злочин» осмислювалося на тлі таких ідей як рівність, свобода та справедливість, а тому злочин – це діяння, яке суперечить та завдає шкоди

загальнолюдському благу; 5) у ХХ-ХХІ ст. злочин визначається на підставі універсальних категорій філософії права.

Отже, у своїй сукупності можна виділити два напрямки визначення змісту злочинності: 1 – статистичний, відповідно до якого, злочинність – це сукупність злочинів, вчинених на певній території і в певний проміжок часу; 2 – соціальний, представники такого напрямку визначають злочинність як прояв певної соціальної активності частини членів суспільства, як предметну діяльність і соціальну практику, як масовий прояв деструктивності у поведінці людей, як форму соціальної адаптації.

Взаємозв'язок між поняттями «злочинність» та «злочин» ґрунтується на основі таких філософських категорій як загальне та одиничне. Основним елементом злочинності виступає окремий злочин або однорідні групи злочинів. Так, злочин – це певна форма прояву злочинності, зміни в особливостях окремого злочину зокрема, призводять і до зміни в характеристиці злочинності в цілому.

1.2. Стан наукового розроблення проблем запобігання жіночій злочинності

Жіноча злочинність як явище актуалізується в контексті сучасного розвитку суспільства і визначення якісно нових підходів щодо впливу на нього. Її рівень, структура та динаміка є показниками морального здоров'я суспільства та своєрідним індикатором його духовності, оскільки наслідки від такого виду злочинності деструктивно впливають на сім'ю, а особливо на неповнолітніх осіб, чим формують «резерв» для майбутніх злочинців.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день існує недостатньо інформації щодо стану жіночої злочинності. Офіційні статистичні звіти правоохоронних органів не виділяють жіночу злочинність в окрему категорію, а фіксують лише виявлену кількість осіб жіночої статі, які скоїли злочини. Так,

відповідно до статистичної звітності Генеральної прокуратури України, у 2016 р. було виявлено 11798 жінок, які вчинили кримінальні правопорушення, у 2017 р. – 13800 жінок, у 2018р. – 14183 жінок і станом на першу половину 2019 р. – 9014 жінок. Вище наведені статистичні дані свідчать, що останнім часом спостерігається незначне, але збільшення кримінальної активності з боку певної кількості жінок. Схожі тенденції є характерними і для інших держав [276, с. 110-111].

Слід зазначити, що повне та всебічне вивчення жіночої злочинності неможливе без його дослідження через призму історичних процесів та явищ.

Про значення історичного підходу до вивчення такої проблематики зазначав ще М. Г. Ярошевський, а саме: «Безпосередній зв'язок між філософією, теорією науки і історією людства – є загальновідомий. Без звернення до історичного коріння пізнання наукової проблеми не може бути повним та всебічним. Історія не тільки застерігає від повторення колишніх помилок, а й вказує напрямок руху: звідки ми йдемо, куди ми йдемо та що нас чекає у майбутньому [282, с. 322]. Тому в цьому підрозділі буде визначено витоки та основні концепції жіночої злочинності, а також проаналізовано сучасні наукові підходи щодо сутності жіночої злочинності.

Історія вчень про жіночу злочинність перебуває у тісному взаємозв'язку із історією загальнолюдського уявлення про жінку та її роллю у суспільстві.

На думку деяких вчених, перша згадка про жінку, яка вчинила злочинне діяння, пов'язана з образом Єви, яка порушила Божу заповідь, в результаті чого вона стала на шлях зла та гріха [33, с. 40].

У період Античності Платон був одним із перших філософів, хто почав досліджувати відмінність між жіночою та чоловічою природою: «За своєю сутністю жінки та чоловіки можуть виконувати однакові ролі, однак жінка в усьому більш немічна у порівнянні з чоловіком»[173, с. 31].

Арістотель у роботі «Політика» писав: «Початок жіночого і чоловічого різняться за своїм призначенням: якщо перше ототожнюється з тілесним, з матерією, то друге – з духовним, з формою» [44, с. 6].

Джерела стародавнього права свідчать, що жінки, яких звинувачували у скоєнні злочину, завжди піддавалися особливому суспільному осуду та презирству і каралися суворіше, ніж чоловіки. Це було характерним і для періоду Середньовіччя [82, с. 140–141].

Для періоду Київської Русі характерним було те, що диференціація відповідальності не залежала від статі суб'єкта злочину, а залежала від класової належності. Законодавство перебувало у тісній взаємодії з церквою. Найчастіше жінки вчиняли такі злочини, як: перелюбство, дитяче «душоубство» або аборт та крадіжку. За найбільш тяжкі злочини жінка піддавалася покаранню у виді смертної кари [216, с. 133–134].

Вивчення проблеми жіночої злочинності в Європі в період Середньовіччя започаткували німецькі інквізитори Шпренгер та Інститоріс. Їхні ідеї були висвітлені у трактаті «Молот відьом» у XV ст. Вони вважали, що жінки, через брак розуму, швидше за чоловіків відступають від віри, а тому немає нічого дивного, що серед жінок дуже багато «відьом» [149, с. 141].

Як зазначає О. М. Яковлєв: «Молот відьом» являє собою один із зразків релігійної теорії переваги чоловіків над жінками та необхідності переслідування останніх як представників нижчого, гріховного та небезпечного класу» [226].

Для XIX–XX ст. характерним було формування двох основних концепцій, які пояснювали причини жіночої злочинності, а саме: біологічна (антропологічна) та соціологічна.

Біологічна теорія. Вивчення проблеми жіночої злочинності як самостійного структурного елементу в другій половині XIX ст. пов'язано з іменем Ч. Ломброзо. Науковець вперше намагався розділити злочинність за гендерними ознаками, враховуючи специфічні особливості та відмінності між чоловічою та жіночою протиправною поведінкою. Ч. Ломброзо приділяв велику увагу значенню анатомічних і фізіологічних властивостей організму, які впливають на скоєння протиправних діянь. Жінок він ставив на нижчий рівень органічного розвитку порівняно з чоловіками, і як наслідок, на думку вченого, рівень жіночої злочинності повинен бути більшим [147, с. 125].

Ч. Ломброзо досліджував анатомічні особливості осіб, які були засуджені до позбавлення волі. Він виявив, що особи, які вчинили злочин, мають схожі фізіологічні риси, а саме: низький лоб, бліде обличчя, великі вилиці, груба щелепа, глибоко посаджені очі. Його головною ідеєю було те, що злочинцями не стають, а народжуються [147, с. 217–218].

На основі поглядів Ч. Ломброзо була сформульована антропологічна концепція вчинення злочинів жінками.

Дослідженням жіночої злочинності в межах антропологічної теорії продовжували займатися такі вчені, як: П. М. Тарновська, І. Я. Фойницький, С. В. Познишев. Однак, вони внесли істотні зміни у традиційний зміст антропологічної теорії Ч. Ломброзо.

Зокрема, П. Н. Тарновська вважала, що не можна на підставі лише анатомічних або вроджених моральних відхилень вважати людину злочинцем. Вона зазначала, що на процес формування негативних вад у людини, перш за все, впливає родинне середовище, в якому вона народилася або виховувалася [272].

В. О. Внуков зазначав, що дані біології свідчать, що жінки є більш фізіологічно залежними, аніж чоловіки. У своїх реакціях вони ближчі до фізіологічних коренів, аніж до відповідної психологічної надбудови. Таким чином, науковець пояснював причини жіночої злочинності не лише соціальними умовами, але й біологічними, автор поєднував ці категорії і вважав, що, лише діючи разом, вони можуть призвести до вчинення жінкою насильницького злочину [35, с. 192–195].

Є. М. Тарновський пояснював меншу питому вагу жіночої злочинності у загальній структурі злочинності саме фізіологічними факторами. Так, на думку кримінолога, жінки, будучи фізично слабкішими, вчиняють значно менше злочинів проти життя та здоров'я [43, с. 47–48].

Однак антропологічна концепція зазнала гострої критики та її положення на сьогодні є недієвими.

Соціологічна теорія. Соціологічна теорія визнає примат соціальних факторів у детермінації злочинності. Це повною мірою стосується й жіночої

злочинності, хоча певні біологічні чинники, властиві жінкам, не можна відкидати. Перш за все, саме соціальні фактори визначають відмінності між жіночою і чоловічою злочинністю. Йдеться про відмінності у соціальних ролях жінок і чоловіків, що позначаються на особливостях їхньої поведінки, в тому числі й злочинної. Характерний для ХХ століття процес емансипації жінок разом з позитивним мав і негативний бік. Жінки все більше оволодівають чоловічими професіями (армія, поліція, політика, спорт тощо), у зв'язку з чим не можуть (або й не хочуть) займатися тільки домашнім господарством та вихованням дітей. Вчені вважають, що маскулінізація жінок призводить до появи у них чоловічої психології, що й штовхає певну їх частину до вчинення злочинів [45, с. 195–196].

Яскравим представником даної теорії був М. М. Гернет, він, вивчаючи особливості скоєння злочинів жінками, прийшов до висновку, що рівень жіночої злочинності безпосередньо пов'язаний із тією роллю, яку жінка відіграє у суспільстві та становищем, що жінка займає у ньому. Чим більше жінка зрівняна у правах із чоловіком, тим більша кількість злочинів, вчинених жінками, наближується до кількості злочинів, вчинених чоловіками [46, с. 252–254].

Для ХХІ ст. характерним є те, що жіноча злочинність – розглядається як самостійний об'єкт кримінологічного дослідження, який відрізняється від чоловічої злочинності своїми тенденціями, кількісно-якісними характеристиками, детермінантами, заходами профілактики (запобігання), які розробляються з урахуванням гендерних особливостей [82, с. 141].

Слушною є позиція С. О. Павленка, який зазначає, що основною передумовою будь-якої наукового-дослідницької роботи є повний та ґрунтовний аналіз наукової спадщини як вітчизняних так і зарубіжних вчених у різні історичні проміжки часу. Така робота надасть можливість по-перше віднайти найвагоміші передумови, що стали теоретичною основою предмета наукового дослідження, з по-друге, звернути увагу на проблемні аспекти, що залишилися поза межами наукового дослідження попередніх науковців, у контексті соціально-економічних, політичних, нормативно-правових, криміногенних та інших чинників [175, с. 107].

На думку В. Г. Гриба, жіноча злочинність є частиною загальної злочинності, сукупністю злочинів, вчинених жінками. Однак, у більшості випадків вчені пропонують розгорнуті дефініції поняття жіночої злочинності. В. Н. Орлов розуміє під нею соціальне, правове, негативне, системне явище, яке складається із сукупності всіх злочинів, учинених жінками у той або інший період у державі (в регіоні), які мають свої особливості, а також кількісні і якісні показники [140, с. 27].

Н. О. Чечель визначає жіночу злочинність як «відносно масове, історично мінливе, соціально-правове явище, що є певною системою, яку утворюють суспільно небезпечні діяння, що вчиняються особами жіночої статі» [263, с. 219].

Окремі науковці пропонують оригінальні визначення поняття «жіноча злочинність», використовуючи при цьому ту чи іншу наукову концепцію. Так, на думку Р. В. Перелигіної, на підставі соціально-натуралістичної доктрини кримінального правознавства, під поняттям «жіноча злочинність» слід розуміти «соціально-негативне явище, що полягає у протиправній діяльності осіб жіночої статі, яке порушує закони соціальної природи, закріплені у нормах Кримінального кодексу України» [180, с. 23].

Жіноча злочинність, на відміну від злочинності чоловіків яка не є абсолютно домінуючою у її загальній структурі та відповідно не визначає кількісні та якісні показники злочинності в цілому. Відтак істотною ознакою поняття «жіноча злочинність», яка відрізняє його від родового поняття «злочинність», є вказівка на стать особи, яка вчинила злочин – жінку. При цьому стать є основною та домінуючою соціально-демографічною ознакою особи злочинниці [140, с. 28].

Питання щодо сутності жіночої злочинності (у кримінологічному аспекті) на рівні вітчизняних дисертаційних робіт досліджували: А. Б. Блага, В. Ф. Лагоцька, С. В. Нікітенко, О. М. Подільчак, О. Л. Старко, В. В. Федусик та інші.

Так, у дисертаційному дослідженні А. Б. Блага на тему «Кримінологічні особливості жіночої злочинності в Україні» виділено групу факторів, які

опосередковано впливають на жіночу злочинність. Крім того, особливу увагу у науковій роботі було присвячено детермінаційному комплексу злочинності жінок, зовнішнім та внутрішнім факторам, які впливають на формування злочинної поведінки у жінки. Розроблені та охарактеризовані найбільш дієві заходи щодо запобігання злочинності серед жінок. Визначено, що найбільш ефективний вплив на жінку, яка відбула покарання, здійснюють такі такі громадські суб'єкти як: громадські організації, навчальні та трудові колективи, релігійні конфесії [22, с. 14-16].

М. В. Стрюк у науково-дослідницькій роботі на тему «Кримінологічна характеристика жіночої злочинності» вперше дослідив та проаналізував статистичні дані жіночої злочинності. На підставі такого дослідження було сформовано ряд наукових положень, а саме: жіноча злочинність – це самостійна категорія, яка входить до складу системи загальної злочинності; проаналізовано характер та тенденції досліджуваного виду злочинності; складно кримінологічний портрет жінки, яка вчиняє злочини; проаналізовано причини та умови, які у контексті економічної кризи впливають на вчинення жінками злочинів; звернена увага на необхідність удосконалення заходів профілактики на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях [229, с. 17-19].

У свою чергу, В. В. Федусик у дисертаційній роботі «Жіноча злочинність в Україні», звернула особливу увагу на такі аспекти: по-перше, необхідність розробити та прийняти комплексну державну програму щодо запобігання жіночої злочинності, а також внесення змін до вітчизняного законодавства; по-друге, досліджено методологічні аспекти злочинності серед жінок [249, с. 16-17].

Науково-дослідницька робота О. М. Подільчак «Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками» присвячена аналізу проблемного питання щодо мотиву та мотивації, які впливають на формування у жінки антисупільної поведінки, у тому числі і злочинної [188, с. 15-16].

Особливу увагу слід звернути на дисертаційне дослідження Батиргарєєвої В. С. «Кримінологічні засади запобігання рецидивній

злочинності в Україні». У даній роботі, окрім питання щодо запобігання рецидивній злочинності в Україні в цілому, досліджувались кримінологічні аспекти і жіночої злочинності зокрема, а саме: проаналізовано статистичні показники рецидиву серед жінок; досліджено характер, динаміку та тенденції жіночої рецидивної злочинності; здійснено порівняння жіночої та чоловічої рецидивної злочинності [17, с. 24-25], [88, с. 105].

Комплексні кримінологічні дослідження з проблематики жіночої злочинності були здійснені також і зарубіжними вченими (країн СНД), серед яких слід виокремити праці Т. М. Волкової [37], М. В. Карпушина [106], Л. М. Щербакової [271].

Необхідно звернути увагу і на роботи зарубіжних науковців з проблематики жіночої злочинності, зокрема: Дж. Уорнер «Жінка і злочинність: загальний довідник» [291]; К. Фейман «Жінка в системі кримінальної юстиції» [287]; Рональд Баррі Флауерс «Жінки і злочинність: жінка як жертва, жінка як правопорушниця» (1987 р.) [288]; К. Сمارт «Жінка, злочин та кримінологія» [284].

Отже, жіноча злочинність – це сукупність злочинів, вчинених особами жіночої статі, яким притаманні специфічні ознаки, пов'язані з історично обумовленим місцем жінки в суспільстві, її соціальними ролями, психологічними та біологічними особливостями.

У результаті аналізу вчень про жіночу злочинність було встановлено, що: по-перше, перша згадка про вчинення жінкою злочинного діяння пов'язана з теологічним праобразом Єви, яка порушила Божу заповідь; по-друге, для епохи Середньовіччя характерним було панування релігійно-наукової теорії переваги чоловіків над жінками; по-третє, за часів Київської Русі жінка виступала як в якості об'єкта та і в якості суб'єкта вчинення злочину. Найчастіше жінки вчиняли такі види злочинів: перелюбство, дитяче «душоубство» або аборт, крадіжку; по-четверте, у XIX – XX ст. було сформульовано дві основні теорії пояснення жіночої злочинності: антропологічна теорія – прихильники даної концепції вбачали

неповноцінність жінки в її біологічних особливостях (наприклад, Ч. Ломброзо, П. М. Тарновська, І. Я. Фойницький, С. В. Познишев); соціальна теорія – представники даної теорії визнають соціальні фактори у детермінації жіночої злочинності (наприклад, М. М. Гернет, П. І. Стучка); по-п'яте, у XIX – XX ст. кримінологічна наука при здійсненні аналізу причин, умов та закономірностей злочинності виходила із андроцентричних поглядів; по-шосте, для XXI ст. характерним є те, що жіноча злочинність є самостійним об'єктом кримінологічних та наукових досліджень.

1.2. Жіноча злочинність в сфері економіки як об'єкт кримінологічного дослідження

Стабільна економіка є основою існування та стабільного розвитку для будь-якої сучасної країни. Формування ефективної системи економічних відносин, яка буде стійкою до внутрішніх та зовнішніх негативних факторів, які, у свою чергу, посягають на економічну безпеку, – це найважливіше завдання, яке стоїть перед державою. Так, відповідно до ст. 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу [117]. Забезпечення економічної безпеки може бути досягнуто лише тоді, коли будуть визначені чіткі межі такого соціального феномену (явища) як злочинність в сфері економіки.

Певним чином, перші згадки про економічні злочини відображені у таких історичних джерелах права, як Закони Хамураппі та Ману. У кримінальному законодавстві перші правові норми, які передбачали вже кримінальну відповідальність за вчинення економічних злочинів, містилися в кодексі Наполеона 1810 р., який встановлював відповідальність за скоєння, зокрема, таких злочинів, як: фіктивне банкрутство; порушення правил проведення публічних торгів та лотерейних розіграшів тощо [170, с. 25].

Вітчизняний Кримінальний кодекс України не містить окремого розділу, назва якого була б «Економічні злочини» або «Злочини у сфері економічної діяльності». Статті, якими передбачено кримінальну відповідальність за економічні злочини, здебільшого відносяться до Розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності». Однак, у структурі кримінальних законів у зарубіжних країнах, у переважній більшості, використовуються такі терміни, як злочини у сфері економіки або злочини в сфері економічної діяльності.

Так, наприклад, у кримінальному кодексі Республіки Білорусь передбачено розділ VIII «Злочини проти власності та порядку здійснення економічної діяльності» [244]. У кримінальному кодексі Литовської Республіки передбачено розділ XXXI «Злочини та кримінальні проступки в сфері економічної діяльності та підприємництва» [243]. У кримінальному кодексі Республіки Польща – розділ XXXVI «Злочини проти економічного обігу» [245].

Слід зазначити, що не зважаючи на те, що кримінальне законодавство більшості європейських країн кодифіковано, норми про економічні злочини, окрім кодексів, також містяться і в окремих законодавчих актах. Так, зокрема у ФРН є чинним Закон про господарське кримінальне право 1954 р., у Нідерландах – Закон про економічні правопорушення 1950 р. Окрім цього, в багатьох країнах діють окремі законодавчі акти, які направлені на боротьбу з економічними посяганнями у сфері порушення принципів добросовісної конкуренції (Наприклад, в Австрії діє Закон про недобросовісну конкуренцію 1923 р., у Швейцарії – Закон проти недобросовісної конкуренції 1934 р.). Специфікою таких законів є те, що окрім визначення понять та принципів економічної діяльності, є і кримінально-правові норми [248, с. 276-278].

Однією із актуальних методологічних проблем, які є характерними для сучасної кримінологічної науки, є визначення змісту поняття злочинності в сфері економіки.

Першим наукове визначення поняття «економіка» надав давньогрецький мислитель Ксенофонт у своїй праці «Економікос» (ця назва складається з двох

грецьких слів – «ойкос» (дім, господарство) та «номос» (знаю, закон, правило) – і дослівно означає «мистецтво ведення домашнього господарства» або «управління домашнім господарством» [230]. Слід зазначити, що найчастіше термін «економіка» трактується, як: суспільні і виробничі, які слугують фундаментом усього суспільного устрою; система суспільного виробництва, народного господарства країни, області, району або галузь народного господарства; фінансова структура окремої галузі господарської та підприємницької діяльності [230].

С. І. Юрій зазначав, що економіка – це осередок практичної діяльності людини, у якому утворюються та використовуються матеріальні блага для задоволення потреб людей. Вчений стверджує, що економічні відносини є найголовнішим фундаментом суспільства, на якому будуються та функціонують усі його структурні елементи [274, с. 11–13].

Схожу позицію розділяє і Л. О. Ужва, яка зазначає, що найвагомим аспектом людського буття – є багаторівнева сфера відносин у сфері економіки, оскільки саме вона впливає на розвиток всіх суспільних, у тому числі і людських відносин [246, с. 155].

У свою чергу, П. В. Озерський висловлює позицію відносно вдалого використання поняття «злочини в сфері економіки» у науковому обороті. Оскільки безпосереднім об'єктом таких злочинних посягань виступають - економічні відносини [169, с. 23]. Однак така позиція П. В. Озерського не розділяється деякими вченими. Так, зокрема Ф. П. Шульженко, стверджує, що об'єктом злочинних посягань в сфері економіки виступають не лише економічні відносини в цілому, а і відносини управління у цій галузі зокрема [269, с. 8].

Слід зазначити, що для наукового визначення змісту поняття «жіноча злочинність в сфері економіки» необхідно проаналізувати загальнотеоретичні підходи щодо визначення поняття «злочинність у сфері економіки».

Питання щодо кримінологічної характеристики економічної злочинності в цілому досліджували такі науковці як: О. Г. Кальман, А. М. Бойко,

В. П. Корж, Н. О. Гуторова. При цьому слід зазначити, що в науці відсутній єдиний погляд щодо визначення поняття злочинності в сфері економіки.

Так, на думку В. М. Поповича, економічна злочинність – це діяння (дії чи бездіяльність), вчинені із завуальованим протиправним використанням легітимних технологічно-облікових операцій, фінансово-правових інструментів, організаційно-регулятивних та контрольних-управлінських прав і повноважень, які з корисливих чи інших протиправних мотивів (підрив репутації, розголошення комерційної таємниці тощо) посягають на відносини, що охороняються кримінальним законом, пов'язані з фінансово-господарськими, господарсько-регулятивними, технологічно-обліковими і цивільно-правовими операціями щодо цивільного обороту коштів, речей, прав, дій [192, с. 402–405].

А. І. Долгова пропонує таке визначення економічної злочинності – це складна сукупність декількох десятків складів злочинів, передбачених кримінальним законом, до яких відносяться: розкрадання, незаконні угоди з валютними цінностями, виготовлення чи збут фальшивих грошей чи цінних паперів, приховування доходів від оподаткування, обман споживачів, приховування коштів в іноземній валюті, незаконне підприємництво у торгівлі, контрабанда, випуск, продаж товарів, що не відповідають вимогам безпеки та інші злочини [124, с. 264].

Не можна залишити поза увагою і позицію І. М. Даньшина, який зазначає, що основними підставами відмежування конкретного злочину від економічного є – посягання на економічну систему і завдання значної матеріальної шкоди [60, с. 237–238].

До економічної злочинності в її кримінологічному розумінні І. М. Даньшин відносить: умисні корисливі злочини проти економічних відносин власності; умисні корисливі господарсько-економічні злочини; злочини посадових осіб, пов'язані із заподіянням істотної шкоди економічній діяльності; злочини, які вчиняються злочинними організованими групами та злочинними організаціями і завдають шкоди економічним відносинам

власності, а також комерційній, фінансовій, банківській та іншій господарсько-економічній діяльності [61, с. 67–68].

О. Г. Кальман визначає економічну злочинність як соціальне, негативне для економічної системи явище, котре проявляється у вчиненні особами з корисливих мотивів злочинів у сфері економічної діяльності, і які посягають на фінансові, господарські правовідносини та відносини власності [105, с. 50]. Відповідно до позиції науковця, до системи економічних злочинів входять злочини у таких сферах: відносини власності; фінансові відносини; виконання бюджету; підприємницька діяльність; прояви монополізму і недобросовісної конкуренції; відносини обслуговування населення; регулювання переміщення майна через митний кордон України; сфера приватизації [105, с.40–42].

Т. В. Пінкевич під економічною злочинністю пропонує розуміти системне, багатоаспектне, соціально-економічне, кримінальне явище, яке характеризується наявністю стійких злочинних зв'язків, які створюються у результаті економічної діяльності між суб'єктами економічних відносин, які мають корисливу мету або іншу особисту фінансову зацікавленість [199].

Деяко інший підхід до визначення злочинності в сфері економіки використовує А. М. Бойко. Економічна злочинність – це сукупність злочинів, які зазіхають на систему та механізм організації національної економіки, вчиняються фізичними та (або) юридичним особами, у результаті здійснення ними певної господарської діяльності, з метою одержання економічної вигоди шляхом порушення чинних норм щодо здійснення господарської діяльності [25, с. 79–80].

Подібного погляду дотримується і І. І. Рогов, який зазначає, що економічна злочинність – це однорідні, суспільно небезпечні, кримінально карані діяння, які посягають на економічну безпеку, вчиняються особами, які наділені економічними функціями та господарськими повноваженнями на державних або приватних підприємствах. Крім того, науковець зазначає, що для економічної злочинності характерним є отримання матеріальної винагороди внаслідок порушення правил господарювання [215, с. 31–34].

Інший науковець Стрельцов Є. Л. під терміном «злочинність у сфері економіки» має на увазі, кримінально карні діяння, які посягають на відносини у сфері власності та господарської діяльності [228, с. 156].

Власну класифікацію економічних злочинів пропонує В. В. Франчук: злочини проти власності (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), злочини у сфері господарської діяльності (ст. 199–235 КК України), найнебезпечніші з яких: контрабанда (ст. 201 КК України), фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України), легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України), нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету (ст. 210), ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж (ст. 361–363 КК України); злочини у сфері службової діяльності (ст. 364–370 КК України), зокрема: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК України); службова недбалість (ст. 367 КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України); провокація підкупу (ст. 370 КК України) [75, с. 55–69].

У свою чергу, економічні злочини С. С. Чернявський класифікує за таким принципом: злочини у сфері відносин власності (ст. 190–191 КК України); злочини у фінансовій сфері («фінансові» злочини) (ст. 199–200, 207–212, 215–224 КК України); злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (ст. 202–206, 213–214 КК України); злочини у сфері захисту від монополізму та несумлінної конкуренції (ст. 228, 231–232¹ КК України);

злочини у сфері реалізації прав споживачів й обслуговування населення (ст. 225–227, 229 КК України); злочини у сфері приватизації державного чи комунального майна (ст. 233–235 КК України); злочини у сфері митного регулювання (ст. 201 КК України) [262].

Слід зазначити, що поряд з поняттям «злочинність в сфері економіки» широко використовують також таке поняття як «економічна злочинність».

Так, К. М. Гуцалова зазначає, що «економічна злочинність» і «злочинність в сфері економіки» – це тотожні поняття, які характеризуються однаковим змістом та ознаками, а саме: мають довготривалий характер, посягають на економічну безпеку, завдають значних збитків державі, характеризуються високою латентністю [27].

Іншою є позиція А. П. Закалюки, згідно з якою поняття «злочинність в сфері економіки» є більш широким. Науковець вважав, що до сфери економіки входять такі складові елементи як власність, інвестиції, речові ресурси, економічний результат [93, с. 100–101].

Ми поділяємо позицію науковців, які вважають що поняття «злочинність в сфері економіки» та «економічна злочинність» є тотожними між собою, оскільки характеризують однорідне коло суспільних відносин, а саме – економічні відносини.

У численних наукових працях висловлювалися різні підходи щодо визначення основних ознак злочинності в сфері економіки. Абстрагувавшись від непринципових відмінностей існуючих точок зору, ми умовно згрупували найхарактерніші ознаки зазначеного виду злочинності, а саме: 1) спільним родовим об'єктом посягання – є економічні відносини (відносини, що виникають між особами, у процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну і споживання певних благ (товарів, послуг, тощо); економічна система (сукупність усіх видів економічної діяльності осіб у процесі їх взаємодії, спрямованої на виробництво, обмін, споживання та на регулювання економічної діяльності); сфера управління господарською діяльністю; 2) спільна для всіх злочинів корислива мотивація і мета; 3) детермінованість одними й тими соціальними чинниками, що входять до

детермінуючого комплексу злочинності в сфері економіки; 4) суб'єктами вчинення злочинів в сфері економіки є: безпосередні учасники економічної діяльності; особи, які не беруть участі в економічній діяльності, однак посягають на економічні відносини; особи, які наділені організаційно-розпорядчими повноваженнями; 5) наслідками злочинів в економічній сфері є спричинення шкоди державі, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності та окремим громадянам [51, с. 131–133].

Таким чином, під злочинністю в сфері економіки пропонуємо вважати – деструктивне явище, яке проявляється у вчиненні корисливих злочинів учасниками економічних відносин (або особами, які наділені організаційно-розпорядчими повноваженнями у цій сфері) проти економічної системи, які посягають на економічну безпеку та спрямовані на завдання шкоди майнового або немайнового характеру.

Матеріальною ознакою злочинності в сфері економіки – є незаконне збагачення шляхом заподіяння матеріальної шкоди юридичним та фізичним особам, які здійснюють економічну діяльність [51, с. 128].

Формальною ознакою злочинності в сфері економіки є суб'єкт спричинення матеріальної шкоди. До загального суб'єкта відносяться працівники підприємств, установ, організацій при виконанні своїх трудових обов'язків, а також інші особи, злочинними діями яких спричинено шкоду підприємствам, установам, організаціям або суб'єктам господарювання. До спеціального суб'єкта відносяться службові особи, які виконують організаційно розпорядчі чи адміністративно-господарські функції на підприємствах, в установах, організаціях різних форм власності, а також службові особи органів влади та місцевого самоврядування, які виконують управлінські функції щодо економічної діяльності [51, с. 128–130].

Головкін Б. М. вважає, що родовою ознакою злочинів в сфері економіки є економічна спрямованість суспільно небезпечних посягань, що передбачає певну сукупність різнорідних злочинів, об'єднаних на основі сталих зв'язків між окремими елементами єдиної економічної системи [51, с. 132].

Згідно з новим порядком складання та надання статистичної звітності за формою № 5 «Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях за видами економічної діяльності», передбачено облік даних про кримінальні правопорушення вказаної категорії, результати їх досудового розслідування, а також осіб, які вчинили ці кримінальні правопорушення. У зазначеній сфері опубліковуються три групи злочинів: злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності, злочини у сфері службової діяльності [51, с.129-130].

Видовою ознакою злочинності в сфері економіки є розподіл різноманітних корисливих злочинів за видами економічної діяльності. Відповідно до Національного класифікатора України, зокрема «Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД–2016)», вирізняються наступні різновиди останньої: сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування; добувна промисловість і розроблення кар'єрів; тимчасове розміщування й організація харчування; освіта; переробна промисловість; інформація та телекомунікації; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; фінансова та страхова діяльність; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; каналізація, поводження з відходами; операції з нерухомим майном; надання інших видів послуг; будівництво; професійна, наукова та технічна діяльність; діяльність домашніх господарств; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування [164].

Враховуючи науково-теоретичні підходи щодо визначення понять «економіка», «злочинність в сфері економіки», а також враховуючи наведені ознаки економічної злочинності, під жіночою злочинністю в сфері економіки пропонуємо вважати – динамічне, історично обумовлене, антагоністичне явище соціальної дійсності, що являє собою сукупність корисливих злочинів в

сфері економіки (злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності та злочини у сфері службової діяльності), які вчиняються жінками, правосвідомість яких зазнала деструктивного впливу. Проте слід наголосити, що жіночу злочинність в сфері економіки ми не ототожнюємо лише з арифметичною кількістю злочинів, вчинених жінками в господарській діяльності, оскільки для такого виду злочинності характерним є наявність таких специфічних ознак, які надають їм особливих властивостей негативного соціального явища.

Жіноча злочинність в сфері економіки є самостійним об'єктом кримінологічного дослідження, оскільки відповідне поняття характеризується як ознаками економічної та жіночої злочинності, так і має специфічні ознаки, притаманні лише їй.

Враховуючи специфіку даного виду злочинності, необхідно уточнити сутнісний зміст її ознак, а саме:

1. Жіноча злочинність в сфері економіки – це антагоністичне явище соціальної дійсності, оскільки наслідки від такого виду злочинності, з одного боку, негативно позначаються на нормальному функціонуванні економічної системи, а з іншого – деструктивно впливають на сім'ю та сімейні цінності. Оскільки, жінка, насамперед, це дружина та мати, обов'язком якої є виховання дітей. Тому обмеження свободи жінки, в результаті вчинення нею злочину, призводить до втрати її соціального і біологічного призначення та розриву сімейних цінностей (відносин), що, у свою чергу, призводить до поширення та розвитку неповнолітньої злочинності.

2. Економічна злочинність в цілому та жіноча злочинність в сфері економіки зокрема, характеризується високим рівнем латентності, який за різними підрахунками сягає 70-90 % [276, с. 112-113].

У загальному значенні, латентність злочинів – це прихована від правоохоронних органів частина злочинності, котра як з об'єктивних так і з суб'єктивних підстав не зареєстрована відповідними державними органами і не відображується в офіційній статистичній звітності [214].

У науковій літературі виділяється кілька основних груп латентних економічних злочинів: природна латентність, суміжна латентність і штучна латентність. Природна латентність – це злочини, інформація про вчинення яких офіційно не фіксувалася до правозастосовних органів. Суміжна латентність – це протиправні дії, які не сприймаються особою (потерпілим або свідком) свідомо через невпевненість у самому факті вчинення злочинного посягання, через відсутність правової обізнаності або у інших ситуаціях. Штучна латентність – це злочини, які характеризуються наявністю потерпілої особи або свідка, у результаті чого існують достатні підстави для проведення розслідування по факту вчиненого діяння, однак в силу суб'єктивних причин такі дії не здійснюються. Зокрема до таких причин може належати : відсутність бажання у потерпілої сторони звертатися до правозастосовних органів, підкуп свідків та правоохоронних органів [168, с. 49].

Для виявлення латентних злочинів в сфері економіки необхідно, на думку деяких науковців, використовувати загальні методи виявлення латентної злочинності, однак при цьому слід враховувати і особливості, які є характерними саме для економічної злочинності.

Слід відзначити, що поширеною є наукова позиція, відповідно до якої, щоб дослідити та проаналізувати фактичний стан (рівень, динаміку) злочинності необхідно використовувати трьохступеневу систему даних, до якої відноситься офіційна статистична інформація, соціологічні дані та експертні оцінки.

Так, А. Кетле вважав, що між офіційно зареєстрованою злочинністю і тією, що залишилася невідомою, існує постійне співвідношення. У кримінології використовують значну кількість статистичних методів дослідження злочинності, частина з них спрямована на вивчення зареєстрованої злочинності [168, с. 23].

Однак, якщо мова йде про аналіз латентної злочинності, яка характеризується високим рівнем, наприклад, як злочинність в сфері економіки, то ефективність використання статистичних методів, у такому випадку, суттєво знижується [258, с. 73–74].

А. О. Конєв пропонує для розкриття економічних злочинів такі методи: економічний аналіз техніко-економічних показників (ТЕП) роботи підприємства за певний період; диференційований аналіз типових способів вчинення злочинів; оперативні, технічні та хімічні засоби їх виявлення; використання сил громадськості; логічне моделювання [116, с. 35-36].

Так, на думку деяких вчених, одним із найефективнішим методом, який спрямований на виявлення латентної злочинності у цілому, та латентної злочинності в сфері економіки зокрема є – соціологічний. Такий метод включає: проведення опитувань, аналіз експертних оцінок і прогнозів, аналіз документообігу. Як зазначає В. Ф. Оболенцев соціологічні методи, як правило, повині використовуватись комплексно, у сукупності, адже вони доповнюють один одного, у результаті чого одержуємо більш повну інформацію [168, с. 67].

Одним із найпоширеніших методів збору інформації щодо латентної економічної злочинності є проведення різного виду анкетувань. Значною перевагою такого методу є «можливість обрати безпосередню ціль дослідження і на її основі скласти анкету» [123, с. 89].

Інший ефектний метод, який спрямований на дослідження і виявлення латентної злочинності в сфері економіки є – метод експертної оцінки. Він полягає у проведенні опитувань серед людей, які є компетентними у відповідній галузі. Зокрема, такими особами можуть бути: працівники правоохоронних та правозастосовних органів, представники громадських правозахисних організацій, науковці, вузькі спеціалісти, які володіють необхідним рівнем знань та практичним досвідом, що дозволить їм надати обґрунтовну оцінку відповідним обставинам. Іноді до методу експертної оцінки долучаються журналісти, які володіють інформацією стосовно незареєстрованих фактів вчинення злочинів. Проте, як слушно зазначе С. М. Храмов, проблема використання методу експертної оцінки полягає у тому, аби знайти достатньо кваліфікованих експертів, здатних надати об'єктивну оцінку [258, с. 75].

Таким чином, можна зробити висновок, що існує досить велика кількість методів, які спрямовані на виявлення латентної злочинності, у тому числі і латентної злочинності в сфері економіки. Однак кожний із не позбавлений недоліків, а тому, з метою одержання достовірної інформації стосовно показників економічної злочинності необхідно використовувати їх комплексно та у сукупності один з одним.

3. Відносна масовість вказує на те, що жіноча злочинність в сфері економіки проявляється не в окремих господарських злочинах, а у множині діянь, чисельність яких постійно змінюється. До того ж економічна злочинність у цілому поширюється в глобальному масштабі й притаманна як бідним, так і багатим державам. Розглядаючи жіночу злочинність в сфері економіки як масове явище та застосовуючи закон великих чисел, виявляють тенденції такого виду злочинності, прогнозують її майбутній стан, а отже, завдяки цьому можна планувати адекватні та дієві заходи протидії [74, с. 13–16].

4. На системно-структурний характер жіночої злочинності в сфері економіки вказують такі стійкі взаємозалежні зв'язки між: по-перше, жіночою злочинністю в сфері економіки та іншими соціальними явищами (безробіття, соціальна несправедливість, економічна, політична, духовна кризи тощо); по-друге, жіночою злочинністю в сфері економіки з іншими видами злочинності й насамперед, організованою злочинністю, економічною злочинністю, наркозлочинністю, політичною злочинністю, жіночою злочинністю та неповнолітньою злочинністю [81, с. 84-85].

Отже, в результаті здійснення порівняльно-правового аналізу кримінальних кодексів було встановлено, що у більшості з них статті, які передбачають кримінальну відповідальність за економічні злочини, містяться у розділах (або главах), які мають назву «Злочини в сфері економіки» або «Злочини в сфері економічної діяльності». У свою чергу, правові норми, які передбачають кримінальну відповідальність за економічні злочини, у Кримінальному кодексі України відносяться до розділу «Злочини у сфері господарської діяльності».

Необхідно зазначити, що спільним для кримінального законодавства західноєвропейських країн є те, що кримінально-правові норми про економічні злочини, окрім кодексів, містяться і в окремих нормативно-правових актах (наприклад, Закон ФРН про господарське кримінальне право 1986 р.).

Злочинність в сфері економіки – деструктивне явище, яке проявляється у вчиненні корисливих злочинів учасниками економічних відносин (або особами, які наділені організаційно-розпорядчими повноваженнями у цій сфері) проти економічної системи, які посягають на економічну безпеку та спрямовані на завдання шкоди майнового або немайнового характеру.

Ознаки зазначеного виду злочинності такі: 1) спільним родовим об'єктом посягання – є економічні відносини (відносини, що виникають між особами, у процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну і споживання певних благ (товарів, послуг, тощо) та економічна система (сукупність усіх видів економічної діяльності осіб у процесі їх взаємодії, спрямованої на виробництво, обмін, споживання та на регулювання економічної діяльності); 2) спільна для всіх злочинів корислива мотивація і мета (майнового або немайнового характеру); 3) детермінованість одними і тими соціальними чинниками, що входять до детермінуючого комплексу злочинності в сфері економіки; 4) суб'єктами вчинення злочинів в сфері економіки є: безпосередні учасники економічної діяльності; особи, які не беруть участі в економічній діяльності, однак посягають на економічні відносини; особи, які наділені контрольно-дозвільними повноваженнями; 5) наслідками злочинів в економічній сфері є посягання на економічну безпеку, спричинення шкоди державі, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності та окремим громадянам, а також підрив їхньої ділової репутації.

У свою чергу, жіноча злочинність в сфері економіки – це негативне соціальне, динамічне, суспільно-небезпечне, історично зумовлене, антагоністичне, корисливо вмотивоване, латентне явище соціальної дійсності, пов'язане із вчиненням злочинів проти власності, у сфері господарської діяльності та у сфері службової діяльності особами жіночої статі.

Характерними рисами для такої злочинності є: 1 – жіноча злочинність в сфері економіки це антагоністичне явище соціальної дійсності; 2 – жіноча злочинність в сфері економіки характеризується високим рівнем латентності, який за різними підрахунками сягає 70-90 %; 3 – відносна масовість жіночої злочинності в сфері економіки; 4 – системно-структурний характер жіночої злочинності в сфері економіки.

Характерними ознаками злочинів, що вчиняються жінками у сфері економіки, як об'єкта кримінологічного дослідження є сукупність спеціалізованої наукової інформації, що включає в себе такі елементи: 1) соціальну обумовленість встановлення та збереження кримінальної відповідальності за певний вид злочинів; 2) суспільну небезпечність певного виду злочину; 3) протиправність діяння та її місце у системі нормативного визначення заборони відповідного виду суспільно-небезпечної поведінки; 4) склад певного виду злочину; 5) суспільно небезпечні наслідки та інші обставини вчинення злочинів, що перебувають поза межами складу певного виду злочинів, але притаманні їх вчиненню; 6) особу злочинця.

Висновки до розділу 1

1. Злочин – це загальна, універсальна категорія, сутність якої можна проаналізувати не лише в межах кримінально-правових положень, а й у межах історико-світоглядного та філософсько-світоглядного підходів.

У результаті застосування історико-світоглядного підходу щодо визначення сутності змісту такої категорії як злочин на території України було встановлено, що: 1) до X ст. відсутнє законодавче визначення поняття злочину; 2) в Розширеній редакції Руської Правди під злочином розумілася дія, яка полягала у нанесенні фізичної, матеріальної або моральної шкоди; 3) за часів панування Великого князівства Литовського, до складу якого входила Україна, поняття «злочин» ототожнювалося з такими поняттями, як «виступ», «виступок», «кривда», «учинок», «злочинство», «шкода», «гвалт»,

«вина», «збиток»); 4) за часів існування Запорізької Січі злочином вважалася дія, яка полягала в порушенні встановлених правових звичаїв; 5) у кримінальному законодавстві XVIII – на початку XIX ст. містилося таке визначення злочину, як «лиха справа», яка завдає (або може завдати) великої шкоди державі, панівному класу, а тому заборонялася законом; 6) в середині XIX – XXI ст. в нормативно-правових актах України було відображено формально-матеріальне визначення поняття злочину.

Філософсько-правовий підхід пояснює першопричини виникнення та поширення злочину на основі морально-міфологічного, теологічного та філософського уявлення про явища та процеси. Загальними філософсько-правовими аспектами визначення поняття злочину є: 1) при первіснообщинному устрої «злочин» розумівся на основі міфологічного уявлення про явища і процеси, а відтак злочин – це діяння вищих сил, які активно втручаються у долю людини; 2) в період античності природа злочину пояснювалась на основі метафізичних поглядів, тобто злочин – це негативна дія, яка засуджувалась вищими силами; 3) у період Середньовіччя філософсько-правове визначення сутності злочину ґрунтувалося на основі християнської доктрини, а відтак злочин – це порушення людиною основного, Божого закону; 4) в епоху Нового часу поняття «злочин» осмислювалося на тлі таких ідей як рівність, свобода та справедливість, а тому злочин - це діяння, яке суперечить та завдає шкоди загальнолюдському благу; 5) у XX – XXI ст. злочин визначається на підставі універсальних категорій філософії права.

2. В науці відсутні усталені підходи щодо визначення поняття «злочинність». Поняття «злочинність» можна розглядати у двох аспектах: 1- статистичний, відповідно до якого, злочинність – це сукупність злочинів, учинених на певній території і в певний проміжок часу; 2 – соціальний – визнання злочинності як прояву активності певної частини суспільства, як предметну діяльність і соціальну практику, як масовий прояв деструктивності у поведінці людей, як форму соціальної адаптації.

Взаємозв'язок між поняттями «злочинність» та «злочин» ґрунтується на основі таких філософських категорій як загальне та одиничне. Злочин – це певна форма прояву злочинності, зміни в особливостях окремого злочину зокрема, призводять і до змін в характеристиці злочинності в цілому.

3. Жіноча злочинність – це сукупність злочинів, що вчиняються особами жіночої статі, яким притаманні ряд ознак, котрі пов'язані з історичною та соціальною роллю жінки у суспільстві, а також і з її психологічно-біологічними особливостями. Основною передумовою розвитку вчень про жіночу злочинність є підвищена увага з боку суспільства щодо морального обличчя жінки. Основними напрямками дослідження жіночої злочинності були антропологічний (неповноцінність жінки розглядалась через призму її біологічних особливостей) та соціологічний (у межах якого є визначення соціальних факторів у детермінації жіночої злочинності). Для сучасного стану вивчення жіночої злочинності характерним є її дослідження через призму «соціально-натуралістичної» доктрини, яка спрямовує пошук засобів розв'язання фундаментальних проблем протидії жіночій злочинності через пізнання законів соціальної природи для узгодження з ними волі та свідомості особи.

4. Злочинність в сфері економіки – деструктивне явище, яке проявляється у вчиненні корисливих злочинів учасниками економічних відносин (або особами, які наділені організаційно-розпорядчими повноваженнями у цій сфері) проти економічної системи, які посягають на економічну безпеку та спрямовані на завдання шкоди майнового або немайнового характеру. Поняття «злочинність в сфері економіки», «злочинність в сфері економічної діяльності», «економічна злочинність» за семантичними ознаками є тотожними. Найбільш обґрунтованим є підхід, відповідно до якого до злочинності в сфері економіки відносять такі злочини як: злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності та службові злочини.

5. Встановлена система підходів щодо відображення статистичної інформації у звітності про вчинення злочинів в сфері економіки. Так, до 2010

року облік злочинів у сфері економіки (проти власності, службові та господарські злочини) проводився за правилами спільного узагальнення відповідних даних правоохоронними органами. Після 2010 року така категорія злочинів не фігурує в офіційних даних, а статистичні дані наводяться за окремими статтями КК України. Відсутність законодавчої уніфікації щодо економічної злочинності не дає змоги оцінити реальний масштаб її поширення, тенденції та збитки від економічної злочинності, а також розробити дієвий механізм щодо її профілактики (запобігання).

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

2.1. Стан, структура, динаміка та географія жіночої злочинності в сфері економіки

Наблизитися до пізнання природи такого явища як злочинність є можливим шляхом використання певних наукових підходів кримінологічної науки. У зв'язку із цим важливого значення набуває комплексне проведення кримінологічної характеристики злочинності в цілому, і жіночої злочинності в сфері економіки зокрема. Проведення такого аналізу дозволить: по-перше, систематизувати сучасну інформацію щодо стану та характеру досліджуваного виду злочинності; по-друге, оцінити масштаби загрози та тенденції останньої; по-третє, визначитися із дієвими та ефективними заходами щодо її запобігання.

Поняття «характеристика» має грецьке походження «character» і означає – визнання ряду специфічних особливостей, які відрізняють один предмет або явище від іншого [86, с. 22].

Так, на думку А. І. Алексеева та деяких інших вчених, кримінологічна характеристика – це сукупність кількісних, якісних показників, даних, які охарактеризовують особу злочинця, а також заходів попереджуваного (запобіжного) характеру [126, с. 45-45].

В. Б. Ястребов вважає, що зміст такої характеристики утворює сукупність відповідних елементів, до яких слід віднести: ознаки, що описують просторово-часові аспекти злочинності; детермінаційні властивості злочинних проявів; ознаки й особливості, що мають значення для організації попереджувальної діяльності [283, с. 16-18].

Такі вчені, як А. Ф. Зелінський та О. Г. Кальман, зазначали, що кримінологічна характеристика – це комплексне поняття, яке визначає поширеність відповідної протиправної поведінки, її різновидів, типові

способи скоєння злочинних посягань, їх мотивацію, місце та час скоєння, а також особливості особистості суб'єктів злочинів [95, с. 164], [104, с. 10].

Одна з головних проблем, що мають місце на шляху дослідження злочинності, – це обмеженість статистичної інформації, яка пов'язана з об'єктивними та суб'єктивними факторами [102, с. 95].

Як відомо, у 2013 році змінився порядок вирішення питання про початок досудового слідства, розслідування та облік кримінальних правопорушень на підставі нового КПК України [153, с. 62]. Такі дії також позначилися і на обліку офіційної статистичної звітності, зокрема на даний час відсутня статистична інформації щодо обліку економічної злочинності, а наявна інформація лише по конкретним статтям КК України.

З метою уникнення розбіжностей даних при розрахунках статистичних даних, нами було проаналізовано жіночу злочинність в сфері економіки з 2013 по 2019 рр. за такими окремими злочинами:

- злочини проти власності (ст. 185, 189, 190, 191, 194 КК України);
- злочини у сфері господарської діяльності;
- злочини у сфері службової діяльності.

У результаті вивчення 310 вироків судів по кримінальним провадженням, щодо вчинення жінками злочинів проти власності, злочинів у сфері господарської діяльності та злочинів у сфері службової діяльності було встановлено, що більшу частину становлять вирок за злочини проти власності – 189 (61 %), а далі вирок за злочини у сфері господарської діяльності – 73 (24 %), вирок за злочини у сфері службової діяльності – 48 (15 %) (див. Додаток Б).

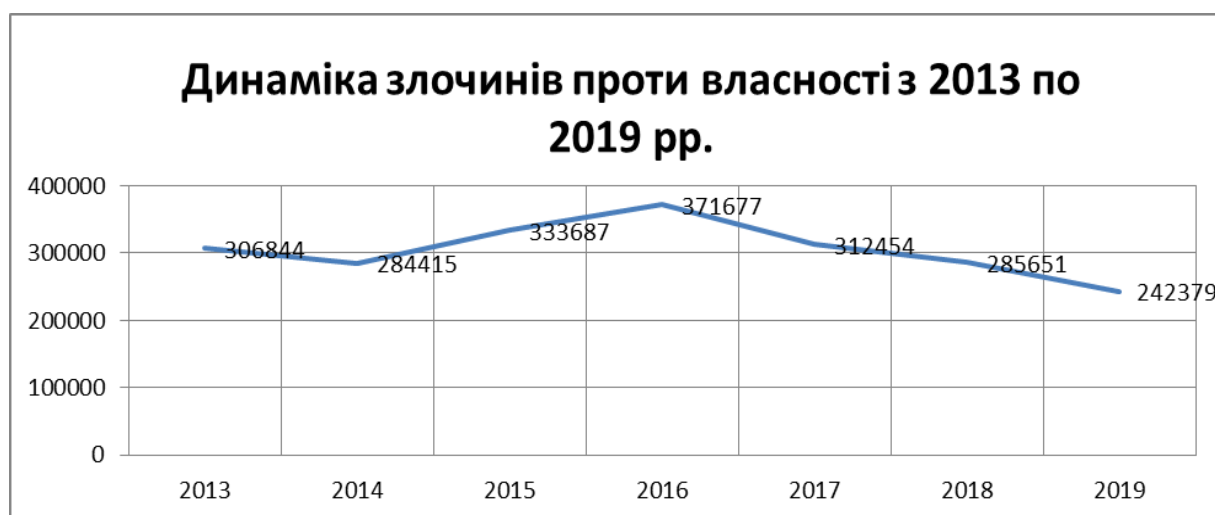
Стан злочинності – це загальна кількість злочинів і осіб, які їх вчинили, за певний період часу на певній території. Динаміка злочинності – це кримінологічна категорія, яка означає зміни, що призводять до кількісних і якісних змін у злочинності, – в її характері, стані та структурі, в часі і просторі, як у цілому, так і в своїх структурних частинах. Цей показник дозволяє виявити певні закономірності та тенденції злочинності. Структура

злочинності – це внутрішні її властивості, які розкривають її будову, співвідношення груп чи окремих видів злочинів у загальній їх кількості за визначений період часу на визначеній території, виділених за різними груповими ознаками: кримінально-правовою, кримінологічною, соціально-демографічною тощо. Структура дає уявлення про те, що являє собою злочинність у конкретних умовах, які види чи групи злочинів і осіб, що їх скоїли, мають більш розповсюджений характер або являють найбільшу небезпеку для суспільства [190].

Злочини проти власності. Так, у 2013 р. було зареєстровано (обліковано) 306844 злочинів проти власності, у 2014 р. – 284 415, у 2015 р. – 333 687, у 2016 р. – 371 677, у 2017 р. – 312 454, у 2018 р. – 285 651, у 2019 р. – 242 379. Питома вага відповідно до загальної кількості зареєстрованих (облікованих) злочинів за відповідний рік складає у 2013 р. – 54,4 %; у 2014 р. – 53,7 %; у 2015 р. – 59 %; у 2016 р. – 62,7 %; у 2017 р. – 59,6 %; у 2018 р. – 58,6 %; у 2019 р. – 54,5 %. Отже, питома вага зареєстрованих (облікованих) злочинів проти власності відповідно до загальної кількості зареєстрованих злочинів становить досить значну частину, а саме 53 % до 63 %.

Схематично динаміка реєстрації (обліку) злочинів проти власності за період з 2013 р. – по 2019 р. має такий вигляд (*див. діаграма 1*).

Діаграма 1

Отже, з 2013 – по 2019 рр. спостерігається хвилеподібна динаміка: починаючи з 2013 року по 2016 рр.(включно) тенденція щодо збільшення рівня зареєстрованих (облікованих) злочинів проти власності; з 2016 по 2019 рр. – тенденція щодо зменшення кількості зареєстрованих (облікованих) злочинів у відповідній сфері.

Статистичні відомості Генеральної прокуратури України не містять інформації щодо кількості зареєстрованих злочинів, що вчиняються жінками за розділами КК України. Наявна лише інформація щодо кількості виявлених жінок, які вчинили правопорушення за відповідними статтями КК України.

У 2016 році було виявлено 6699 жінок, які вчинили злочини проти власності у 2017 р. – 7956, у 2018 р. – 8718, у 2019 р. – 8444. Питома вага відповідно до загальної кількості виявлених осіб, які вчинили злочини проти власності, за відповідний рік становить у 2016 р. – 12,8 %, у 2017 р. – 13,1 %, у 2018 р. – 14 %, у 2019 р. – 15,7 %.

Схематично динаміка виявлення жінок, які вчинили злочини проти власності за період з 2016 по 2019 рр., має такий вигляд (див. діаграма 2).

Діаграма 2

Отже, з 2016 по 2018 рр. спостерігається тенденція щодо збільшення рівня виявлення жінок, які вчинили злочини проти власності, при цьому тенденція у 2019 році залишається майже не змінною.

Співвідношення кількості виявлених чоловіків та жінок, які вчинили злочини проти власності, має такий вигляд (див. діаграма 3).

Таким чином, у 2016 р. кількість виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності співвідноситься, з кількістю чоловіків як 1:7, у 2017 р. – як 1:6; у 2018 р. – 1:6; у 2019 р. – 1:6. Отже, у результаті отриманих даних, можемо відзначити відносно стабільне співвідношення жіночої та чоловічої злочинності проти власності, що не перевищує показник 1:7.

Діаграма 3

Враховуючи зведені статистичні дані щодо кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності у період з 2016 по 2019 рр. зазначаємо, що найчастіше правоохоронними органами виявляються жінки, які вчинили такі злочини (див. додаток В).

Схематичне відображення статистичних даних щодо кількості виявлених жінок відображено у Додатку Г дисертації, в результаті проведеного аналізу отримано наступні статистичні дані:

- ст. 185 КК України – крадіжка. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 55291 жінку, у 2017 р. – 6394; у 2018 р. – 7174; у 2019 р. – 6875. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 82,1 %; у 2017 р. – 80,3 %; у 2018 р. – 82,1 %; у 2019 р. – 83,8 %;

- ст. 189 КК України – вимагання. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 3 жінок, у 2017 р. – 2; у 2018 р. – 6; у 2019 р. – 4. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,04 %; у 2017 р. – 0,03 %; у 2018 р. – 0,07 %; у 2019 р. – 0,05 %;

- ст. 190 КК України – шахрайство. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 609 жінок, у 2017 р. – 1021; у 2018 р. – 1007; у 2019 р. – 1105. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 9 %; у 2017 р. – 12 %; у 2018 р. – 11,5 %; у 2019 р. – 13,4 %;

- ст. 191 КК України – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 247 жінок, у 2017 р. – 255; у 2018 р. – 269; у 2019 р. – 211. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 3,6 %; у 2017 р. – 3,2 %; у 2018 р. – 3 %; у 2019 р. – 2,5 %;

- ст. 194 КК України – умисне знищення або пошкодження майна. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 1 жінку, у 2017 р. – 10; у 2018 р. – 3; у 2019 р. – 8. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,01 %; у 2017 р. – 0,13 %; у 2018 р. – 0,03 %; у 2019 р. – 0,1 %.

Злочини у сфері господарської діяльності. Так, у 2013 р. було зареєстровано (обліковано) 11104 злочини, вчинених в сфері господарської діяльності, у 2014 р. – 8418, у 2015 р. – 7631, у 2016 р. – 6940, у 2017 р. – 6297, у 2018 р. – 6334, у 2019 р. – 5947. Питома вага відповідно до загальної кількості зареєстрованих (облікованих) злочинів за відповідний рік складає: у 2013 р. – 1,9 %; у 2014 р. – 1,5 %; у 2015 р. – 1,3 %; у 2016 р. – 1,1 %; у 2017 р. – 1,2 %; у 2018 р. – 1,3 %; у 2019 р. – 1,3 %.

Отже, питома вага зареєстрованих (облікованих) злочинів у сфері господарської діяльності відповідно до загальної кількості зареєстрованих злочинів не перевищує 2 %.

Схематично динаміка реєстрації (обліку) злочинів в сфері господарської діяльності за період з 2013 по 2019 рр. має такий вигляд (див. діаграма 4).

Діаграма 4

Так, починаючи з 2013 р. по 2019 р. можна спостерігати стабільно-плавну тенденцію щодо зниження рівня реєстрації (обліку) злочинності в сфері господарської діяльності.

У 2016 році було виявлено 251 жінку, що вчинили злочини в сфері господарської діяльності, у 2017 р. – 286, у 2018 р. – 278, у 2019 р. – 232. Питома вага відповідно до загальної кількості виявлених осіб, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить у 2016 р. – 21,7 %, у 2017 р. – 23,36 %, у 2018 р. – 21,56 %, у 2019 р. – 21,2 %. Схематично динаміка виявлення жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за період з 2016 по 2019 рр. має такий вигляд (див. діаграма 5).

Діаграма 5

Отже, з 2016 по 2019 рр. слід спостерігати хвилеподібну тенденцію щодо збільшення рівня виявлення жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності.

Співвідношення кількості чоловіків та жінок, які були виявлені у вчиненні злочинів в сфері господарської діяльності, схематично зображено так (див. *діаграма б*).

Діаграма б

Таким чином, у 2016 р. кількість виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності співвідноситься з кількістю чоловіків як 1:4, у 2017 р. – як 1: 3; у 2018 р. – 1:4; у 2019 р. – 1:4. Отже, в результаті отриманих даних, можемо відзначити відносно стабільне співвідношення жіночої та чоловічої злочинності у сфері господарської діяльності, що не перевищує показник 1:4.

Типовими видами правопорушень в сфері господарської діяльності, за які правоохоронні органи виявляють найбільшу кількість жінок, що їх вчинили, є такими (див. додаток Д, Е):

- ст. 199 КК України – виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних

елементів. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 10 жінок, у 2017 р. – 5; у 2018 р. – 2; у 2019 р. – 3. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 3,9 %; у 2017 р. – 1,7 %; у 2018 р. – 0,7 %; у 2019 р. – 1,3 %;

- ст. 200 КК України – незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 5 жінок, у 2017 р. – 10; у 2018 р. – 13; у 2019 р. – 13. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 1,9 %; у 2017 р. – 3,5 %; у 2018 р. – 4,6 %; у 2019 р. – 5,6 %;

- ст. 203-2 КК України – зайняття гральним бізнесом. Так, за відповідною ст. у 2016 р. – декларування не здійснювалось; у 2017 р. – декларування не здійснювалось; у 2018 р. було виявлено 2 жінки; у 2019 р. – 3. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 0 %; у 2018 р. – 0,7 %; у 2019 р. – 1,3 %;

- ст. 204 КК України - незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 45 жінок, у 2017 р. – 44; у 2018 р. – 45; у 2019 р. – 24. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 17,9 %; у 2017 р. – 15,3 %; у 2018 р. – 16,1 %; у 2019 р. – 10,3 %;

- ст. 205 КК України - фіктивне підприємництво. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 60 жінок, у 2017 р. – 75; у 2018 р. – 80; у 2019 р. – 63. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 23,9 %; у 2017 р. – 26,2 %; у 2018 р. – 28,7 %; у 2019 р. – 27,1 %;

- ст. 205-1 КК України – підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-

підприємців. Так, за відповідною ст. у 2016 р. декларування не здійснювалось; у 2017 р. було виявлено 34 жінки; у 2018 р. – 51; у 2019 р. – 60. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 11,8 %; у 2018 р. – 18,3 %; у 2019 р. – 25,8 %;

- ст. 209 КК України – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 5 жінок, у 2017 р. – 5; у 2018 р. – 5; у 2019 р. – 8. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 1,9 %; у 2017 р. – 1,7 %; у 2018 р. – 1,8 %; у 2019 р. – 3,4 %;

- ст. 212 КК України – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Так, за відповідною ст. у 2016 р. декларування не здійснювалось; у 2017 р. – декларування не здійснювалось; у 2018 р. було виявлено 27 жінок; у 2019 р. – 18. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 0 %; у 2018 р. – 9,7 %; у 2019 р. – 7,8 %;

- ст. 213 КК України – порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 54 жінки; у 2017 р. – 48; у 2018 р. – 48; у 2019 р. – 26. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 21,5 %; у 2017 р. – 16,7 %; у 2018 р. – 17,2 %; у 2019 р. – 11,2 %;

- ст. 222 КК України – шахрайство з фінансовими ресурсами. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 1 жінку, у 2017 р. – 17; у 2018 р. – 8; у 2019 р. – 11. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,4 %; у 2017 р. – 5,9 %; у 2018 р. – 2,8 %; у 2019 р. – 4,7 %.

У правоохоронній діяльності за період 2016 – 2019 рр. майже повністю відсутні факти виявлення жінок, які вчинили такі злочини, а саме: видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або

збільшують витрати бюджету всупереч закону - ст. 211 КК України; доведення банку до неплатоспроможності – ст. 218-1 КК України; порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності – ст. 220-1 КК України; фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи - ст. 220-2 КК України; підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів – ст. 223-1 КК України.

Злочини у сфері службової діяльності. Так, у 2013 р. було зареєстровано (обліковано) 16586 злочинів, вчинених в сфері службової діяльності, у 2014 р. – 15560, у 2015 р. – 14997, у 2016 р. – 14820, у 2017 р. – 19234, у 2018 р. – 19909, у 2019 р. – 20069. Питома вага відповідно до загальної кількості зареєстрованих (облікованих) злочинів складає у 2013 р. – 2,94 %; у 2014 р. – 2,95 %; у 2015 р. – 2,65 %; у 2016 р. – 2,5 %; у 2017 р. – 3,67 %; у 2018 р. – 4,09 %; у 2019 р. – 4,6 %.

Отже, питома вага зареєстрованих (облікованих) злочинів в сфері службової діяльності відповідно до загальної кількості зареєстрованих злочинів не перевищує 5 %.

Схематично динаміка реєстрації злочинів у сфері службової діяльності за період з 2013 по 2019 рр. має такий вигляд (*див. діаграма 7*).

Так, починаючи з 2013 по 2016 рр. можна спостерігати незначну тенденцію щодо зниження рівня злочинності в сфері службової діяльності. У період з 2016 по 2019 рр. відмічається тенденція щодо збільшення кількості зареєстрованих злочинів у сфері службової діяльності.

Так, у 2016 році було виявлено 377 жінок, які вчинили злочини в сфері службової діяльності, у 2017 р. – 448, у 2018 р. – 586, у 2019 р. – 386. Питома вага відповідно до загальної кількості виявлених осіб, які вчинили злочини в сфері службової діяльності, становить у 2016 р. – 21,7 %, у 2017 р. – 23,3 %, у 2018 р. – 21,5 %, у 2019 р. – 19,8 %.

Схематично динаміка виявлення жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за період з 2016 по 2019 рр. має такий вигляд (*див. діаграма 8*).

Діаграма 7

Діаграма 8

Так, у період з 2016 по 2018 рр. відмічається тенденція щодо збільшення кількості виявлення жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності. З 2018 р. рівень злочинності в сфері службової діяльності починає знижуватись.

Співвідношення кількості чоловіків та жінок, які були виявлені у вчиненні злочинів в сфері службової діяльності, схематично зображено так (див. діаграма 9).

Таким чином, у 2016 р. кількість виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, співвідноситься з кількістю чоловіків як 1:4, у 2017 р. – як 1: 3; у 2018 р. – 1:3; у 2019 р. – 1:4.

Отже, в результаті отриманих даних, можемо відзначити відносно стабільне співвідношення жіночої та чоловічої злочинності у сфері службової діяльності, що не перевищує показник 1:4.

Типовими видами правопорушень у сфері службової діяльності, за які правоохоронні органи виявляють найбільшу кількість жінок, що їх вчинили, є такими (див. додаток Ж, И):

- ст. 364 КК України – зловживання владою або службовим становищем. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 17 жінок, у 2017 р. – 21; у 2018 р. – 23; у 2019 р.– 20. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 4,5 %; у 2017 р. – 4,7 %; у 2018 р.– 4,7 %; у 2019 р. – 5,1 %;

- ст. 364-1 КК України - зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 3 жінки, у 2017 р. – 2; у 2018 р. – 2; у 2019 р.– 2. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок,

які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,8 %; у 2017 р. – 0,4 %; у 2018 р. – 0,3 %; у 2019 р. – 0,5 %;

- ст. 365 КК України – перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 0 жінок, у 2017 р. – 0; у 2018 р. – 2; у 2019 р. – 0. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 0 %; у 2018 р. – 0,3 %; у 2019 р. – 0 %;

- ст. 365-2 КК України – зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 1 жінку, у 2017 р. – 2; у 2018 р. – 2; у 2019 р. – 3. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,2 %; у 2017 р. – 0,4 %; у 2018 р. – 0,4 %; у 2019 р. – 0,7 %;

- ст. 366 КК України - службове підроблення. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 211 жінок, у 2017 р. – 272; у 2018 р. – 181; у 2019 р. – 122. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 56 %; у 2017 р. – 60,7 %; у 2018 р. – 30,1 %; у 2019 р. – 31,6 %;

- ст. 366-1 КК України - декларування недостовірної інформації. Так, за відповідною ст. у 2016 р. декларування не здійснювалось; у 2017 р. було виявлено 60 жінок; у 2018 р. – 223; у 2019 р. – 110. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 13,3 %; у 2018 р. – 3 %; у 2019 р. – 28,5 %;

- ст. 367 КК України - службова недбалість. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 30 жінок, у 2017 р. – 38; у 2018 р. – 41; у 2019 р. – 38. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 8 %; у 2017 р. – 8,5 %; у 2018 р. – 7 %; у 2019 р. – 9,8 %;

- ст. 368 КК України – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 79 жінок, у 2017 р. – 58; у 2018 р. – 61; у 2019 р. – 46. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили пр злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 21 %; у 2017 р. – 13 %; у 2018 р. – 10,4 %; у 2019 р. – 11,9 %;

- ст. 368-3 КК України – підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 6 жінок, у 2017 р. – 5; у 2018 р. – 3; у 2019 р. – 3. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 1,5 %; у 2017 р. – 1,1 %; у 2018 р. – 0,5 %; у 2019 р. – 0,7 %;

- ст. 368-4 КК України - підкуп особи, яка надає публічні послуги. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 4 жінки, у 2017 р. – 8; у 2018 р. – 3; у 2019 р. – 5. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 1 %; у 2017 р. – 1,7 %; у 2018 р. – 0,5 %; у 2019 р. – 1,3 %;

- ст. 369 КК України - пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 28 жінки, у 2017 р. – 37; у 2018 р. – 44; у 2019 р. – 35. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 7,4 %; у 2017 р. – 8,2 %; у 2018 р. – 7,5 %; у 2019 р. – 9,3 %;

- ст. 369-2 КК України – зловживання впливом. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 20 жінок, у 2017 р. – 24; у 2018 р. – 25; у 2019 р. – 17. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 5,3 %; у 2017 р. – 5,3 %; у 2018 р. – 4,2 %; у 2019 р. – 4,4 %.

У правоохоронній діяльності за період з 2016 по 2019 рр. майже повністю відсутні факти виявлення жінок, які вчинили такі злочини, а саме:

незаконне збагачення – ст. 368-2 КК України; протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань – ст. 369-3 КК України; провокація підкупу – ст. 370 КК України.

Отже, загалом у 2016 р. було виявлено 7327 жінок, які вчинили злочини в сфері економіки, у 2017 р. – 8690, у 2018 р. – 9582, у 2019 р. – 9062. Схематично динаміка виявлення жіночої злочинності в сфері економіки має такий вигляд (див. діаграма 10).

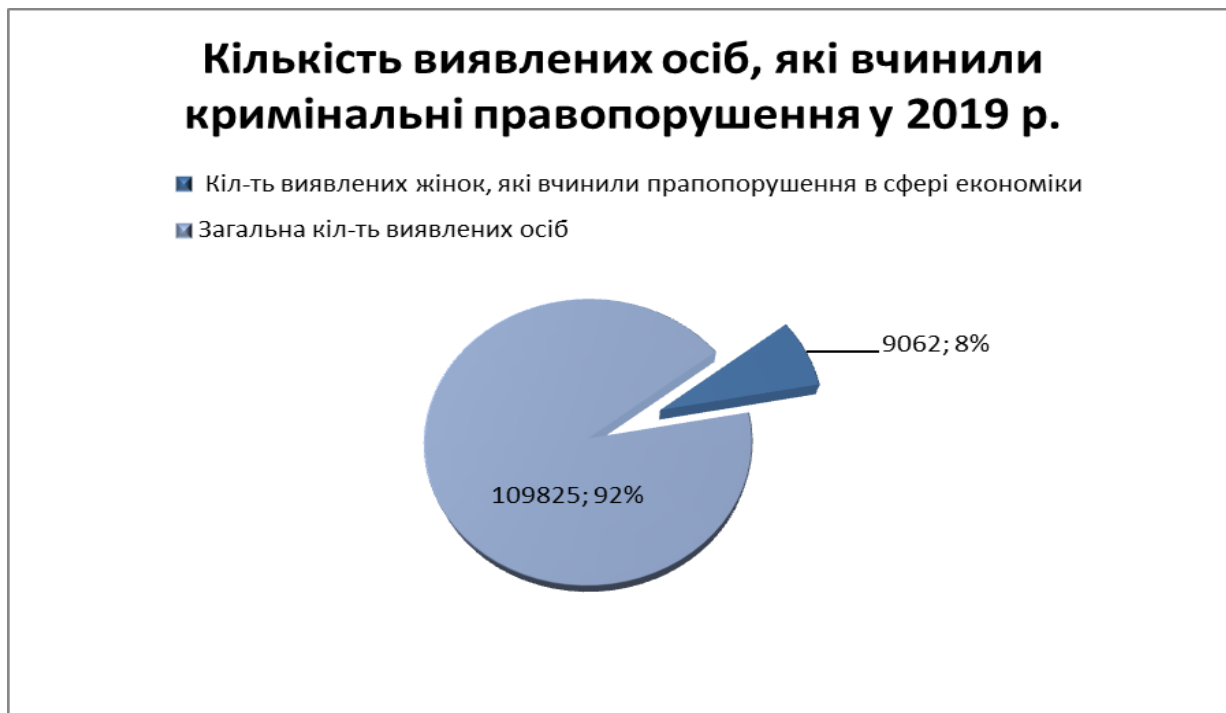
Діаграма 10

Таким чином, з 2016 р. спостерігається тенденція щодо збільшення кількості виявлення правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини в сфері економіки.

Слід також зазначити, що у середньому питома вага виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері економіки не перевищує 10 %. Наприклад, дані окремо взятого базового року (2019 р.), оперують кількістю виявлених жінок, які вчинили злочини в сфері економіки у 9062, що відповідає 8 % від загального числа виявлених осіб, які вчинили правопорушення (всього у 2019 році було виявлено 109 825 тис. осіб) (див. діаграму 11).

Слід також зазначити, що починаючи з 2016 року Генеральна прокуратура України, почала формувати звіти про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях за видами економічної діяльності. Так, з 2016 по 2019 рр. найбільш криміногенними є такі види економічної діяльності: сільське господарство, добувна промисловість; переробна промисловість; будівництво; оптова та роздрібна торгівля; інформація та телекомунікації; фінансова та страхова діяльність; державне управління і оборона; охорона здоров'я [40].

Для більш детальної та повної кримінологічної характеристики жіночої злочинності в сфері економіки, нами було направлено інформаційний запит до Державної судової адміністрації України від 17.09.2019 р. про надання інформації про кількість засуджених жінок за період з 2013 р. по 2018 р., які вчинили злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності, злочини у сфері службової діяльності. Так, у відповіді від 23.09.2019 р. ДСА України було надано наступну інформацію, а саме:

- ст. 185–198 КК України (злочини проти власності) – кількість засуджених жінок, судові рішення щодо яких набрали законної сили у 2013 р.

– 8069, у 2014 р. – 6824, у 2015 р. – 6500, у 2016 р. – 5547, у 2017 р. – 5392, у 2018 р. – 5664;

- ст. 199–235 КК України (злочини у сфері господарської діяльності) – кількість засуджених жінок, судові рішення щодо яких набрали законної сили у 2013 р. – 458, у 2014 р. – 316, у 2015 р. – 233, у 2016 р. – 167, у 2017 р. – 131, у 2018 р. – 164;

- ст. 364–370 КК України (злочини у сфері службової діяльності) – кількість засуджених жінок, судові рішення щодо яких набрали законної сили у 2013 р. – 452, у 2014 р. – 373, у 2015 р. – 257, у 2016 р. – 155, у 2017 р. – 123, у 2018 р. – 148.

Таким чином, з 2013 р. по 2017 р. можна спостерігати стабільно-плавну тенденцію щодо зниження кількості засуджених жінок, рішення щодо яких набрало законної сили (*див. Додаток У*).

Крім того, нами також був направлений запит до Адміністрації ДКВС України від 27.11.2019 р. про надання інформації щодо кількості жінок, які відбувають покарання у Кам'янській виправній колонії № 34 та у Чернігівській виправній колонії № 44 за злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності та злочини у сфері службової діяльності. У відповіді Адміністрації ДКВС України від 03.12.2019 р. було зазначено, що найбільша кількість жінок відбувають покарання у виправних колоніях № 34 та № 44 за ст. 185 КК України, а саме 96 жінки (*див. Додаток У*).

На думку переважної більшості вчених, статистичні дані щодо вчинення злочинів в сфері економіки повною мірою не відображають дійсну картину щодо стану досліджуваного виду злочинності, оскільки латентність цього виду злочину за різними підрахунками становить 70-90 % [278, с. 113].

Так, за результатами проведеного анкетування працівників прокуратури на питання № 1 анкети «Чи розділяєте Ви позицію, що злочини в економічній сфері характеризуються високим рівнем латентності?» отримано наступні відповіді: 75 % респондентів відповіли – так; 20 % відповіли – ні; інші 5 % респондентів утримались від надання відповіді на це запитання (*див. Додаток Р*).

Також, за результатами проведеного анкетування працівників прокуратури на питання № 2 анкети «Який на Ваш погляд, рівень латентності характерний для економічної злочинності?» отримано наступні відповіді: 45 % респондентів вважають, що рівень латентної злочинності в сфері економіки становить - до 80 %; 20 % респондентів вважають, що рівень латентної злочинності в сфері економіки становить – до 60 %; 15 % респондентів вважають, що рівень латентної злочинності в сфері економіки становить – більше 80 %; 10 % респондентів вважають, що рівень латентної злочинності в сфері економіки становить – до 40 %; інші 10 % утримались від надання відповіді на це запитання (*див. Додаток Р*).

Відповідну ситуацію можна пояснити цілою низкою причин: по-перше, громадяни (потерпілі) не звертаються до правоохоронних органів у зв'язку з відсутністю впевненості щодо ефективної діяльності відповідних структур; по-друге, високий рівень корумпованості у системі правоохоронних органів; по-третє, існування різноманітних способів та каналів відмивання грошей, які складно відстежити; по-четверте, недооснащеність новітніми технологіями та незадовільна професійна підготовка кадрів у структурах, що здійснюють боротьбу з економічною та організованою злочинністю [236, с. 753-756].

Як свідчать висновки міжнародних і вітчизняних незалежних експертів, ключовою проблемою погіршення соціально-економічного стану в Україні стала тотальна корупція (кримінальні корупційні правопорушення). Беручи до уваги дані міжнародної організації Transparency International, у 2016 р. в Індексі сприйняття корупції Україна посіла 131-е місце зі 176-и країн, що досліджувалися, а у квітні 2017 р. міжнародна аудиторська компанія «Ernst & Young Global Limited» поставила Україну на перше місце у світі за рівнем корупції серед 41-ї досліджуваної країни (у тому числі країн Африки) [39].

Географія злочинності. Найчастіше жінки вчиняють злочини у сфері економіки в найбільш урбанізованих та розвинутих областях, таких як: Харківська, Одеська, Львівська, Запорізька і м. Київ. Донецька та Луганська області до рейтингу не входять, оскільки внаслідок існування на цих

територіях збройного конфлікту, економічне становище та господарська активність зазнали суттєвих негативних змін та із об'єктивних причин не може піддана ґрунтовному аналізу [153, с. 73-74].

Інтенсивність злочинності є неоднорідною по всій території країни. На такий стан справ впливають конкретні соціальні та історичні умови того чи іншого регіону, його економічні особливості, національний склад, структура населення, рівень культурного виховання, традиції та інші чинники. Тому аналіз географії злочинності дає змогу встановити, в якому регіоні потрібно докласти найбільших зусиль та зосередити більше засобів впливу на неї [277].

Ціна злочинності - це грошова оцінка негативного впливу злочинності на суспільство в цілому і конкретних суб'єктів суспільних відносин за певний проміжок часу [224, с. 313-314].

Як слушно зазначає В. В. Лунєєв, що головна трагедія нашого стану полягає у тому, що ми точно не знаємо реального узагальненого обсягу злочинності, не знаємо її повних соціальних та економічних наслідків, не знаємо дійсної ефективності боротьби зі злочинністю, не знаємо, у що вона у цілому обходиться нашій країні і не маємо адекватного прогнозу її можливого розвитку. При першому обережному оціночному наближенні до економічної ціни злочинності вона є колосальною [148, с. 58-60].

А «бюджет» існуючої злочинності досить часто порівнюють з бюджетом країни. Так, за результатами опитування українських організацій в рамках Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року, було встановлено, що у період 2017-2018 рр. вітчизняні організації зазнали збитків від економічних злочинів у розмірі: до 100 тис. доларів – 46 %; до 1 млн. доларів – 19 %; до 5 млн. доларів – 4 %; до 50 млн. доларів – 8 % [39].

В офіційних статистичних звітах Генеральної прокуратури України міститься лише узагальнена інформація щодо матеріальних збитки від злочинних посягань, однак відсутня інформація відносно шкоди, яка була заподіяна суспільству в результаті вчинення злочинів жінками у сфері економіки, тобто конкретизована інформація.

Відсутність такої інформації ускладнює процес повного та об'єктивного дослідження цього виду злочинності.

Отже, в результаті аналізу відомостей, отриманих з офіційних джерел інформації (Генеральна прокуратура України, Державна судова адміністрація України та ін.) за період 2013 – 2019 рр. були сформульовані наступні висновки.

Статистичні відомості Генеральної прокуратури України не містять інформації щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, що вчиняються жінками за розділами КК України. Наявна лише інформація щодо кількості виявлених жінок, які вчинили правопорушення за відповідними статтями КК України.

Відсутність інформації щодо кількості зареєстрованих злочинів, вчинених жінками, призводить до неповної характеристики, масштабів та кримінологічної оцінки жіночої злочинності в цілому та жіночої злочинності в сфері економіки зокрема. А тому доцільним є виокремлення в офіційних статистичних звітах України інформації щодо кількості зареєстрованих злочинів, що вчиняються жінками за відповідними статтями КК України.

У середньому питома вага виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері економічної діяльності, не перевищує 10 %.

З 2016 р. спостерігається тенденція щодо збільшення кількості виявлення правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини в сфері економіки. Так, у 2016 р. було виявлено 7327 жінок, які вчинили злочини в сфері економіки, у 2017 р. – 8690, у 2018 р. – 9580, у 2019 р. – 9062.

Співвідношення жінок та чоловіків, які були виявлені у вчиненні злочинів в сфері економічної діяльності, у середньому становить – 1:5 .

Проаналізувавши статистичні дані з 2016 р. по 2019 р., можна зробити висновок, що найчастіше жінки в сфері економіки вчиняють такі злочини: крадіжка – ст. 185 КК України; шахрайство – ст. 190 КК України; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – ст. 191 КК України; незаконне виготовлення,

зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів – ст. 204 КК України; фіктивне підприємництво – ст. 205 КК України; підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців – ст. 205-1 КК України; ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – ст. 212 КК України; порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом – ст. 213 КК України; шахрайство з фінансовими ресурсами – ст. 222 КК України; зловживання владою або службовим становищем – ст. 364 КК України; службове підроблення – ст. 366 КК України; декларування недостовірної інформації – ст. 366-1 КК України; службова недбалість – ст. 367 КК України; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – ст. 368 КК України; підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми – ст. 368-3 КК України; підкуп особи, яка надає публічні послуги – ст. 368-4 КК України; пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі – ст. 369 КК України; зловживання впливом – ст. 369-2 КК України.

У правоохоронній діяльності за період з 2016 по 2019 рр. незначна кількість фактів виявлення жінок, які вчинили такі злочини, а саме: видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону – ст. 211 КК України; доведення банку до неплатоспроможності – ст. 218-1 КК України; порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності – ст. 220-1 КК України; фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи – ст. 220-2 КК України; підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів – ст. 223-1 КК України; незаконне збагачення – ст. 368-2 КК України; протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань, ст. 369-3 КК України; провокація підкупу – ст. 370 КК України.

Найбільш криміногенними є такі види економічної діяльності: сільське господарство, добувна промисловість; переробна промисловість; будівництво; оптова та роздрібна торгівля; інформація та телекомунікації; фінансова та страхова діяльність; державне управління і оборона; охорона здоров'я.

Найчастіше жінки вчиняють злочини у сфері економіки в найбільш урбанізованих та розвинутих областях, таких як: Харківська, Одеська, Львівська, Запорізька і м. Київ.

Негативним аспектом є те, що в статистичних даних правоохоронних органів відсутня інформація щодо шкоди, яка була заподіяна суспільству в результаті вчинення жінками злочинів в сфері економіки, оскільки певний відсоток таких діянь передбачає наявність корупційної складової. Таким чином, злочини, що вчиняються жінками в сфері службової діяльності – можна назвати кримінальними правопорушеннями із значним корупційним ризиком.

2.2. Особа жінки, яка вчиняє злочини в сфері економіки

Будь-яке кримінальне правопорушення неможливо дослідити ізольовано від вивчення «автора злочину», тобто особи, яка безпосередньо вчинила його. Питання щодо вивчення особи злочинця – є центральним в кримінологічній науці і при здійсненні кримінологічної характеристики різних видів злочинів, особлива увага приділяється саме особі, яка вчиняє протиправне діяння. Перш за все, така актуальність зумовлена тим, що без глибокого та всебічного дослідження і аналізу особи, яка скоїла кримінальне правопорушення, – неможливо розробити дієві заходи із запобігання злочинності в цілому, а також визначити дієві механізми у боротьбі з цим явищем.

Можна погодитись із В. М. Кудрявцевим, який зазначає, що для здійснення ефективної профілактики та протидії злочинності, необхідно всю увагу та всі зусилля приділити вивченню особи злочинця. При цьому

науковець наголошує, що особа злочинця – є генеральною проблемою, а детермінанти та умови злочину – похідними [128, с. 79].

Такого підходу дотримується і Д. Г. Михайленко, який визначає, що проблема особи, яка скоїла злочин, є однією з основних в кримінології. Її вагоме значення можна пояснити тим, що злочин – це свідомий, вольовий акт поведінки людини. Без вивчення особи злочинця – неможливо дослідити всю сутність окремого злочину [158, с. 237-238].

Вищезазначені погляди розділяє і інший зарубіжний кримінолог, О. М. Яковлев. На думку вченого, вивчення особи злочинця є головним завданням кримінологічної науки, а одержана інформація в результаті вивчення такої проблеми повинна застосовуватись не лише при розробці механізму профілактики злочину, а й при розробці механізму запобігання ще не скоєних злочинів [278, с. 94].

Термін «особа злочину» необхідно відмежовувати від таких суміжних понять, як: «суб'єкт злочину», «особа підозрюваного», «особа засудженого».

Суб'єкт злочину – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Суб'єкт злочину – це безпосередньо кримінальне поняття, яке, у свою чергу, являється більш вузьким відносно поняття «особа злочину» – яке за своєю суттю є кримінологічним та охоплює більше ознак, які характеризують особу, яка безпосередньо вчинила злочин.

«Особа підозрюваного» та «особа засудженого» – це кримінально-процесуальні поняття, які використовуються відносно конкретної особи, на яку покладаються певні права та обов'язки в процесі здійснення кримінального провадження.

Отже, що ж являє собою термін «особа, яка вчинила злочин?» У сучасній кримінологічній науці існує велика кількість різноманітних підходів до трактування даної категорії. Так, наприклад, М. М. Кропачов визначає особу злочинця як сукупність соціально-демографічних, моральних і правових властивостей, ознак, зв'язків, відношень, що характеризують особу, яка вчинила злочин, і впливають на її злочинну поведінку [127, с. 78].

У свою чергу, М. І. Єнікеєв зазначає, що особа злочинця – це сукупність певних психологічних якостей у суб'єкта, які, у свою чергу, впливають на вчинення ним злочину [76, с. 47-48].

Іншого підходу дотримується і інший зарубіжний кримінолог, О. І. Алексєєв, який визначає особу злочинця як комплекс певних внутрішніх соціально значущих ознак, які у поєднанні із зовнішніми умовами безпосередньо впливають на протиправну поведінку [6, с. 84].

Відзначимо точку зору М. М. Демідова, який під особою злочинця пропонує розуміти поєднання у особи психічних і фізичних якостей та властивостей, які впливають на процес підготовки до скоєння нею злочину, вчинення його, а також на подальшу поведінку після злочинного посягання [62, с. 121-122].

Проаналізувавши вищенаведені визначення поняття «особа злочинця», ми можемо стверджувати, що в кожному з них наявне певне раціональне зерно. Однак, більшість із них є вузько направленими, оскільки у їхньому змісті наголос робиться лише на одну або декілька характеристик або властивостей, які впливають на злочинну поведінку особи.

На наш погляд, більш всеохоплюючим є визначення, запропоноване українським науковцем та професором А. Ф. Зелінським, оскільки саме в ньому автор дає вичерпний перелік усіх необхідних особистісних характеристик, притаманних особі злочинця та визначає це поняття як сукупність соціально-демографічних, психологічних та моральних характеристик, які тією чи іншою мірою властиві особам, які визнаються винуватими у злочинній діяльності певного виду [96, с. 10-11].

Аналогічної позиції дотримується і І. М. Даньшин, який під особою злочинця пропонує розуміти сукупність біологічних, психологічних, соціальних особливостей у особи, які реалізуються у вчиненні кримінально карного діяння, надають вчинку характеру суспільної небезпеки, у результаті чого індивід притягується до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [58, с. 126].

Слід зазначити, що досить цікавою та пізнавальною є монографічна робота О. Б. Кургузкіної, в якій автор пропонує виділити три основні функції вчень про особу злочинця, а саме:

- пояснювальна – вона являється однією із ключових, оскільки за її допомогою можна пояснити та витлумачити основні ознаки та характеристики «особи злочинця»;

- прогностична – при вивченні особи злочинця можна дослідити теперішній стан злочинності у цілому та передбачати тенденції її розвитку у майбутньому;

- прикладна – передбачає розробку та впровадження програм щодо профілактики злочинності [138, с. 96-97].

Серед великої кількості наукових праць із кримінології можна спостерігати використання у них таких схожих понять, як «особа злочинця» та «особистість злочинця». Існує два підходи до їх співвідношення: 1) вони є тотожними між собою; 2) вони мають різне «зabarвлення». Так, «особистість злочинця» включає психологічні характеристики, а «особа злочинця» включає сукупність біологічних, психологічних, соціальних, демографічних ознак, які здійснюють вплив на формування антисуспільної поведінки у особи [140, с. 125].

Слід зазначити, що Ю. В. Александров та А. П. Гель пропонують виділити три елементи, які входять до структури особи злочинця, а саме: соціальний статус, соціальні функції, морально-психологічні властивості [5, с. 76-77].

У свою чергу, І. М. Даньшин виокремлює сім таких елементів: соціально-демографічні ознаки; особистісно-рольові властивості; соціально-психологічні якості; риси правової і моральної свідомості; психічні відхилення та аномалії; кримінально-правові ознаки; загальнозначущі позитивні людські якості [134, с. 66].

Латипов Р. І. виділяє шість основних груп: біофізіологічні; соціально-демографічні; психологічні; моральні; соціально-рольові; кримінально-правові; кримінологічні [141].

Заслуговує на увагу позиція А. І. Долгової, яка виокремлює, зокрема, шість основних ознак: соціально-демографічні; кримінально-правові;

соціальні прояви у різних сферах життєдіяльності; моральні якості; психологічні ознаки; фізичні (біологічні) характеристики [68, с. 280].

Чорна О. І. вважає, що в основу вивчення особистості жінок, які вчиняють злочини, можна покласти такі індивідуальні ознаки: 1) біологічна (фізіологія, генетика, спадковість); 2) психічна (відмінності сенсомоторних, когнітивних, емоційних, регуляційних характеристик); 3) особистісна (інтереси, звички, уявлення, вищі емоції і мотиви, соціально-ціннісні характеристики, самооцінка) [264, с. 147-148].

При здійсненні кримінологічної характеристики особи жінки, яка вчинила злочинне діяння, ми будемо виходити із позиції, що структура особистості злочинця включає у себе три основні елементи: 1) соціально-демографічний; 2) кримінально-правовий; 3) психологічний. Ми вважаємо, що саме вони відображають повною мірою повноту поняття «особа, яка вчинила злочинне діяння».

Жіноча злочинність представляє собою взаємопов'язану систему, яка перекликається із загальною злочинністю та її окремими різновидами. А відтак при здійсненні характеристики особи жінки, яка вчинила злочин у сфері економіки, необхідно виходити із закономірностей, котрі є характерними як для жіночої, так і для економічної злочинності [80, с. 125].

Встановлення соціально-демографічних, кримінально-правових ознак та психологічних особливостей жінок, які вчинили злочини в економічній сфері, здійснювалось на підставі використання емпіричного матеріалу. Зокрема, це результати проведеного анкетування засуджених жінок, які відбувають термін ув'язнення у Кам'янській виправній колонії № 34 та у Чернігівській виправній колонії № 44, результати проведеного анкетування працівників правозастосовних органів та результати проведеного анкетування педагогічних працівників.

Соціально-демографічна характеристика особи жінки, яка вчиняє злочин в економічній сфері. Слід зазначити, що це відомості, до яких належать стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання та інші дані, що характеризують соціальний статус особи.

Самі по собі ці ознаки не є криміногенними, а надають лише соціальну характеристику членів суспільства [134, с. 37-38].

Громадянство. Так, за результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання у Кам'янській виправній колонії № 34 та у Чернігівській виправній колонії № 44, на питання № 1 анкети «Вкажіть Ваше громадянство?» отримано наступні відповіді: 98 % респондентів вказали, що мають громадянство України; 2 % респондентів вказали, що мають громадянство іншої держави (*див. Додаток К*).

Така ситуація вказує на те, що економічна злочинність у порівнянні з іншими видами злочинності більшою мірою тісно пов'язана з місцем роботи та місцем проживання особи.

Вік. Таке поняття як «вік» людини викликає серед кримінологів значний науковий інтерес, оскільки саме із ним пов'язана зміна соціальних ролей, життєвих орієнтирів у особи, що, у свою чергу, можуть слугувати певним каталізатором для вчинення злочинів у цілому та для вчинення злочинів жінками в економічній сфері зокрема.

Ми розділяємо позицію вчених-кримінологів, які вважають, що вік людини накладає певний відбиток на життєву позицію та поведінку людини, її інтереси та цілі [219, с. 106-107].

У свою чергу, М. М. Кондрашков зазначає, що вчені-кримінологи розглядають категорію віку через призму соціальних та інших змін, які відбуваються у житті конкретного індивіда [115, с. 160].

Так, за результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання, на питання № 2 анкети «Вкажіть вік, в якому Ви вчинили злочин в сфері економіки?» отримано наступні відповіді: 9 % респондентів вказали, що вчинили правопорушення у віці 18-25 років; 16 % респондентів – у віці 25-35 років; 55 % респондентів – у віці 35-45 років; 20 % респондентів – у віці 45 років і більше (*див. Додаток К*).

Така ситуація свідчить про те, що економічні злочини найчастіше вчиняються жінками більш зрілого віку, тобто це особи, які мають більше

життєвого досвіду та у котрих вже сформувалась власна система цінностей. Крім того, у даний період життя, більшість жінок вже зазнала певних індивідуально-психологічних деформацій, в результаті чого гостро реагує на особисті і соціальні протиріччя та конфлікти.

Вчені-кримінологи приділяють значну увагу вивченню питання щодо високої кримінальної активності жінок у зазначений вище віковий період і пов'язують її із наступними факторами: невлаштованість у особистому житті; біологічні зміни в організмі; значний психологічний тиск з боку соціуму; зміна соціальних ролей; збільшення кількості соціальних контактів. Слід також зазначити, що, на відміну від чоловіків, жінки розпочинають свою злочинну «кар'єру» у більш зрілому віці, насамперед, під впливом матеріальних та соціальних проблем [50, с. 121-124].

Отже, вікова характеристика особи, яка вчиняє правопорушення, має важливе значення як для кримінологічної науки, так і для кримінального права, оскільки по-перше, вона слугує підставою для визнання особи дієздатною; по-друге, вік особи безпосередньо впливає на зміну соціального статусу, системи цінностей, освітній рівень, фізичний стан тощо; по-третє, в результаті здійснення кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє правопорушення, у тому числі і вікової, можемо розробити більш дієві заходи щодо запобігання злочинності у цілому.

Освіта. Культуру особистості, рівень її інтелектуальних здібностей, вольові якості та джерела існування – пов'язують із освітнім рівнем особи [255, с. 15].

Світові дослідження свідчать про те, що рівень освіти значною мірою впливає на рівень злочинності. Так, у Норвегії було проведено дослідження щодо впливу освіти на рівень злочинності. В результаті було встановлено, що люди з повною загальною середньою освітою користуються певними перевагами на ринку праці, а відтак рідше вчиняють злочини. В Англії та Уельсі було також проведено аналогічне дослідження, за результатами якого було виявлено, що продовження обов'язкової шкільної освіти призвело

до значного зниження рівня злочинності у цілому та насильства зокрема [163, с.149]. Факт закінчення громадянами Південно-Африканської Республіки 12 класів у школі або отримання освіти у вищому навчальному закладі знижує ймовірність тюремного ув'язнення на 35 % [290, с. 145].

У свою чергу, в Сполучених Штатах Америки виявлено вплив раннього розвитку дітей на рівень злочинності у зрілому віці. Аналіз державних та сімейних центрів раннього розвитку в Чикаго встановив, що діти, які не відвідували такі установи у віці 3-4 років, з імовірністю на 70 % частіше піддаються арешту за насильницькі злочини у віці до 18 років (Lochner, 2011) [293].

Однак, не завжди існує пряма залежність між рівнем освіти та рівнем злочинності. Освіта, будучи одним із елементів одержання соціального та життєвого досвіду, – є лише частиною механізму, який здійснює вплив на формування особистості людини. Окрім освіти, на становлення особистості також впливають: сімейний стан, соціальна роль, індивідуально-психологічні особливості та інше. Всі ці елементи перебувають у тісному взаємозв'язку між собою, а тому виділити лише один чинник, який прямо впливає на рівень злочинності, – неможливо. Рівень освіти безпосередньо впливає на здатність особи обирати той або інший тип поведінки, у тому числі і злочинний [273, с. 56-57].

За результатами проведеного анкетування педагогічних працівників на питання № 6 анкети «Як Ви вважаєте, чи рівень освіти впливає на здатність особи обирати той або інший варіант поведінки, у тому числі і злочинний?» отримано наступні відповіді: 74 % респондентів вказали, що так, рівень освіти впливає на здатність обирати той або інший варіант поведінки (у тому числі і злочинний); 20 % респондентів – ні, не впливає; у інших 6 % респондентів виникли труднощі з відповіддю на це питання (*див. Додаток Л*).

Загальновідомим є той факт, що рівень освіти корелює з видами злочинів, які вчиняє особа. Відтак відомо, що вищий рівень освіти притаманний особам, які вчиняють злочини у сфері службової діяльності та

злочини у сфері господарської діяльності, нижчий - характерний для тих, хто вчиняє рецидив, корисливі та корисливо-насильницькі злочини [166, с. 97].

Вищевикладене підтверджується і результатами нашого дослідження. Так, відповіді жінок, які відбувають покарання, на питання № 3 анкети «Вкажіть ваш освітній рівень» розподілилися наступним чином: 50 % респондентів вказали, що мають вищу освіту; 40 % респондентів – мають повну загальну середню освіту; 10 % респондентів – мають незакінчену загальну освіту або без освіти (*див. Додаток К*).

Отже, у своїй більшості жінки, які вчинили злочини в економічній сфері, мають повну вищу або повну загальну середню освіту, тобто характеризуються достатньо високим освітнім рівнем.

Слушною є позиція Н. Ф. Кузнецової, яка стверджує, що високий рівень освіти (вища або середня) ще не означає, що особа не вчинить злочину у майбутньому. У злочинців, які мають вищу або середню освіту, на думку науковця, найчастіше констатується наявність деформацій у морально-психологічній сфері та у правовій культурі [129, с. 141].

Місце роботи та джерела існування. З'ясування цієї характеристики фактично дозволяє виявити рівень матеріального забезпечення особи в цілому, а отже, й спробувати пояснити мотиви вчинення злочинів жінками в сфері економіки. В офіційних документах, як відомо, не фіксується рівень матеріального статку правопорушників. Дослідити цей показник можна шляхом аналізу інформації про наявність або відсутність роботи, в окремих випадках у деклараціях про майновий стан тощо [247, с. 101].

Так, за результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання, на питання № 4 анкети «Чи мали Ви, на момент вчинення злочину, роботу?» отримано наступні відповіді: 72 % респондентів вказали, що так, мали роботу; 28 % респондентів – ні, не мали (*див. Додаток К*).

Сімейний стан. Слід погодитися з А. К. Щербаковою та О. М. Литвиновим, що шлюб і сім'я є важливим регулятором поведінки особи, а міцні родині відносини слугують найважливішою основою для розвитку та становлення сильної нації [270, с. 76].

За результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання за вчинені злочини в економічній сфері, більша частина із них 71 % виховувалися у повних сім'ях (з двома батьками). Водночас, у 15 % з проанкетованих жінок, які відбувають покарання, – один із батьків мав судимість (*див. Додаток К питання № 11, 13*). На думку деяких кримінологів, тюремний досвід батьків збільшує більше ніж у 6 разів ймовірність того, що діти будуть мати проблеми з поліцією [279, с. 48].

Наявність сім'ї – своєрідний запобіжник переходу людини на шлях учинення злочинів. У кримінологічній науці існує гіпотеза, що більшість жінок, які вчиняють кримінальне правопорушення, не перебувають у шлюбно-сімейних відносинах [247, с. 105]. Наше дослідження в цілому підтвердило це положення.

За результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання, на питання № 5 анкети «Вкажіть ваш сімейний стан на момент вчинення злочину»? отримано наступні відповіді: 26 % респондентів вказали, що заміжні (або перебувають у фактичних шлюбних відносинах); 62 % респондентів – незаміжні (або розлучені); 12 % респондентів – ніколи не були заміжними (*див. Додаток К*).

На питання № 7 анкети «Чи змінилися Ваші стосунки з чоловіком після призначення покарання»? отримано наступні відповіді: 80 % респондентів-жінок вказали, що стосунки з чоловіком погіршилися; 20% респондентів-жінок вказали, що стосунки не змінилися (*див. Додаток К*). За підрахунками окремих кримінологів, розпад сім'ї у жінок, засуджених до позбавлення волі, вдвічі вищий, ніж у засуджених чоловіків, оскільки чоловіки юридично або фактично досить швидко створюють нові сім'ї, іноді відразу після засудження жінки [47, с. 16–17].

Згідно з результатами нашого емпіричного дослідження, 81 % респондентів-жінок вказали, що мали дітей на момент вчинення злочину. Більшість із них, а саме 71 % також зазначила, що мають одну дитину (*див. Додаток К питання № 9, 10*).

Психологічна характеристика особи жінки, яка вчинила злочини в економічній сфері. Будь-яка особа в цілому та особа, яка вчинила протиправне діяння зокрема, характеризується наявністю морально-психологічних особливостей – поглядів, спонукань, переконань, установок, життєвих цілей і орієнтирів тощо [207, с. 63].

Така морально-психологічна система особи складається в основному із двох елементів – моральні якості та психологічні властивості.

Психофізіологічні властивості, у свою чергу, визначають статеві відмінності в морально-психологічній сфері життєдіяльності чоловіків і жінок. Усвідомлення жінкою свого місця в суспільстві, родині, формування її специфічних інтересів, звичок, норм поведінки мають своїми джерелами особливості психологічного сприйняття жінками соціальної дійсності. Потреби, інтереси засуджених жінок здебільшого пов'язані з тими соціальними ролями, що виконувалися ними в сім'ї, колективі, суспільстві. Їх переконання, мотивація поведінки часто пов'язані із сімейно-побутовими проблемами. Крізь них, як правило, жінки розглядають свою громадську і трудову діяльність. Спеціальні дослідження щодо ставлення засуджених жінок до найбільш загальних суспільних норм і цінностей показали, що системи цінностей для контингенту засуджених жінок та жінок, які перебувають на волі, дуже схожі. Для засуджених найбільш значущими є воля (84 %), родина та родинні стосунки (83 %), продовження роду, діти та онуки (75 %). Таким чином, основними життєвими цінностями для жінки є сім'я, діти, родинні зв'язки [187, с. 21].

Варіанти поведінки особи в цілому та психологічні особливості індивіда значною мірою залежать від індивідуальних потреб. У психології під потребами найчастіше розуміють особливий стан індивіда, коли «напруга», що відчувається або усвідомлюється, «незадоволеність», відбиття невідповідності між внутрішнім станом і зовнішніми умовами його діяльності виявляється у потягах і мотивах [36, с. 145-146].

Слушною є позиція В. В. Голіни і М. О. Маршуби, що «потреби виступають тією соціально-психологічною категорією, яка дозволяє виявити,

розкрити і пояснити найбільш сильні спонукальні мотиви поведінкової активності особи, що виявляється певним способом у досягненні чого-небудь бажаного. Отже, потреби, – роблять висновок зазначені автори, – здатні пролити світло як на вибір мети поведінкової активності, так і на спосіб її досягнення» [47, с. 112-113].

Як відмічає інший автор, Р. М. Абизов, процес формування особи не можна правильно уявити, якщо не враховувати ролі потреб, які, проявляючись у ролі інтересів, бажань, прагнень, визначають поведінку людини і в кінцевому підсумку саму особу [2, с. 17].

Характеризуючи інтерес жінок, які вчинили злочини в сфері економічної діяльності, треба зазначити, що основним із них є інтерес до грошей і всього того, що із ними пов'язано (наприклад, наявність зовнішніх атрибутів «розкішного життя», віра у всесилля грошей, прагнення до особистого збагачення). Така особа прагне перейти від задоволення елементарно важливих потреб до збагачення за будь-яку ціну [146, с. 111-112].

Жінки, які вчиняють злочини в економічній сфері, передусім, мають високий рівень освіти й інтелектуального розвитку, володіють необхідними знаннями в галузі підприємницької діяльності, законодавства, фінансів, бухгалтерського обліку тощо. Їм властиві хитрість, комунікабельність, уміння переконувати людей, винахідливість, спостережливість, рідше – харизматичність, швидкість думки, адаптація до зміни обстановки тощо [261, с. 103].

Якщо проаналізувати ставлення жінок до вчиненого кримінального правопорушення, то більшість із них, а саме 73 % жінок не визнали себе винними у вчиненні злочину в сфері економіки (див. *Додаток Ж питання № 18*). Отримані результати підтверджують, що жінкам, які вчинили правопорушення, притаманна така особливість, як повне заперечення факту обману. На думку Г. М. Чернишова, психологічна врівноваженість надає можливість використовувати обман не лише під час безпосереднього вчинення злочину, а й на стадії посткримінальної поведінки [260, с. 108].

На погляд психологів, жінкам, які вчиняють злочини в економічній сфері, також притаманні такі особливості, а саме : налаштованість на значний ризик (йти «ва-банк»), поєднання законних та незаконних шляхів ведення бізнесу або господарства, кар'єризм, негативне ставлення до праці та виконання загальногромадянських обов'язків, цинічне ставлення до людей [108, с. 341-342].

Слід зазначити, що жінки приділяють багато уваги тому, що про них думають, як вони виглядають в очах оточуючих. Згідно з проведенням науковцями кримінологічного опитування, після скоєння злочину жінок найбільше хвилює страх осуду з боку дітей, родичів, знайомих. Однак, з іншого боку, ця ж якість у поєднанні з демонстративністю поведінки й зниженням контролю за нею служить цілям самоствердження, закріплення впевненості у своїй значущості, навіть ціною скоєння злочинів, особливо в групі асоціальної спрямованості. Така жіноча якість, як здатність до самопожертвування, проявляється в тому, що нерідко жінки пояснюють скоєний злочин бажанням допомогти близькій людині або впливом чоловіка, якому вона симпатизувала [220].

Усе більше зустрічається злочинів, скоєння яких жінки пояснюють необхідністю забезпечити себе, сім'ю, дітей необхідними речами, продуктами, ліками, що прямо пов'язано зі зниженням життєвого рівня населення [139, с. 78].

Для жінок, які вчинили кримінальні правопорушення, характерним є стійкість до психотравмуючих переживань та імпульсивність, що призводить до неадекватної оцінки життєвих ситуацій, непоміркованості поведінки й слабого аналізу можливих наслідків скоєних учинків. Підвищена емоційність, збудженість жіночої психіки, особливо у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, призводить до збільшення жорстокості та агресивності при скоєнні різноманітних злочинів [122, с. 286-287].

На відміну від чоловіків, жінки частіше переживають почуття провини у зв'язку зі скоєними протиправними діями, хвилювання за своє майбутнє,

що посилюється в період відбування покарання в місцях позбавлення волі [259, с. 68]. Слід зазначити, що часто при скоєнні злочинів жінки керуються почуттям заздрості, бажанням помсти чи самоствердження тощо. Цікаву інформацію отримали курсанти Національного університету внутрішніх справ МВС України у результаті проведення в жіночій колонії опитування, спрямованого на виявлення особливостей, які є характерними для жінок, які вчинили кримінальне правопорушення. Використовували тести Шмішека та Баса-Даркі. Отримані дані свідчать про те, що майже у 80 % опитуваних жінок-злочинниць були виявлені загострення таких особистісних характеристик, як демонстративність, гіпертимність, збудливість, циклотимність, образа, підозра, негативізм, вербальна та фізична агресія [220].

Кримінально-правова характеристика особи жінки, які вчиняє злочин в економічній сфері. При здійсненні такої характеристики з'ясовується питання про кількість судимостей, одноосібне або групове вчинення злочину, характер вчинення попереднього злочину, а також інші кримінально значущі особливості.

Слід зазначити, що серед жінок, які вчинили злочини в економічній сфері, доволі таки низький показник рецидивної злочинності. Так, за результатами проведеного нами анкетування 92 % засуджених жінок відповіли, що раніше не мали судимостей (див. Додаток К питання № 23). Однак, необхідно відмітити, що більшість досліджуваних нами жінок, за час своєї «професійно-злочинної» діяльності встигли неодноразово посягнути на економічні відносини та безпеку.

Узагальнення емпіричних даних свідчить про переважно одноосібний характер вчинення злочину жінками в економічній сфері. Так, за результатами проведеного нами анкетування 63 % осіб відповіли, що вчинили злочин одноосібно, 19 % – у складі організованої групи, інша частина – 18 % – відмовились давати відповідь на запитання (див. Додаток К питання № 24).

Однак, якщо ж злочини вчинялись все ж таки у складі групи, то це переважно група, яка складалась із 2-3 осіб. В залежності від виду злочину, який вчинявся в економічній сфері, це може бути «співробітництво» між керівником підприємства та головним бухгалтером, між директором та начальником юридичного відділу тощо. «Союз» може мати найрізноманітніші комбінації, але головною умовою є те, що хоча б одна особа була наділена певним функціями (в залежності від виду злочину) щодо впливу на економічні відносини.

Слід також зазначити, що за результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання на питання № 19 анкети «Чи жалкуєте Ви про вчинений вами злочин?» отримано наступні відповіді: 43 % респондентів вказали – так; 57 % респондентів відповіли – ні (*див. Додаток К*).

Отже, на основі аналізу статистичних даних, а також враховуючи висновки емпіричного дослідження був складений кримінологічний портрет жінки, яка вчиняє злочини в сфері економіки. Абсолютна більшість жінок, які вчинили злочини в сфері економіки – це громадянки України (98 %). Найактивнішу криміногенну групу становлять жінки у віці 35-45 років (55 %). Найчастіше це жінки, які виховувались у повній родині (71 %). На момент викриття більшість жінок мали вищу освіту (50 %) та офіційну роботу (72 %). Переважна більшість жінок є незаміжніми (розлученими) (62 %), мають на утриманні дітей (як правило одну дитину) (71 %). Абсолютна більшість винних жінок раніше до кримінальної відповідальності не притягувались (92 %). У більшості випадків жінка вчинила злочин одноосібно (52 %). Абсолютна більшість осіб своєї вини не визнає (73 %). Найпоширенішими видами покарання за вчинення злочинів в сфері економіки є – позбавлення волі та штраф.

Провідним інтересом у жінок, які вчинили злочин в сфері економіки – є інтерес до грошей і всього того, що з ними пов'язано (наприклад, наявність зовнішніх атрибутів «розкішного життя», віра у всесилля грошей, прагнення до особистого збагачення). Досить часто при скоєнні злочинів жінки керуються почуттям заздрості, бажанням помсти чи самоствердження.

Найчастіше жінки, які вчинили злочин в сфері економіки характеризуються достатньо високим рівнем інтелектуального розвитку, володінням необхідними знаннями у галузі підприємницької діяльності, законодавства, фінансів, бухгалтерського обліку. Крім того, таких осіб вирізняють такі якості, як хитрість, комунікабельність, уміння переконувати людей, винахідливість, спостережливість, швидкість думки, адаптація до зміни ситуації.

2.3. Детермінанти жіночої злочинності в сфері економіки

У процесі здійснення кримінологічної характеристики жіночої злочинності в сфері економіки, ми наблизилися до одного із найскладніших аспектів (елементів) кримінологічної науки, а саме – з'ясуванню основних причин вчинення жінками злочинів в сфері економіки.

Залучення жінки до злочинної діяльності та поширеність жіночої злочинності впливає на моральний стан суспільства суттєвіше, ніж поширення чоловічої злочинності. В. О. Надьон зазначає, що показник злочинності серед жінок є своєрідним індикатором здоров'я суспільного життя [162]. Таким чином, у зв'язку з підвищеною увагою з боку суспільства до ролі жінки, яку вона у ньому відіграє, актуальним є проведення аналізу основних причин, які штовхають останню до вчинення кримінального правопорушення.

Таке дослідження дозволить, по-перше, охарактеризувати найбільш криміногенні обставини, події та явища, які впливають на особу, а по-друге, визначити комплекс ефективних заходів щодо протидії цим криміногенним явищами.

Переходячи до безпосереднього аналізу причин та умов жіночої злочинності в економічній сфері, слід зазначити, що головні причини та умови її існування – є загальними. Враховуючи попередні дослідження вчених-

кримінологів з проблематики причинності, будемо виходити з того, що найбільш негативного впливу зазнає поведінка жінки в результаті існування деформацій в таких сферах, а саме: сімейно-побутовій, соціально-економічній та правовій.

Основними причинами вчинення жінками злочинів в економічній сфері – є вади в соціально-економічній сфері. До найбільш гострих проблем, які належать до вищезазначеної підсистеми, відносяться: неефективність економічних реформ, безробіття, інфляція, економічна криза, воєнні дії на сході України, поширення таких фонових явищ як наркоманія та алкоголізм, соціальна нерівність, напруга у суспільстві, насадження споживацького типу поведінки [276, с. 114].

Безробіття та зростання інфляції. Відповідно до ЗУ «Про зайнятість населення» безробітними вважаються працездатні громадяни у працездатному віці, які через не залежні від них обставини не мають заробітку і трудового доходу, зареєстровані у державній службі зайнятості як особи, що шукають роботу [196].

Рівень безробіття – це один із головних показників, котрий характеризує загальний стан економіки країни та оцінки впровадження економічних реформ. Для нашої державної економіки дана проблема набула масового характеру. Як слушно зазначає Л. І. Безтелесна, зростання рівня безробіття призводить до виникнення ряду проблем, зокрема: скорочується купівельна спроможність населення, бюджет втрачає платників податків. Всі країни в світі вживають багато заходів та покладають багато сил для ліквідації безробіття, однак ще жодна з них не змогла подолати його [18, с. 165].

Безробіття, як фонове кримінологічне явище, сприяє поширенню таких процесів, як: економічна нестабільність у державі, диференціація суспільства, поширення трудової міграції, збільшення чисельності соціально незахищених верств населення.

Кримінологи, які займалися вивченням проблематики впливу безробіття на рівень злочинності, установили такий зв'язок: зростання кількості

безробітних (у тому числі й серед жінок) призводить до зростання рівня злочинності (у тому числі і жіночої) [225, с. 23].

Таблиця 1

«Рівень безробіття в Україні* з 2000 по 2018 рр»³

Рік	Всього населення (кільк. в тис.)	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття, %	Зареєстрованих безробітних
2000	48923,2	21150,7	18520,7	2630,0	12,4	1178,7
2001	48457,1	20893,6	18453,3	2440,3	11,7	1063,2
2002	48003,5	20669,5	18500,9	2108,6	10,3	1028,1
2003	47622,4	20618,1	18624,1	1994,0	9,7	1024,2
2004	47280,8	20582,5	18694,3	1888,2	9,2	975,5
2005	46929,5	20481,7	18886,5	1595,2	7,8	891,9
2006	46646,0	20545,9	19032,2	1513,7	7,4	784,5
2007	46372,7	20606,2	19189,5	1416,7	6,9	673,1
2008	46143,7	20675,7	19251,7	1424,0	6,9	596,0
2009	45962,9	20321,6	18365,0	1956,6	9,6	693,1
2010	45778,5	20220,7	18436,5	1784,2	8,8	452,1
2011	45633,6	20247,9	18516,2	1731,7	8,6	505,3
2012	45553,0	20393,5	18736,9	1656,6	8,1	467,7
2013	45426,2	20478,2	18901,8	1576,4	7,7	487,6
2014	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,7	458,6
2015	42760,5	17396,0	15742,0	1654,0	9,5	461,1
2016	42584,5	17303,6	15626,1	1677,5	9,7	407,2
2017	42386,4	17193,2	15495,9	1697,3	9,9	352,5

* з 2014 р. – без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу).

Отже, за даними Таблиці 1 можна спостерігати таку тенденцію: з 2000 по 2013 рр. – помітна тенденція щодо зниження рівня безробіття (виключенням є 2009 р.); з 2013 по 2018 рр. – тенденція щодо збільшення рівня безробіття. Таку

³ Рівень безробіття в Україні URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2018/>

ситуацію можна пояснити початком періоду окупації Криму, воєнними діями на території Донбасу та поширенням міграції українців.

Таким чином, зростання рівня безробіття пов'язано не лише з економічною ситуацією в суспільстві, а й з усіма аспектами життєдіяльності держави. Ми розділяємо позицію І. О. Неупокоевої, яка зазначає, що безробіття давно вже перестало бути фоновим кримінологічним явищем, його слід розглядати та досліджувати, як одну із головних причин поширення злочинності у державі [167, с. 4-5].

Іншою детермінантою поширення жіночої злочинності, на думку науковців, є активне залучення жінок до сфери суспільного виробництва.

У науковій літературі зазначається, що для сучасного суспільства характерним являється той факт, що жінки більш активно почали долучатися до сфери суспільного виробництва. Найчастіше особи жіночої статі працюють у таких галузях, як охорона здоров'я, освіта, культура і мистецтво, наука і наукове обслуговування, торгівля, громадське харчування, мале підприємництво, кредитування, страхування та інші. Жінки сприймають дезорганізацію у вищезазначених сферах набагато гостріше, у порівнянні із особами чоловічої статі [162].

Сучасна жінка, яка займається підприємницькою діяльністю або працює у сфері торгівлі, найчастіше для своєї сім'ї являється єдиною годувальницею, навіть і у тому випадку, коли в неї наявний чоловік. Така ситуація вказує, наскільки сильний психологічний тягар на себе покладає жінка. Як зазначає Ю. М. Антонян, жінки найчастіше вчиняють розкрадення не лише через те, що речі або цінності є доступними, але ще й тому, що ці речі вона не може собі дозволити через відсутність грошей [11, с. 40-41].

Звичайно, багато розкрадань відбувається при неналежному зберіганні і охороні виробленої продукції, товарів і дезорганізації виробництва, а також відсутності виховної роботи з людьми. Втім, виховна робота і заклики до совісті за відсутності грошей і разом з тим впровадження в життя культу грошей дорівнюють нулю [162, с. 56].

Самостійне криміногенне значення в економічній сфері має зростання темпів інфляції. Тим більше, що ціновий «прес» перш за все «тисне» на населення з невисоким доходами, змушуючи скорочувати споживання предметів першої необхідності і продуктів харчування. Тобто, «бідні стають ще біднішими», що неминуче негативно впливає на їх поведінку. Гострота виникнення конфліктів підвищується і набуває особливої складності, коли потреби жінок значно зростають, а можливості для їх задоволення скорочуються. Падіння реальних доходів населення призводить до того, що жінки часто для задоволення своїх потреб змушені вдаватися до кримінальної моделі поведінки [78, с. 69-70].

В умовах обмежених можливостей і складної економічної ситуації жінки для підтримки свого матеріального становища змушені погоджуватися на низькооплачувану роботу і погані умови праці. Соціальна невлаштованість і матеріальна незабезпеченість сприяють залученню жінок у неформальний сектор, залученню до антисоціальних форм поведінки (алкоголізму, наркотизму, проституції та ін.), що, у свою чергу, може виступати відправною точкою у криміналізації жінок [88, с. 70].

Крім того, хотілось би відмітити вплив, який здійснюється засобами масової інформації на особистість. Так, за допомогою реклами формується споживацький тип поведінки та стандарти поведінки, які більшою мірою є характерними для іноземного суспільства, аніж до пострадянського [181, с. 288].

Засоби масової інформації здійснюють соціальний, культурний, психологічний вплив на суспільство. ЗМІ фактично сформулювали шкалу помилкових духовних цінностей, змінили уявлення про соціально-політичні процеси, моральні орієнтири та маніпулюють потребами людей. Зазвичай ці потреби тісно пов'язані саме із володінням матеріальними благами [140, с.56].

Завдяки зусиллям ЗМІ, українці зазнають психологічного тиску, і, як наслідок, необ'єктивно оцінюють рівень свого добробуту та інші аспекти життєдіяльності. Подібна ситуація характерна для багатьох українських сімей, в результаті чого у суспільстві виникають уявлення про нікчемність свого матеріального благополуччя, породжується почуття озлобленості,

приреченості, агресії. Такі внутрішні переконання та емоції підштовхують особу до пошуку шляхів (нерідко кримінальних) щодо виправлення свого матеріального становища [140, с.123].

Як слушно зазначає В. В. Козлов, жінкам притаманні догматичніші погляди, вони більше схильні до невротизму і тривожності, більше піддаються навіюванню, орієнтуванню на чужу думку. А тому ЗМІ більшою мірою негативно впливають на особистість жінки, а не чоловіка [110, с. 175].

За результатами проведеного анкетування педагогічних працівників на питання № 3 анкети «На Ваш погляд, у кого раніше із дітей підлітків, починає формуватися корислива система цінностей?» отримано наступні відповіді: 72 % респондентів вказали – у дівчат; 20 % респондентів – у хлопців; інші 8 % респондентів – утримались від надання відповіді на це запитання (*див. Додаток Л*).

Значний вплив на формування деструктивних поглядів у жінок при вчиненні злочинів має поширення у суспільстві таких явищ як алкоголізм та наркоманія.

Злочинна поведінка осіб жіночої статі має свої відмінності у порівнянні зі злочинною поведінкою чоловіків. Така відмінність, перш за все, проявляється у більш гострому реагуванні жінками на життєві ситуації в результаті наявності у останніх підвищеної психічної чутливості до сприйняття дійсності. Саме тому, як вважає ряд кримінологів, жінки, у порівнянні із чоловіками, легко піддаються залученню до вживання алкоголю або інших деструктивних засобів [85, с. 68-69].

Кримінологічні дослідження вказують на те, що «алкоголь має здатність, особливо в несприятливих психотравмуючих, незнайомих ситуаціях, виступати в якості засобу витіснення, зняття невпевненості, тривоги, налагодження і поліпшення соціальних контактів, створюючи суб'єктивне відчуття адаптованості» [261, с. 82-84].

Цілком слушною з цього приводу є позиція Ю. М. Антоняна, який пропонує алкоголізацію жінок розглядати як своєрідний спосіб адаптації останньої до складних життєвих умов [11, с. 40-41].

На тлі зловживання спиртними напоями або з іншої причини виникають деформації способу життя, загострюється конфліктність, спотворюється сприйняття конкретних життєвих ситуацій. Вченими доведено, що зміна особистості і поведінки жінки (деградація) під впливом алкоголю відбувається за більш короткий термін, ніж у чоловіків. Вживання жінкою алкоголю призводить до виникнення змін у її житті, а саме: зменшення самоконтролю, спад інтелектуальних та творчих здібностей, зміна кола інтересів, моральна деградація, згасання жіночності [82, с. 180–18].

Крім того, слід відмітити, що жінка-алкоголичка у 68 % випадків втрачає сім'ю і у 82 % випадків перестає займатися суспільно корисною працею [261, с. 95].

До алкоголізації жінок призводить не тільки сімейне неблагополуччя, а й зростаюча соціальна напруженість у суспільстві, сімейно-побутові конфлікти, а також на робочому місці, невлаштованість у житті, незадовільність матеріальним станом [76, с. 83].

Таким чином, негативні явища, які існують в соціально-економічній сфері суспільства (неефективні економічні реформи, прогалини у законотворчій діяльності, безробіття, матеріальна незабезпеченість, поширення споживацького типу існування), мають значний криміногенний вплив на виникнення та формування протиправної поведінки жінок в сфері економіки.

Особливе місце серед детермінантів жіночої злочинності займають вади *сімейно-побутової сфери*. Французький філософ Ж.-Ж. Руссо стверджував, що «перша людина», яка виховує дитину, має набагато сильніший вплив на неї, аніж усі наступні вихователі. Дитина обирає той чи інший варіант поведінки, в залежності від того, які манери «сповідувала» її сім'я [179].

Загальновідомим є той факт, що формування особистості у будь-якої людини проходить тривалий етап. Свій початок бере безпосередньо з дитинства, однак триває не все життя, а лише період, необхідний для сприйняття відповідного комплексу норм, ролей та установок. При цьому особливу роль відіграє так звана первинна соціалізація, коли дитина

несвідомо засвоює зразки та манери поведінки, типові реакції дорослих на ті чи інші проблеми [171, с. 62-64].

Саме тому, ми вважаємо, що дослідження сімейно-побутових недоліків у житті жінки, яка вчинила злочин в сфері економіки, необхідно розпочати з аналізу її дитинства.

За результатами проведеного анкетування педагогічних працівників на питання № 5 анкети «Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що процес формування антигромадських (злочинних) поглядів у жінки розпочинається ще у дитинстві?» отримано наступні відповіді: 80 % респондентів вказали - так; 15 % респондентів – ні; інші 5 % респондентів – утримались від надання відповіді на це запитання (*див. Додаток М*).

Сім'я – це первинне соціальне середовище, в якому виникають конкретні життєві обставини, події, що формують людську особистість. Сьогодні можна чітко визначити, що відсутність батьківської уваги і турботи в ранньому дитинстві – це потужний криміногенний фактор. Він відіграє вагомую роль у формуванні кримінальних установок у потенційних правопорушників [151, с. 22-23].

За результатами проведеного анкетування педагогічних працівників на питання № 1 анкети «На Ваш погляд, хто більш гостро переживає факт відсутності родини (або наявності неблагополучної родини)?» отримано наступні відповіді: 64 % респондентів вказали, що дівчата більш гостро переживають факт відсутності родини; 29 % респондентів вказали, що хлопці більш гостро переживають факт відсутності родини; інші 7 % респондентів – утримались від надання відповіді на це запитання (*див. Додаток М*).

Відстороненість батьків від життя дітей найчастіше формує у останніх такі емоції, як: невпевненість у своїй силі, агресія, розчарування, депресія, апатія, тривога. Самі по собі такі почуття є нейтральними, тобто безпосередньо не слугують причинами вчинення злочинів. Однак вони можуть стати основою для формування деструктивних установок, а саме: негативного ставлення до суспільства, недовіри до закону та

правоохоронних органів, нехтування загальнолюдськими принципами, озлобленості на оточуюче середовище. Саме наявність таких негативних установок відрізняє законслухняних осіб від злочинців. Такі особи спотворено сприймають дійсність, сім'ю та стосунки з оточуючими.

А. І. Долгова зазначає, що типовий механізм становлення жінки на злочинний шлях – це взаємодія таких обставин: перебування дитини в неблагополучній родині; наявність конфлікту; наслідування поведінки особи, яка веде аморальний спосіб життя [67, с. 180].

Неблагополучна сім'я (інколи ще вживають терміни «аморальна», «проблемна») – це родина, в якій через певні причини батьками були повністю або частково втрачені виховні можливості та психологічний контакт, внаслідок чого склалися несприятливі умови для розвитку дитини [104].

Психологи виділяють наступні типи неблагополучних сімей: конфліктна сім'я; аморальна сім'я; педагогічно занедбана сім'я; асоціальна сім'я [7, с. 34].

Найпоширенішим видом неблагополучних сімей – є конфліктна сім'я, тобто це родина, в якій існує потужне взаємне невдоволення, що нанівець знищує сімейні зв'язки та відносини [222, с. 29-30].

Для аморальної сім'ї характерним є ігнорування вимог закону та моральних принципів. Діти, які безпосередньо проживають у таких сім'ях, найчастіше повністю наслідують нігілістські батьківські установки і вже у дорослому житті найчастіше стають на хибний, злочинний шлях [103].

У свою чергу, педагогічно занедбані сім'ї – це ті родини, які в силу різних причин та життєвих обставин сформували у дітей негативне ставлення до навчання, відсутність відповідальності за свої вчинки, зневажливе ставлення до порад старших [227, с. 199-200].

Асоціальну сім'ю можна охарактеризувати як родину, в якій існують свої «правила гри» (найчастіше вони суперечать принципам суспільства) та існує стійкий зв'язок між усіма її членами. Зрозуміло, що у дітей в таких сім'ях формуються спотворені уявлення про суспільство та своє місце в ньому, і як, наслідок, вони досить часто скоюють злочини [38].

І. А. Петін зазначає, що будь-який злочин – це конфлікт людини з оточенням. Сама по собі суперечка і навіть конфлікт – це нормальне явище для суспільства, оскільки у кожної людини існують свої погляди, але воно перетворюється на криміногенне, коли один із учасників намагається довести або нав'язати іншому свою позицію шляхом застосування насилля психологічного або фізичного [181, с. 91-92].

Конфліктний характер взаємовідносин між дорослими та підлітками формує у останніх такі стани, як: відчуженість, недовіра до оточуючих, а особливо до дорослих, впевненість у несправедливості дорослого [1, с. 6–7].

Як було вже встановлено раніше, більшість жінок, які відбувають покарання за вчинення злочину в сфері економіки –виховувалися у повних сім'ях.

За результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання, на питання № 12 анкети «Які відносини у Вас були в дитинстві з батьками (або близькими родичами)»? отримано наступні відповіді: 16 % респондентів вказали, що мали доброзичливі відносини з батьками; 20 % респондентів – спокійні; 22 % респондентів – напружені; 31 % респондентів – конфліктні; 11 % респондентів – байдужі (див. Додаток К).

Вагомий внесок у дослідження проблематики щодо основних причин неповнолітньої злочинності зробив Ю. М. Антонян. Так, науковець усі основні детермінанти поділив на суб'єктивні та об'єктивні. Так, суб'єктивними причинами визнано: а) невиконання батьками своїх обов'язків щодо належного виховання дітей, неувага до їхніх інтересів, брутальність, деспотизм тощо; б) виховання дітей неробами, егоїстами, користолюбцями тощо; в) наявність у сім'ї антигромадських поглядів, звичаїв та інших шкідливих пережитків, зокрема зневажливого ставлення до праці та інших важливих громадянських обов'язків; г) поганий приклад членів сім'ї, вчинення ними злочинів або інших правопорушень, аморальний спосіб життя, постійні сварки, пияцтво, наркоманія, проституція; д) втягнення неповнолітніх у вчинення злочину або іншу антигромадську діяльність [195].

До об'єктивних обставин віднесено такі, як: а) неповна сім'я, хвороба батьків та інші обставини, що ускладнюють здійснення ефективного нагляду за дітьми та їх виховання; б) матеріальні труднощі, погані житлові умови [195].

На підставі вивчення спеціальної наукової літератури, ми прийшли до висновку, що більшість науковців при вивченні питання неповнолітньої злочинності, не приділяють достатньої уваги гендерним відмінностям. Відмінність між дівчатами та хлопцями при формуванні антигромадських поглядів на життя - безумовно існує. І така диференціація обумовлена наявністю, перш за все, психологічних та фізіологічних відмінностей [79, с. 74-75].

Як слушно зазначає І. С. Сьомкіна, сім'я для дівчат відіграє значну роль у їхньому житті і займає особливе місце у порівнянні із хлопцями. Таким чином, саме сімейне неблагополуччя є визначним детермінантом для поширення девіантної поведінки у неповнолітніх осіб жіночої статі [232, с. 63-64].

Проведене нами опитування вихователів та педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів, яке проходило в рамках нашого дисертаційного дослідження, дозволило встановити такі особливості у поведінці дівчат, а саме: по-перше, вони більш гостро, у порівнянні з хлопцями, переживають відсутність сім'ї або недостатність родинного спілкування; по-друге, у них раніше за хлопців з'являються згубні звички; по-третє, вони мають більш стрімке прагнення володіти дорогими речами та модно одягатися (*див. Додаток М*).

За результатами проведеного анкетування педагогічних працівників на питання № 4 анкети «Що, на Вашу думку, найбільш негативно впливає на формування нормальної поведінки у дівчини-підлітка?» отримано наступні відповіді: 63 % респондентів вказали, що відсутність сім'ї; 29 % респондентів – відсутність близьких друзів та родичів; 17 % респондентів – недостатній рівень матеріального забезпечення (*див. Додаток М*).

Отже, деструктивний вплив сім'ї на формування особистості жінки в цілому, та на особистість неповнолітньої особи жіночої статі – є досить

значним. Сім'я відіграє важливу роль в житті кожної людини, а особливо жінки. Відсутність сім'ї, як батьківської – у дітей, так і власної – у дорослих осіб, є чинником, що підвищує сприйнятливість особи до негативних чинників і в результаті цього формується криміногенний тип поведінки.

Іншими важливими вадами – є *вади правової свідомості жінки*. Так, Л. В. Смірнов під деформацією правосвідомості пропонує розуміти наявність відхилень у свідомості, котрі, у свою чергу, формують антигромадські погляди та впливають на поведінку особи. Л. В. Смірнов дає найбільш детальну класифікацію дефектів правосвідомості та стверджує, що основними видами деформації правосвідомості є: 1) правовий ідеалізм; 2) правовий інфантилізм; 3) правовий дилетантизм; 4) правовий нігілізм; 5) «переродження правосвідомості»; 6) правова демагогія [237, с. 270].

А. М. Шульга деформацію правосвідомості визначає як зневажливе ставлення людей до сили закону. Він поділяє деформації правосвідомості на: правовий нігілізм та правовий ідеалізм [268, с. 153].

Ю. А. Ведерніков визначає деформацію правосвідомості як плундрування та нищення основних правових установок. Ю. А. Ведерніков пропонує таку класифікацію деформації правової свідомості: 1) правовий інфантилізм; 2) правовий дилетантизм; 3) правовий ідеалізм; 4) правовий нігілізм [31, с. 203].

В цілому правова деформація у жінки, яка вчинила протиправне діяння, може проявитися таким чином: зневажливе ставлення до закону, недооцінка діяльності правоохоронних органів, низький рівень правової грамотності; поверхневе тлумачення правових норм; надання неправильної оцінки юридичній ситуації; наявність наміру обійти закон, якщо це у подальшому може принести певне благо (прибуток) за мінімальний ризик піддатися покаранню [186].

Показовим елементом у правовій деформації свідомості особи є неправильна оцінка юридичної ситуації, тобто людина не передбачала, що, дійсно, за свою протиправну поведінку вона може понести кримінальну відповідальність [186].

За результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання, на питання № 21 анкети «Скоюючи злочин, чи передбачали Ви, що будете притягнуті до кримінальної відповідальності?» отримано наступні відповіді: 41 % респондентів вказали, що так, передбачали; 59 % респондентів – ні, не передбачали (*див. Додаток К*).

Дефекти у правосвідомості злочинниць також можуть проявлятися у невизнанні вчинення ними злочину. Так, як було уже встановлено нами раніше, більшість жінок, які відбувають покарання за вчинення злочину в сфері економіки, - своєї вини не визнають.

Слід зазначити, що серед кримінологів існує така позиція, що більшість жінок, які вчиняють протиправне діяння, намагаються змалювати себе і свою ганебну поведінку у більш привабливих фарбах [41, с. 80-81].

За результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання, на питання № 22 анкети «На Ваш погляд, хто (або що) винний у тому, що Ви вчинили злочин?» отримано наступні відповіді: 37 % респондентів вказали, що держава; 15 % респондентів вказали, що вони самі винні у вчиненні злочину; 48 % респондентів – вказали, що тяжке фінансове становище призвело до вчинення ними злочину (*див. Додаток К*).

На думку деяких вчених, цінним критерієм, який би допоміг визначити ступінь психологічної деформації у жінки, яка вчиняє протиправне діяння, - є щире каяття у вчиненому злочині [107].

Визнання засудженою своєї провини і щиросердечне каяття у скоєному - вельми важливі елементи морального коригування особистості, на що справедливо вказують такі кримінологи, як В. М. Орлов, О. О. Пилипенко. Цілком логічним є той факт, що розуміння власної неправомірної поведінки - це перший крок на шляху до корекції своєї правосвідомості. Саме тому, визнання провини настільки позитивно розцінюється як з точки зору кримінального, так і кримінально-процесуального законодавства [183, с. 117-118].

Однак є і інша діаметрально протилежна позиція. Так, на погляд Б. М. Головкина, неможливо оцінити фактичного ставлення особи до

вчиненого нею злочину при наявності каяття. Під загрозою неминучого покарання годі очікувати іншої реакції винних, ніж «щире каяття». Останнє — типова позиція самозахисту і свідчення психологічного несприйняття нового статусу засудженого [53, с. 112-114].

Так, за результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання, на питання № 19 анкети «Чи жалкуєте ви про вчинений злочин?» отримано наступні відповіді: 43% респондентів вказали – так; 57% респондентів відповіли – ні (*див. Додаток К*).

З відповідей на питання № 26 вбачається, а саме: 65% засуджених жінок не впевнено відносяться до свого майбутнього; 10% – з упевненістю у «завтрашньому дні»; 25% – з острахом (*див. Додаток К*).

Жінкам, які відбувають покарання, наостанок було поставлено питання про те, чи будуть вони вчиняти злочин у майбутньому? 96% проанкетованих відповіли, що не будуть скоювати злочин у майбутньому, 4% відповіли, що планують повернутися на злочинний шлях (*див. Додаток К питання 25*).

Умовами, які сприяють вчиненню злочину, є явища, процеси, які необхідні для дії причин цього виду злочинів, приводять у дію ці причини, а саме – недоліки у регуляторному законодавстві, у діяльності державних установ, господарських організацій, окремих громадян, що об'єктивно сприяють скоєнню злочину або настанню злочинного результату [184].

Для реального вчинення злочину часто недостатньо існування тільки його причини. Сформований мотив і попереднє рішення діяти у певний спосіб, створюють високу ймовірність протиправного посягання. Однак внутрішня причина діє через зовнішні умови. Остаточна невизначеність можливого перебігу подій та ризику недосягнення поставленої мети – до певного часу стримують більшість зловмисників. Щоб приступити до виконання наміру, особа має отримати додаткові аргументи на користь реальності досягнення поставленої мети та спрогнозувати хід запланованого посягання. Такі аргументи зловмисник черпає із зовнішнього середовища, в якому протікає його життя і діяльність, а також шляхом оцінки обставин, що

складаються перед вчиненням злочину на предмет сприятливості та досягнення конкретного результату [210].

Виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, є одним із обов'язків оперативних підрозділів з протидії злочинності у сфері економіки Національної поліції України, передбачених ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та іншими нормативно-правовими актами [197].

Слід зазначити, що умови злочинності поділяють на такі групи: матеріально-технічні, організаційно-управлінські і психологічні [194]. Матеріально-технічні чинники на підприємствах, в установах, організаціях містять ризики вчинення господарських злочинів та злочинів проти власності. Йдеться про недосконалу технологію виробництва, що передбачає можливість утворення залишків неврахованої сировини і продукції, неналежну охорону складів і сховищ, неповний бухгалтерсько-фінансовий облік товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, заплутаний документообіг [136, с. 256].

Організаційно-управлінські умови вчинення злочинів включають: нераціональну розстановку сил і використання засобів служб і підрозділів поліції, прорахунки у плануванні щодо дислокації маршрутів патрулювання і постів на території обслуговування; неналежний підбір кадрів на матеріально відповідальні посади, недостатній контроль за діяльністю працівників з боку керівництва, недостатня відомча та міжвідомча взаємодія, брак інформаційно-аналітичного забезпечення, дублювання повноважень органів і служб з однаковою компетенцією, низька виконавча дисципліна тощо [136, с. 257-258].

Психологічні і фізичні чинники полягають у байдужому ставленні жителів населеного пункту до охорони громадського порядку, неготовності допомагати людям, які стали жертвами злочинів, небажанні співпрацювати із правоохоронними органами, неповідомленні про факти вчинених злочинів, нехтуванні у повсякденному житті правилами особистої та майнової безпеки тощо [136, с. 260-261].

О. В. Пчеліна зазначає, що умови, які сприяли вчиненню злочину, як правило, можуть бути розкриті під час аналізу об'єктивної сторони злочину. Часто вони перебувають у безпосередньому зв'язку з обстановкою вчинення злочину, зумовлюючи спосіб злочинного посягання. Зокрема, економічні злочини, як відомо, являють собою злочинну технологію збагачення, тобто комплекс (сукупність) злочинів, серед яких виділяють основні та підпорядковані. У такому ланцюзі часто підпорядкований злочин є умовою, способом учинення основного злочину [211, с. 144].

Тому спосіб учинення злочину нерідко становить ключ для виявлення тих обставин, які у цьому випадку полегшили реалізацію злочинного наміру [15, с. 144]. Встановлення умов злочину, як і його причин, полягає в аналізі наявної (вихідної) інформації про злочинне діяння, виборі та плануванні процесу проведення як оперативно-розшукових заходів, так і в подальшому слідчих (розшукових) дій. Під час ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень про злочини у бюджетній сфері було встановлено, що криміногенні фактори найчастіше виявляються в процесі проведення таких слідчих (розшукових) дій, як допит, обшук та вилучення документів, призначення експертиз тощо [184].

Аналіз правозастосовної практики свідчить про те, що умовами вчинення злочинів в економічній сфері, є: неналежне виконання відповідальними особами своїх обов'язків; неналежний підбір кадрів на матеріально відповідальні посади; неналежну охорону складів і сховищ, неповний бухгалтерсько-фінансовий облік товарно-матеріальних цінностей. Такі висновки кореспондують із іншими кримінологічними дослідженнями [82, с. 69].

Слід зазначити, що окрім соціально-економічних причин вчинення злочинів жінками, виділяються також і психобіологічні причини вчинення злочинів особами жіночої статі. Так, при дослідженні гормональних факторів у протиправній поведінці була виявлена певна кореляція між рівнем чоловічого статевого гормону тестостерону і криміногенною поведінкою. Так, у жінок, які вчинили протиправне діяння, досить часто фіксується

перевищення чоловічого гормону тестостерону, що призводить до формування агресивної форми поведінки. Крім того, на думку вчених, на жіночу поведінку впливають певні гормональні зміни, яких жінка зазнає протягом свого життя (наприклад, вагітність, пологи тощо) [286, с. 625-626].

Частина дослідників пов'язують агресію з особливостями центральної нервової системи людини, і зокрема з певними відділами головного мозку. Нейропсихологічні дослідження свідчать, що у дольових відділах головного мозку у жінки, яка вчиняє протиправне діяння, спостерігаються підвищена збудливість, запальність, невтриманість, розгальмування, тобто ті симптоми, які сприяють агресивній поведінці, а у деяких випадках і кримінальній.

Говорячи про біологічні чинники, які можуть негативно впливати на розвиток особистості людини і процес його соціалізації в цілому і, як наслідок, детермінувати девіантну поведінку, необхідно також враховувати фізичні вади (аномалії) людини. Фізичні або психічні вади - це саме ті індивідуальні психофізичні особливості людини, які впливають на формування особистості, обмежують її життєві інтереси і потреби. Вже саме усвідомлення конкретних фізичних недоліків згубно відбивається на психіці людини. Наявність зовнішніх проявів спадкових хвороб, каліцтв та інвалідності призводить до виникнення своєрідного характеру, звичок, поглядів, а іноді і зовсім до девіантної поведінки [19].

Слід зазначити, що науковці приділяють увагу генетичним особливостям вчинення злочинів. Термін «генетика поведінки» частіше застосовується в західній літературі. На пострадянському просторі закріпився термін «психогенетика». Так, вважається, що психогенетика людини вивчає спадковість і мінливість психічних і психофізіологічних властивостей людини. Об'єктом психогенетики виступає процес взаємодії спадковості (heritability) та навколишнього середовища (environment), у результаті якого відбувається формування міжіндивідуальної варіантності психічних і психофізичних властивостей людини. А оскільки психічні та психофізичні властивості людини в результаті взаємодії спадковість-середовище (навколишнє) є

варіантними, викликає зацікавлення питання про те, наскільки вони є спадковими та (або) зміненими. Найчастіше в практиці предметом дослідження психогенетиків стають спадковість і мінливість таких психофізичних властивостей людини: 1) типи мозкових ритмів; 2) типи темпераменту; 3) психічні хвороби; 4) девіантні форми поведінки, у тому числі й злочинні форми поведінки [165, с. 115-117].

Цікаві результати 30-річного експерименту з вивчення генетичної природи агресивності, який провів професор Єн Крейг (керівник групи молекулярної генетики Інституту психіатрії Королівського коледжу в Лондоні, член ради Всесвітньої організації з вивчення генома людини HUGO). Учений проаналізував показники ДНК і соціальну поведінку 1000 людей за 3 роки, які народилися майже одночасно, розбивши їх на чотири великі групи: 1) з активним геном (ген – моноаміноксидази А) і м'якими умовами виховання; 2) з активним геном і жорсткими умовами; 3) з малоактивним геном і м'якими умовами; 4) з малоактивним геном і жорсткими умовами. Результати показали, що жінки з останньої групи частіше вчиняли злочини та були за них засуджені. Такі результати дали можливість ученим прийти до висновків: 1) тільки генетика або тільки середовище, в якому перебуває людина, не визначають поведінку людини в цілому; 2) тільки поєднання генетичної схильності з провокуючими дану поведінку умовами виховання призводить до агресивної поведінки людини (або іншої поведінки); 3) сприятливі умови, в яких росте дитина, здатні компенсувати її генетичну схильність до насильства [112, с. 14].

Отже, жінка вчиняє злочини в економічній сфері під впливом, насамперед, соціально-економічних причин, що мають конкретно визначену структуру з урахуванням її психіко-біологічних особливостей.

Структура соціально-економічних причин включає:

- державницькі вади (неефективність економічних та правових реформ, безробіття, інфляція, економічна криза, воєнні дії на сході України);
- вади в соціальній сфері (негативна трансформація морально-ціннісних основ сім'ї, поширення таких явищ як наркоманія та алкоголізм, соціальна

нерівність, напруга у суспільстві, насадження споживацького типу поведінки, негативний вплив засобів масової інформації);

- сімейно-побутові вади (наявність у сім'ї антигромадських поглядів, психологічне відсторонення батьків від дітей, зміна соціально-гендерних ролей).

Структура психіко-біологічних причин вчинення злочину жінками в сфері економіки має такий вигляд:

- вади правосвідомості (зневажливе ставлення до закону, надання неправильної оцінки юридичній ситуації; невизнання своєї вини);

- ендогенні (вроджені) – генетичні та гормональні особливості жінки, вроджені фізичні та психологічні вади;

- екзогенні (набуті) - це вплив певних факторів (травма, стрес, надмірне вживання алкоголю або наркотиків) на центральну нервову систему, які, у свою чергу, впливають на регуляцію поведінки особи, у тому числі і девіантної.

Специфічними умовами вчинення злочинів жінками в економічній сфері є: недостатній контроль за діяльністю працівників з боку керівництва; неналежне виконання відповідальними особами своїх обов'язків; неналежний підбір кадрів на матеріально відповідальні посади; неналежна охорона матеріальних об'єктів та ресурсів; неналежний фінансово-бухгалтерський облік товарно-матеріальних цінностей.

Висновки до розділу 2

1. З 2016 року спостерігається тенденція щодо збільшення кількості виявлених правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини в сфері економіки. Так, у 2016 р. було виявлено 7327 жінок, які вчинили злочини в сфері економіки, у 2017 р. – 8690, у 2018 р. – 9582, у 2019 р. – 9062. Питома вага від загальної кількості виявлених осіб, які вчинили злочини за відповідний рік становить: у 2016 р. – 7,3 %; у 2017 р. – 7,3 %; у 2018 р. –

8,1%; у 2019 р. – 8,2 %. Співвідношення жінок та чоловіків, які були виявлені у вчиненні злочинів в сфері економічної діяльності, у середньому становить показник – 1:5.

2. Встановлено, що жінки в сфері економіки найчастіше вчиняють такі злочини: крадіжка - ст. 185 КК України; шахрайство - ст. 190 КК України; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – ст. 191 КК України; незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів – ст. 204 КК України; фіктивне підприємництво – ст. 205 КК України; підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців – ст. 205-1 КК України; ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – ст. 212 КК України; порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом – ст. 213 КК України; шахрайство з фінансовими ресурсами – ст. 222 КК України; зловживання владою або службовим становищем – ст. 364 КК України; службове підроблення – ст. 366 КК України; декларування недостовірної інформації – ст. 366-1 КК України; службова недбалість – ст. 367 КК України; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – ст. 368 КК України; підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми – ст. 368-3 КК України; підкуп особи, яка надає публічні послуги – ст. 368-4 КК України; пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі – ст. 369 КК України; зловживання впливом – ст. 369-2 КК України .

3. На основі аналізу статистичних даних, а також враховуючи висновки емпіричного дослідження був складений кримінологічний портрет жінки, яка вчиняє злочини в сфері економіки. Абсолютна більшість жінок, які вчинили злочини в сфері економіки – це громадянки України (98 %). Найактивнішу криміногенну групу становлять жінки у віці 35-45 років (55 %). Найчастіше це жінки, які виховувались у повній родині (71 %). На момент викриття більшість жінок мали вищу освіту (50 %) та офіційну роботу (72 %).

Переважає більшість жінок є незаміжніми (розлученими) (62 %), мають на утриманні дітей (як правило одну дитину) (71 %). Абсолютна більшість винних жінок раніше до кримінальної відповідальності не притягувались (92 %). У більшості випадків жінка вчинила злочин одноосібно (52 %). Абсолютна більшість осіб своєї вини не визнає (73 %). Найпоширенішими видами покарання за вчинення злочинів в сфері економіки є – позбавлення волі та штраф.

Дослідження «географії» дозволило зробити висновок, що збільшення кількості зареєстрованих злочинів спостерігається в усіх регіонах України. Найбільш поширені вони у Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській областях та м. Києві, що обумовлюється вищою інтенсивністю економічної активності у великих, промислово розвинених регіонах, що виявляє, передусім, відповідні кореляційні залежності між чинниками урбанізації та кримінальною активністю у сфері економічної безпеки.

Провідним інтересом у жінок, які вчинили злочин в сфері економіки - є інтерес до грошей і всього того, що з ними пов'язано (наприклад, наявність зовнішніх атрибутів «розкішного життя», віра у всесилля грошей, прагнення до особистого збагачення). Досить часто при скоєнні злочинів жінки керуються почуттям заздрості, бажанням помсти чи самоствердження. Найчастіше жінки, які вчинили злочин в сфері економіки характеризуються достатньо високим рівнем інтелектуального розвитку, володінням необхідними знаннями у галузі підприємницької діяльності, законодавства, фінансів, бухгалтерського обліку. Крім того, таких осіб вирізняють такі якості, як хитрість, комунікабельність, уміння переконувати людей, винахідливість, спостережливість, швидкість думки, адаптація до зміни ситуації.

4. Встановлено, що жінка вчиняє злочини в економічній сфері під впливом, насамперед, соціально-економічних причин, що мають конкретно визначену структуру, з урахуванням її психіко-біологічних особливостей.

Структура соціально-економічних причин включає:

- державницькі вади (неефективність економічних та правових реформ, безробіття, інфляція, економічна криза, воєнні дії на сході України);

- вади в соціальній сфері (негативна трансформація морально-ціннісних основ сім'ї, поширення таких явищ як наркоманія та алкоголізм, соціальна нерівність, напруга у суспільстві, насадження споживацького типу поведінки, негативний вплив засобів масової інформації);

- сімейно-побутові вади (наявність у сім'ї антигромадських поглядів, психологічне відсторонення батьків від дітей, зміна соціально-гендерних ролей).

5. Виявлено, що специфічними умовами вчинення злочинів жінками в сфері економіки є: недостатній контроль за діяльністю працівників з боку керівництва; неналежне виконання відповідальними особами своїх обов'язків; неналежний підбір кадрів на матеріально відповідальні посади; неналежна охорона матеріальних об'єктів та ресурсів; неналежний фінансово-бухгалтерський облік товарно-матеріальних цінностей.

РОЗДІЛ 3

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЖІНКАМИ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

3.1. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам, що вчиняються жінками в сфері економіки

Заключним етапом у кримінологічному дослідженні жіночої злочинності в сфері економіки – є формування найбільш ефективних заходів щодо запобігання даному криміногенному явищу. Адже кількісно-якісна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки, вивчення особи жінки, яка вчиняє протиправне діяння, та аналіз основних її детермінант - є запорукою розробки та впровадження найбільш дієвих заходів щодо максимальної нейтралізації (обмеження) даного феномену. З цього приводу Д. А. Бражников і В. В. Бичков слушно зазначають, що розробка заходів запобігання злочинності як соціальному явищу в цілому та окремим її видам є важливим аспектом кримінологічного дослідження [28, с. 130-131].

На різних етапах розвитку суспільства існували два основні способи, які використовувалися для протидії злочинності: отримання справедливого покарання за скоєний злочин та вжиття профілактичних заходів щодо її запобігання. Одним із перших, хто висловив позицію відносно необхідності існування системи заходів щодо запобігання злочинності, був Платон. Згодом ідеї були запозичені, розвинуті та у подальшому удосконалені Чезаре Беккарією. Так, у своїй праці «Про злочин і покарання» науковець зазначає, що профілактика злочинності повинна займати пріоритетне місце у порівнянні із застосуванням кримінального покарання [176, с. 230-231].

У зарубіжних та вітчизняних науках кримінально-правового циклу, коли питання стосуються щодо зменшення кількості вчинення кримінально караних діянь, використовуються різні терміни: «профілактика злочинності», «попередження злочинності», «запобігання злочинності», «протидія

злочинності» та «боротьба із злочинністю». У результаті аналізу наукових підходів щодо використання вищевказаної термінології слід зазначити, що серед вчених існує дві точки зору щодо визначення даних понять.

Так, ряд науковців зазначають, що не потрібно шукати відмінності у вищезгаданих поняттях, оскільки в них закладена одна ідея – вжити певні заходи з метою зменшення кількості вчинення злочинів [152, с. 118-119]. Інші науковці наголошують на необхідності розмежовувати дані поняття, оскільки вони не є тотожними за своїм змістом [48, с. 81-82].

Організаційна система заходів щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки складається із базових системоутворювальних елементів, а саме – мети, локальних проміжних цілей та завдань.

Слід зазначити, що для сучасної кримінологічної науки характерним є відсутність єдиного підходу щодо диференціації основних цілей та завдань щодо запобігання злочинності в цілому та жіночої злочинності в сфері економіки зокрема.

Так, О. Г. Кальман зазначає, що попередження вчинення злочинів – це діяльність, функціональний зміст та мета якої полягають у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов учинення злочину, шляхом обмеження, нейтралізації, а за можливості – усунення їхньої дії, а також у припиненні розпочатих злочинів [137, с. 16].

На думку І. М. Даньшина, головне завдання та кінцева мета протидії злочинності полягають у тому, щоб створити в державі таке становище, таку впорядкованість відповідних сфер життєдіяльності людей, які гарантували б істотне зниження рівня злочинності до тієї мінімальної межі, що доступна цьому суспільству з урахуванням соціальних, економічних, суспільно-психологічних та інших умов його існування в певний період розвитку [57, с. 117-118].

О. М. Бандурка визначає завдання протидії злочинності як обмеження дії криміногенних чинників та чинників самодетермінації злочинності з метою забезпечення поступової трансформації соціальної системи до сучасних соціально-економічних світових реалій; досягнення необхідної

цілеспрямованості та комплексності протидії злочинності; забезпечення єдності дій усіх суб'єктів протидії злочинності; широке залучення до протидії злочинності державних органів та інститутів громадянського суспільства; забезпечення пріоритетного характеру застосування засобів, не пов'язаних із примусом, карою або іншими обмеженнями, що ґрунтуються на переконанні та громадянській свідомості [16, с. 58].

Також є наукова позиція, згідно з якою метою протидії злочинності виступає комплексне забезпечення безпеки об'єктів, що охороняються, шляхом встановлення ефективного соціального контролю за злочинністю [145, с. 25-26].

Враховуючи вищевикладене, зазначимо що:

- основною метою, яка обумовлюється проміжними цілями запобігання жіночої злочинності в сфері економіки, – є фактичне зниження рівня жіночої злочинності в сфері економіки, а також нейтралізація основних криміногенних факторів, які на неї впливають (державницькі вади, вади в соціальній сфері, вади правосвідомості, вади в сімейно-побутовій сфері);

- основними проміжними цілями запобігання жіночої злочинності в сфері економіки є: 1 – *нейтралізація державницьких вад* політичної, економічної та духовної систем суспільства, а також тісна взаємодія між усіма суб'єктами, які здійснюють заходи щодо запобігання жіночої злочинності, розроблення єдиних методологічних підходів щодо розуміння детермінант жіночої злочинності в сфері економіки і на цій основі розроблення кримінологічної концепції щодо перешкоджання формуванню її причин та умов; 2 – *нейтралізація вад в соціальній сфері*, а саме: підвищення авторитету родини та жінки у суспільстві; подолання «споживацького» типу поведінки; формування нормальних морально-ціннісних орієнтирів у суспільстві; 3 – *нейтралізація вад правосвідомості*, а саме: підвищення правової обізнаності населення та правової культури; 4 – *нейтралізація вад в сімейно-побутовій сфері*, а саме: антигромадських поглядів у родині, психологічного відсторонення батьків від дітей;

- основними завданнями, які стоять перед системою запобігання жіночої злочинності в сфері економіки є: забезпечення дієвого механізму протидії жіночій злочинності в сфері економіки; спрямування діяльності громадських організацій на реалізацію низки заходів щодо запобігання жіночої злочинності в цілому; проведення статистичного аналізу з метою прогнозування рівня жіночої злочинності в сфері економіки та визначення основних тенденцій її поширення; використання міжнародно-правового досвіду щодо запобігання жіночої злочинності та злочинності в сфері економіки.

Слід зазначити, що у загальному значенні, під запобіганням злочинності розуміють систему заходів, що вживаються державними органами, громадськими організаціями, представниками влади та іншими особами, які спрямовані на протидію процесам детермінації злочинності, а також мають на меті ресоціалізацію потенційних злочинців, запобігання вчиненню нових злочинів [5, с. 27-28].

У науковій літературі відзначається, що здійснення політики у сфері запобігання злочинності повинно ґрунтуватися на певних принципах. До основних принципів запобігання злочинності належать гуманізм, наукова обґрунтованість, законність і економічна доцільність. Принцип гуманізму полягає в тому, що профілактика як особливий вид діяльності, як правило, пов'язана із завданням конкретним особам позбавлень та правообмежень і спрямована на запобігання злочинності з боку конкретних осіб. Профілактична діяльність неможлива без кримінологічних досліджень, за допомогою яких вивчаються стан і тенденції злочинності, причини й умови, що впливають на її територіальні особливості тощо. За допомогою таких досліджень конкретизуються завдання й об'єкти профілактики, основні напрями й засоби попереджувального впливу, коло суб'єктів. У цьому виявляється принцип наукової обґрунтованості. Важливе значення для ефективної попереджувальної діяльності має принцип законності. Правові основи профілактики повинні регламентувати її основні напрями й форми,

компетенцію суб'єктів, підстави для застосування заходів індивідуально-профілактичного впливу, а також передбачати гарантії захисту прав і законних інтересів осіб, стосовно яких вони здійснюються. Принцип економічної доцільності полягає в тому, що при плануванні профілактичної діяльності необхідно враховувати майбутні витрати на плановані заходи, оскільки вони можуть залишитися невиконаними через надмірну вартість [191].

Слід зазначити, що система запобігання злочинності проводиться на таких рівнях: загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному.

Загальносоціальне запобігання жіночої злочинності в сфері економіки.

Загальносоціальне запобігання злочинності – це, насамперед, комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності [208].

Загальносоціальне запобігання – це позитивний ефект виваженої соціальної політики, спрямованої, передусім, на виконання загальних економічних і соціальних завдань держави. Його здійснення знижує рівень безробіття, підвищує життєві стандарти, створює необхідні умови для легального одержання громадянами достатніх прибутків, сприяє створенню міцного базису для нормального функціонування всіх соціальних сфер, виховання дітей і молоді, оздоровлення морального клімату в суспільстві, упровадження високих моральних цінностей, дотримання демократичних засад тощо [134, с. 55-56].

Як зазначає О. М. Джужа, загальносоціальний рівень не передбачає запобігання злочинності. Його головне завдання – підвищення духовного, матеріального рівня суспільства, що, зрештою, позитивно впливає на зниження рівня злочинності. Нині загальносоціальний рівень значною мірою послаблений через наявність різних негативних соціально-економічних та політичних процесів, які ускладнюють життєдіяльність членів суспільства [135, с. 54].

Слід зазначити, що загальносоціальні заходи щодо запобігання злочинності в цілому, у тому числі і жіночої злочинності в сфері економіки, здійснюються: органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські організації, окремі громадяни, для яких функція запобігання злочинності не є основною [121, с. 192].

Структура загальносоціального рівня запобігання жіночої злочинності в сфері економіки складається із державно-правових, соціально-економічних та культурно-просвітницьких заходів.

Державно-правові заходи щодо запобігання жіночої злочинності – це сукупність заходів, які спрямовані на правове урегулювання правового становища жінки в цілому.

Міжнародно-правову основу щодо захисту прав жінок складають такі нормативно-правові акти, як Конвенція про політичні права 1952 року, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року. У конвенціях містяться положення, в яких не лише декларуються загальні права жінок, але і встановлюються обов'язки з боку держави щодо їх визнання та дотримання [113].

Крім того, слід зазначити, що на міжнародній арені досить активно висвітлюється питання щодо важливості запобігання жіночої злочинності. Так, у Віденській декларації про злочинність та правосуддя, прийнятій на десятому конгресі ООН по запобіганню злочинності та поведженні з правопорушниками (10–а, 17 квітня 2000 р.), зазначається: « п. 11. Ми зобов'язуємося взяти до уваги і вирішувати проблему різних наслідків здійснюваних програм і політики для чоловіків і жінок, відповідно, в рамках Програми ООН в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя, а також в рамках національних стратегій в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя; п. 12. Ми також зобов'язуємося розробляти орієнтовані на конкретні дії програмні рекомендації, засновані на обліку особливих потреб жінок як практичних працівників системи кримінального правосуддя, жертв, ув'язнених і правопорушників» [34].

Для ефективного провадження загальносоціальних заходів щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки важливе значення має прийняття та реалізація різнопланових нормативно-правових актів, у тому числі і державних програм та концепцій [86, с.23].

Слушною з цього приводу є позиція В. В. Голіна, який зазначає, що заходи загальносоціального запобігання запроваджуються в життя через державні плани економічного і соціального розвитку та найчастіше розраховані на тривалий період [48, с. 7]. Так, прикладом такої державної програми була Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, яка була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р. Метою Концепції було забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов учинення злочинів, захист інтересів людини, суспільства і держави від протиправних посягань, а також налагодження дієвої співпраці між центральними і місцевими органами виконавчої влади [118].

Успішна реалізація заходів, передбачених програмами, і досягнення визначених цілей – гарантія істотного зниження рівня злочинності, зменшення окремих видів (груп) злочинів, у їх числі й злочинів у сфері економіки. На жаль, практика доводить, що на сьогодні ці програми виконуються лише частково, термін дії деяких уже завершився, а нових не прийнято [257, с. 189-190].

Слід зазначити, що більшістю науковців висловлюється думка щодо нагальної необхідності у розробці і прийнятті Верховною Радою України Закону України «Про профілактику правопорушень» [29].

За роки незалежності України були розроблені такі основні проекти законів з питань запобігання злочинності, а саме: Закон України «Про профілактику злочинів» від 12.05.1998 р.; Закон України «Про соціальну профілактику правопорушень в Україні» від 30.11.1999 р.; Закон України

«Про профілактику правопорушень» від 14.06.2006 р. Однак жодний із цих документів не був прийнятий [142, с. 233].

На думку деяких науковців, перешкодами для прийняття спеціального закону з питань запобігання злочинності є: відсутність фінансово-матеріальної основи; неготовність суб'єктів, які застосовують профілактичні заходи у боротьбі зі злочинністю; низький рівень усвідомлення щодо необхідності розвитку системи профілактичних заходів [63, с. 40].

За результатами проведеного анкетування працівників Національної поліції на питання № 5 анкети «На Вашу думку, чи необхідно прийняти Закон України «Про профілактику злочинності?» отримано наступні відповіді: 88 % респондентів вказали, що так, необхідно; 10 % респондентів – ні, не потрібно; інші 2 % респондентів утримались від надання відповіді на це запитання (*див. Додаток Р*).

Проте, окрім розробки та прийняття нормативно-правових актів, держава повинна провести ряд соціально-економічних змін (перетворень), які б, у свою чергу, вплинули на зменшення рівня злочинної активності серед жінок.

Заходи соціально-економічного характеру щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки - це сукупність заходів, які направлені на підвищення рівня матеріального стану та соціальної захищеності жінки.

В. В. Пивоваров зазначає, що зниженню рівня криміногенності економічних відносин певною мірою сприятимуть не адміністративно-обмежувальні заходи, а заходи економіко-ліберальної спрямованості. Саме вони є доцільними для забезпечення стабільної економічної політики держави, визначення її стратегічних напрямів і тактичних заходів [182, с. 146].

Ми поділяємо позицію І. В. Шмарова та вважаємо, що надзвичайно важливим чинником щодо профілактики злочинності в цілому і жіночої злочинності зокрема - є застосування соціально-економічних заходів [98, с. 6-7].

Науковцями зазначається, що соціально-економічні детермінанти, перш за все, пов'язані із розшаруванням населення, у зв'язку з чим виникла незначна група багатих людей, чії прибутки нерідко мають незаконне походження. У той

самий час обмеженість матеріальних ресурсів і намір отримати доступ до них попри все, у тому числі ціною життя інших осіб, стає вирішальним стимулятором користолюбства, насильства, жорстокості [133, с. 69].

Слід зазначити, що одним із заходів економічного спрямування – є зміцнення та стабілізація державної фінансової системи в цілому. Фінансова система – це сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані і децентралізовані грошові фонди. Основними напрямками фінансової політики, направленої на вдосконалення фінансової системи України, є: зміцнення фінансів суб'єктів господарювання з метою посилення мотивацій до ефективної роботи, інвестиційної діяльності; налагодження фінансового механізму діяльності бюджетних установ, пошук нових джерел фінансових ресурсів в умовах дефіциту бюджетних коштів; реформа бюджетної системи, практична реалізація всіх положень Закону України «Про бюджетну систему України»; економне витрачання бюджетних коштів, посилення контролю за їх цільовим використанням; реформа системи оподаткування в напрямку послаблення податкового тиску; зменшення кількості і розмірів відрахувань у державні цільові фонди, відокремлення їх від бюджету; раціональне використання коштів, залучених з допомогою державного кредиту; подолання таких форм фінансової кризи як некерована державна заборгованість країни [267].

Іншим важливим заходом є підвищення розміру допомоги при народженні дитини. Так, 21 червня 2019 року у Верховній Раді зареєстровано проект Закону № 10395 "Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (щодо підвищення розміру допомоги при народженні дитини). На сьогодні допомога при народженні дитини призначається у розмірі 41 280 гривень. Виплата допомоги здійснюється одноразово у сумі 10 320 гривень, решта суми допомоги виплачується протягом наступних 36 місяців рівними частинами у порядку, встановленому

КМУ. Законопроектом № 10395 нардепи пропонують відновити диференційований підхід до виплати допомоги при народженні дитини (визначати розмір цієї допомоги залежно від того, якою за черговістю народилася дитина), а саме: при народженні першої дитини - у розмірі 50 тис. грн.; при народженні другої дитини - у розмірі 75 тис. грн.; при народженні третьої та наступної дитини – у розмірі 100 тис. грн. [204]. При цьому суттєве значення має не лише динаміка збільшення соціальної допомоги, а надзвичайно важливим є також здійснення ефективного контролю за цільовим використанням коштів.

Слід зазначити, що в цілому економічна стабільність сприяє зниженню тривоги та напруження, нормальному психічному та психологічному стану жінок, тим самим здійснюючи попереджувальний вплив щодо жіночої злочинності в цілому та жіночої злочинності в сфері економіки [210].

Якщо мове йде про такі проблемні питання, як працевлаштування жінки, то вони можуть бути розв'язані таким способом, зокрема: стабільним підвищенням рівня розвитку економіки всієї країни, зростанні реальних доходів населення, заробітної платні чоловіків, професійно-кваліфікаційній підготовленості жінок, скороченні тривалості їхнього робочого дня або робочого тижня при збереженні заробітної платні, особливо для тих, хто має малолітніх дітей, запровадженні додаткових відпусток, поліпшенні умов праці [234, с. 212], забороні залучення таких жінок до чергувань на підприємствах, в установах, організаціях тощо.

Важливим соціальним заходом щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки – є здійснення державою гендерної політики. Так, у 2017 році була прийнята Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року. Даний документ був спрямований на: удосконалення нормативно-правової бази, механізму проведення гендерно-правової експертизи та впровадження статистичних показників у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; урахування гендерного компонента в програмах економічного та

соціального розвитку, зважаючи на актуальні потреби галузей і регіонів; розширення переліку статистичних показників за ознакою статі; підвищення професійного рівня державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; зменшення гендерного дисбалансу у сфері державної служби та управління людськими ресурсами; внесення до програм курсів підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; подолання гендерних стереотипів; протидію дискримінації за ознакою статі; зменшення різниці в оплаті праці [64].

Підвищення матеріального благополуччя повинно відбуватися паралельно з підвищенням культурно-освітнього рівня.

Культурно-просвітницькі заходи щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки – це сукупність заходів, які спрямовані на формування у жінки здорових морально-ціннісних орієнтирів.

Особливе значення в умовах соціально-політичних трансформацій українського суспільства набуває проблема формування правової культури. Очевидно, що поведінка людини повною мірою залежить від рівня її правової культури.

Правова культура – це складне, багатопланове явище, що перебуває у взаємозв'язку з усіма процесами, що проходять у суспільстві. Під правовою культурою відомі українські вчені розуміють якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [66, с. 25-25].

Провідну роль у цій діяльності відіграють освітні заклади, які повинні сприяти не лише інтелектуальному розвитку, а й забезпечувати моральне

формування особи, її адекватне ставлення до суспільства, соціальних та правових норм [140, с. 125].

Партнерську допомогу у правовій просвітницькій діяльності освітнім закладам можуть надавати юридичні клініки, створені на базі юридичних факультетів вищих навчальних закладів [42, с. 18–19].

Ідеологічний напрям у профілактиці злочинності в цілому включає роботу з усунення кримінальних традицій, зниження авторитету лідерів кримінального середовища, а також формування у громадян певного ставлення до антигромадської субкультури [85, с. 106].

Важливим напрямком у культурно-просвітницькій діяльності є популяризація здорового способу життя [87, с. 97]. Важливе значення при цьому надається систематичному використанню засобів масової інформації. Соціальна реклама на загальнодержавних телеканалах, по-перше, повинна пропагувати моральний та здоровий спосіб життя, правову культуру і правосвідомість, повагу до сімейних цінностей, шанобливе ставлення до жінки; по-друге, рекламна продукція соціального спрямування повинна демонструвати негативний і згубний вплив наркотиків та алкоголю на психічне та фізіологічне здоров'я жінки, а також поступове руйнування соціального статусу споживачів цих засобів; по-третє, реклами не повинні пропагувати: паразитичний спосіб життя; ідею того, що гроші - це найголовніше; високий статус та речі - це те, до чого потрібно прагнути, незважаючи на спосіб їх одержання [140, с. 135].

Позитивна реклама вживання алкогольних напоїв, на думку багатьох вчених, слугують каталізатором у становленні позиції, відповідно до якої вживання такого роду продукції є корисним, модним та сучасним. Очевидним є факт, що така реклама найбільш негативно впливає на неповнолітніх осіб, у яких процес становлення особистості ще не завершився. Таким чином, зменшення рекламування згубних звичок, зокрема таких як вживання алкогольних напоїв, призведе до формування нормальних морально-ціннісних орієнтирів у суспільстві серед молоді і покращення якості життя людини у цілому [140, с. 14].

Ідеологія суспільства «споживачів», культ матеріального статку підмінили загальнолюдські цінності – доброту, чесність, благородство, повагу до ближнього [69].

Отже, основними заходами запобігання жіночої злочинності в сфері економіки на загальносоціальному рівні є:

- заходи державно-правового характеру – вдосконалення національного законодавства у частині дотримання прав і свобод жінок; прийняття спеціального нормативно-правового акта, який би регулював відносини щодо запобігання злочинності; розробка та прийняття нової державної програми у сфері запобігання злочинності з урахуванням гендерних особливостей;

- заходи соціально-економічного характеру – зміцнення та стабілізація державної фінансової системи; підвищення рівня матеріального добробуту жінки; надання соціальної, економічної та іншої необхідної допомоги сім'ям із дітьми; надання всебічної підтримки малозабезпеченим сім'ям та матерям-одиначкам; зміцнення інституту сім'ї; підвищення соціальних виплат по догляду за дитиною, з проведенням контролю за цільовим використанням цих коштів; поліпшення умов розвитку і виховання дітей;

- заходи культурно-просвітницького характеру – формування морально-правової культури населення; популяризація здорового способу життя та інформації про шкоду від надмірного вживання алкоголю, наркотичних засобів та їх аналогів; здійснення контролю за діджитал простором в контексті заборони насадження «споживацького» типу поведінки, а також усунення інших деструктивних характеристик.

Окрім загальносоціального рівня запобігання злочинності, існує також і спеціально-кримінологічний рівень. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності здійснюється шляхом впливу на певні соціальні групи, окремих осіб і організацій або сфери діяльності, щодо яких є підстави вважати, що їм властива підвищена криміногенність [84, с. 67-68].

Спеціально-кримінологічне запобігання – це комплекс заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних

органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [136, с. 55].

А. Е. Жалінський під спеціальним запобіганням розуміє діяльність, яка спрямована на усунення причин та умов учинення злочинів [90, с. 96-98].

Серед суб'єктів, що здійснюють запобігання злочинам в сфері економіки, можемо виділити такі державні органи: Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України. Серед правоохоронних органів України – відповідні департаменти в структурі Національної поліції України, Державна контрольно-ревізійна служба України, Служба безпеки України, органи прокуратури тощо [257, с. 194].

В основу класифікації методів та заходів спеціально-кримінологічного запобігання можуть бути покладені різноманітні критерії.

Так, наприклад, деякі науковці пропонують в якості поділу критерію використовувати дві ознаки: урегульованість кримінально-процесуальним законом (заходи процесуальні і непроцесуальні) та характер діяльності (заходи впливу на конкретну особу, заходи запобігання окремому злочину і заходи для усунення причин та умов учинення злочинів) [154, с. 43].

За своєю спрямованістю заходи запобігання можуть бути такі, що усувають обставини, пов'язані із несприятливими умовами формування особистості, а також ті, що пов'язані із обстановкою вчинення злочину та сприяють досягненню злочинного результату [154, с. 42-43].

М. М. Бабаєв пропонує провести класифікацію заходів спеціальної профілактики, головним чином, за ступенем їх радикальності: заходи, які запобігають виникненню криміногенних явищ та ситуацій; заходи, які усувають криміногенні явища та ситуації; заходи, які нейтралізують криміногенні явища та ситуації; заходи, які послаблюють чи утруднюють виникнення криміногенних явищ та ситуацій [102, с. 44].

Зарубіжний досвід показує, що найбільших успіхів досягають ті заходи запобігання, які ініційовані різними суспільними групами та організаціями, що перебувають на місцевому рівні. В цьому випадку відбувається, так звана, «комунальна» превенція злочину [4, с. 110].

Слід зазначити, що істотну роль у здійсненні спеціально-кримінологічного запобігання злочинності повинні відігравати дільничні офіцери поліції. Так, відповідно до наказу МВС України від 28.07.2017 № 650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції», останні виконують такі завдання: вживають заходів для взяття на облік осіб, щодо яких здійснюється превентивна робота, підтримують в актуальному стані інформаційні підсистеми ЄІС МВС; співпрацюють із групами реагування патрульної поліції щодо застосування превентивних заходів стосовно осіб, які схильні до вчинення правопорушень та/або перебувають на превентивних обліках поліції; інформують чергові частини органу (підрозділу) поліції у разі отримання від населення відомостей про осіб, які мають наміри вчинити кримінальні правопорушення; здійснюють профілактичну роботу, спрямовану на запобігання вчиненню кримінальних та інших правопорушень; виявляють причини та умови, що призводять до вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, вживають у межах компетенції заходів для їх усунення [101].

Серед науковців поширеною є позиція, відповідно до якої об'єктом масованого профілактичного впливу повинна стати сім'я. Сім'я певною мірою є моделлю взаємин індивіда із суспільством, вона виконує функцію соціалізації, тобто пристосування людини до життя в суспільстві [143, с. 74-75].

Питання здійснення контролю за поведінкою, конфліктними ситуаціями, особливо у сімейних відносинах, завжди було досить складним.

Більше уваги слід приділити неповним сім'ям, які породжують ряд серйозних проблем кримінологічного значення [222, с. 29-30], [83, с. 51].

До ефективних заходів запобігання і профілактики злочинів, скоєних жінками в сфері економіки, відносять виступи на підприємствах усіх форм

власності співробітників різних підрозділів правоохоронних органів і, перш за все, мова йде про співробітників Департаменту державної служби боротьби з економічною злочинністю. Їхні виступи повинні містити інформацію про те, як уберегтися від злочину та не стати його жертвою; про найбільш ефективні напрямки і методи усунення причин цих злочинів; про негативні наслідки, які невідворотно настануть; про кримінальну відповідальність винних осіб.

Таким чином, основними заходами запобігання жіночої злочинності в сфері економіки на спеціально-кримінологічному рівні є:

- спеціально-кримінологічні щодо запобігання жіночої злочинності (у тому числі і неповнолітньої) – своєчасне виявлення жінок, чия поведінка свідчить про реальну можливість вчинення ними злочинів в сфері економіки; виявлення та постановка на облік сімей, що становлять «групу ризику» (малозабезпечені сім'ї, особи, які зловживають алкогольними напоями, наркотичними засобами та їх аналогами); постановка на облік неповнолітніх осіб жіночої статі, які схильні до антигромадських проявів;

- спеціально-кримінологічні щодо запобігання злочинності в сфері економіки - дієвий контроль декларування доходів населення; моніторинг грошового обігу; виступи на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності співробітників підрозділів правоохоронних органів; співпраця із правоохоронними органами зарубіжних країн, які спеціалізуються на запобіганні злочинам в сфері економіки.

Отже, запобігання жіночої злочинності в сфері економіки – це сукупність заходів, які вживаються державними органами, громадськими організаціями або іншими суб'єктами, з метою протидії детермінаційним процесам жіночої злочинності в сфері економіки. Заходи щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки характеризуються наявністю таких системоутворюючих елементів – мети, проміжних цілей та завдань.

Основною метою, яка обумовлюється проміжними цілями запобігання жіночої злочинності в сфері економіки, – є фактичне зниження рівня жіночої

злочинності в сфері економіки, а також нейтралізація основних криміногенних факторів, які на неї впливають (державницькі вади, вади в соціальній сфері, вади правосвідомості, вади в сімейно-побутовій сфері).

Основними локальними (проміжними) цілями запобігання жіночої злочинності в сфері економіки є:

- нейтралізація державницьких вад політичної, економічної та духовної систем суспільства, а також тісна взаємодія між усіма суб'єктами, які здійснюють заходи щодо запобігання жіночої злочинності, розроблення єдиних методологічних підходів щодо розуміння детермінант жіночої злочинності в сфері економіки і на цій основі розроблення кримінологічної концепції щодо перешкоджання формуванню її причин та умов;

- нейтралізація вад в соціальній сфері, а саме: підвищення авторитету родини та жінки у суспільстві; подолання «споживацького» типу поведінки; формування нормальних морально-ціннісних орієнтирів у суспільстві;

- нейтралізація вад правосвідомості, а саме: підвищення правової обізнаності та правової культури населення;

- нейтралізація вад в сімейно-побутовій сфері, а саме: антигромадських поглядів у родині, психологічного відсторонення батьків від дітей.

Основними завданнями, які стоять перед системою запобігання жіночої злочинності в сфері економіки є: забезпечення дієвого механізму протидії жіночій злочинності в сфері економіки; спрямування діяльності громадських організацій на реалізацію низки заходів щодо запобігання жіночої злочинності в цілому; проведення статистичного аналізу з метою прогнозування рівня жіночої злочинності в сфері економіки та визначення основних тенденцій її поширення; використання міжнародно-правового досвіду щодо запобігання жіночої злочинності та злочинності в сфері економіки.

Заходи щодо запобігання злочинності в цілому та жіночої злочинності в сфері економіки зокрема, проводяться на таких рівнях: загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному.

Загальносоціальні заходи щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки – це сукупність заходів державно-правового, соціально-економічного та культурно-просвітницького характеру, які направлені на стабілізацію політичної та економічної систем у суспільстві, а також на підвищення соціального статусу жінки.

Структура загальносоціальних заходів щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки включає:

- заходи державно-правового характеру – вдосконалення національного законодавства у частині дотримання прав і свобод жінок; прийняття спеціального нормативно-правового акта, який би регулював відносини щодо запобігання злочинності; розробка й прийняття нової державної програми у сфері запобігання злочинності з урахуванням гендерних особливостей;

- заходи соціально-економічного характеру – зміцнення та стабілізація державної фінансової системи; підвищення рівня матеріального добробуту жінки; надання соціальної, економічної та іншої необхідної допомоги сім'ям із дітьми; надання всебічної підтримки малозабезпеченим сім'ям та матерям-одиначкам; зміцнення інституту сім'ї; підвищення соціальних виплат по догляду за дитиною, з проведенням контролю за цільовим використанням цих коштів; поліпшення умов розвитку і виховання дітей;

- заходи культурно-просвітницького характеру – формування морально-правової культури населення; популяризація здорового способу життя та інформації про шкоду від надмірного вживання алкоголю, наркотичних засобів та їх аналогів; здійснення контролю за діджитал простором в контексті заборони насадження «споживацького» типу поведінки, а також усунення інших деструктивних характеристик.

Спеціально-кримінологічні заходи щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки – це сукупність заходів, які здійснюються спеціальними суб'єктами і спрямовані на недопущення вчинення злочинів жінками на різних етапах формування у них злочинного наміру.

Такими заходами є:

- спеціально-кримінологічні щодо запобігання жіночої злочинності (у тому числі і неповнолітньої) – своєчасне виявлення жінок, чия поведінка свідчить про реальну можливість вчинення ними злочинів в сфері економіки; виявлення та постановка на облік сімей, що становлять «групу ризику» (малозабезпечені сім'ї, особи, які зловживають алкогольними напоями, наркотичними засобами та їх аналогами); постановка на облік неповнолітніх осіб жіночої статі, які схильні до антигромадських проявів;

- спеціально-кримінологічні щодо запобігання економічної злочинності – дієвий контроль декларування доходів населення; моніторинг грошового обігу; виступи на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності співробітників підрозділів правоохоронних органів; співпраця із іноземними правоохоронними органами, які спеціалізуються на запобіганні злочинам у сфері економіки.

3.2. Індивідуально-профілактичні заходи запобігання злочинам, що вчиняються жінками в сфері економіки

Крім загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки, в діяльності щодо запобігання зазначеному виду злочинності важливе місце посідають індивідуальні заходи запобігання. Особливість індивідуальних заходів щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки пов'язана із їх направленістю на свідомість конкретної особи.

Серед вчених існує декілька точок зору щодо визначення поняття індивідуальних заходів запобігання злочинності.

Так, Ю. Д. Блувштейн зазначає, що сукупність взаємопов'язаних виховних та інших заходів впливу, що застосовуються до особи з метою запобігання вчиненню нею злочинів, являє собою індивідуальну профілактику злочинів [23, с. 121-122].

А. І. Долгова визначає індивідуальні заходи щодо запобігання злочинності як діяльність державних і утворених відповідно до закону недержавних органів, організацій та їх представників з виявлення осіб, від яких, судячи з об'єктивно встановлених даних, можна очікувати вчинення злочинів і здійснення по відношенню до них та їхнього навколишнього мікросередовища позитивного коригуючого впливу [130, с. 456].

У свою чергу, А. П. Закалюка під індивідуальною профілактикою пропонує вважати діяльність державних органів і громадськості у виявленні осіб, що своєю поведінкою свідчать про наявність схильності до скоєння злочинів і спрямування на них попереджувальних засобів виховання, котрі здійснюються з метою усунення чи нейтралізації конкретних причин і умов злочинності [92, с. 63-64].

О. М. Джужа визначає індивідуальні заходи запобігання злочинності як систему цілеспрямованого, організованого з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на почуття, свідомість, волю особи, що профілактуються, з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і одночасно формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки [208].

Основними ознаками індивідуальних заходів щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки є:

1. Наявність відповідного суб'єкта, який здійснює індивідуальні заходи щодо запобігання злочинності в цілому та жіночої злочинності в сфері економіки зокрема. Такими суб'єктами можуть бути: спеціальні суб'єкти (найчастіше працівники правоохоронних органів), діяльність яких прямо пов'язана із здійсненням індивідуальної профілактики злочинності та інші суб'єкти, які у ході своїх функціональних обов'язків здійснюють індивідуальну профілактику злочинності (керівники підприємств, установ, організацій, працівники кадрової служби тощо).

2. Така діяльність має індивідуальний характер, тобто здійснює вплив на конкретного індивіда, а точніше на його поведінку. Корекційна діяльність перш

за все має бути направлена на: поведінку і спосіб життя особи; кримінологічно значущі особистісні характеристики людини; безпосередні умови несприятливого формування та життєдіяльності людини в побутовому оточенні (насамперед у сім'ї), у сферах праці, навчання, дозвілля, в інших мікросоціальних групах; елементи несприятливої життєвої ситуації, які об'єктивно мають криміногенний характер і існують досить тривалий час [100].

3. Особа, до якої застосовуються індивідуальні заходи щодо запобігання вчинення злочинів, характеризується специфічною властивістю, а саме – схильністю до вчинення кримінально караних діянь та правопорушень.

4. Головною метою у застосуванні таких заходів – є досягнення позитивного впливу на особу та на її безпосереднє оточення [13, с. 38].

Забезпечення ефективності індивідуальної профілактики злочинів неможливо без дотримання таких основних вимог:

- своєчасність (несвоєчасне виявлення та вжиття заходів впливу до правопорушників та їх оточення призводить до формування звички, пов'язаної з антигромадською поведінкою, а також значно підвищує імовірність вчинення особою злочину);

- послідовність (індивідуальний вплив має бути спланований так, щоб його інтенсивність послідовно збільшувалась або зменшувалась залежно від результатів);

- реальність (заходи впливу повинні відповідати можливостям їх реалізації);

- законність (індивідуальна профілактика базується на основі чіткого дотримання законодавства, прав, свобод та законних інтересів громадян) [100].

Особи, щодо яких необхідно вживати індивідуальні заходи щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки: раніше засуджені жінки, які не стали на шлях виправлення; жінки, які не притягувалися до кримінальної або адміністративної відповідальності, але їхня поведінка свідчить про стійкі антигромадські погляди; жінки, які мають зв'язки з

кримінальними елементами; жінки, які вживають наркотичні засоби або зловживають алкогольними напоями; жінки, відносно яких є оперативна інформація про намір вчинення ними злочину в сфері економіки або про наявність підготовчих дій до вчинення злочину [74, с. 74].

Залежно від стадії формування криміногенних факторів особи жінки, яка вчинила або має намір вчинити протиправне діяння, виділяють такі види індивідуальної профілактики: початкова (рання) профілактика жіночої злочинності; безпосередня профілактика та пенітенціарна профілактика [233, с. 53].

Під початковою профілактикою жіночої злочинності розуміють цілеспрямовану соціально-педагогічну діяльність сім'ї, державних і громадських організацій, дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, направлену на послаблення ризику виникнення девіантної поведінки у жінки (у тому числі і неповнолітньої особи жіночої статі) шляхом формування у неї здорового та духовного способу мислення, соціально корисних інтересів та навичок [206].

Як справедливо відзначає А. І. Алексєєв, для сучасної кримінальної політики характерною є недооцінка ранньої профілактики злочинності як найбільш гуманного напрямку у боротьбі зі злочинністю [125, с. 225-226].

С. В. Козлов, вивчаючи проблему запобігання жіночої злочинності, зазначає, що центральним об'єктом кримінологічного впливу повинна бути неповнолітня особа жіночої статі і соціальні умови, що її формують [111, с. 15-16].

За результатами проведеного анкетування педагогічних працівників на питання № 2 анкети «У кого, на Вашу думку, раніше з'являються згубні звички (паління сигарет, вживання алкоголю, наркотиків)?» отримано наступні відповіді: 65 % респондентів вказали – у дівчат; 30 % респондентів – у хлопців; інші 5 % респондентів – утримались від надання відповіді на це запитання (*див. Додаток Л*).

Оскільки процес формування антисуспільної та кримінальної поведінки розпочинається ще у дитячі та юнацькі роки, робота з особами жіночої статі повинна починатися не тоді, коли вже існує (має місце) намір або підготовка

до вчинення злочину, а ще до початку формування такого мислення. Рання профілактика жіночої злочинності полягає, перш за все, у впливі на неповнолітню особу жіночої статі, а також у виявленні неповнолітньої особи жіночої статі, яка знаходиться у «групі ризику» [54, с. 137-138].

Початок становлення неповнолітньої особи жіночої статі на шлях «злочинної кар'єри» зазвичай починається з поганого навчання та відчуження від школи. Оскільки батьки карають і сварять за невдачі у школі, відбувається відчуження від родини, а потім – пошук так званої референтної групи, тобто таких самих дітей, з якими цікаво, є спільні криміногенні форми розваг. Індивідуальне запобігання злочинам проявляється, головним чином, у виховних бесідах із самою неповнолітньою особою та її батьками, у поверненні її до школи або працевлаштуванні. Іноді доводиться вилучати її з родини (якщо, наприклад, батьки хворі на алкоголізм, наркоманію, або вчинили злочини) і направляти до інтернату [54, с. 139].

Основними індивідуальними заходами, які застосовуються до неповнолітньої особи є: проведення індивідуальних і групових бесід, консультацій із питань правового, морального виховання; формування мотивації неповнолітніх до суспільно прийнятної поведінки; надання допомоги неповнолітнім у подоланні наркотичної чи алкогольної залежності (робота із психологами, психіатрами, наркологами); виявлення та усунення джерел криміногенного впливу на неповнолітніх в їхньому побутовому оточенні; доведення до відома неповнолітніх осіб положень чинного законодавства щодо покарання за вчинення протиправних діянь.

Робота з ними повинна проводитися і в школі, і вдома, із залученням педагогів, психологів, можливо, із залученням тих осіб з їхнього оточення, кому вони довіряють.

На думку деяких науковців, особливу увагу при застосуванні індивідуальних заходів щодо запобігання жіночої злочинності в цілому, необхідно зосередити на молодіжному середовищі, оскільки саме в підлітковому віці антисуспільні установки не є усталеними й легше

піддаються корекції за допомогою відповідних форм виховання та суспільного впливу [266, с. 77-78].

Статистично доведено, що сам факт існування як загальноосвітніх навчальних закладів, так і вищих навчальних закладів уже певною мірою служить профілактиці неповнолітньої злочинності в цілому [232, с. 64].

Правовою основою з питань профілактики неповнолітньої злочинності слугує, зокрема, Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р., в якому визначено органи і служби у справах дітей, спеціальні установи та заклади, які здійснюють соціальний захист і профілактику правопорушень; основні принципи в діяльності відповідних закладів [198].

Однак більшість науковців відзначають, що індивідуальна робота з неповнолітніми особами досить часто має формальний характер, тобто така діяльність обмежується постановкою неповнолітньої особи на облік та складанням протоколів про адміністративні правопорушення [65].

Безпосередня профілактика жіночої злочинності - це сукупність дій, які застосовуються відповідними суб'єктами для подолання вже закладених антигромадських поглядів у свідомості жінки. Основне завдання, яке стоїть перед даним видом профілактики – є стримання жінки від подальшого становлення на злочинний шлях та від наміру вчинення нею кримінального правопорушення [265, с. 512].

Під час розробки та запровадженні дієвих індивідуальних заходів запобігання жіночої злочинності в сфері економіки, необхідно враховувати конкретні дані, які допомагають охарактеризувати таку особу злочинця, а саме: соціально-демографічні ознаки (вік, сімейний стан, освіта, громадянство), соціально-рольові характеристики (соціальний стан, трудовий стаж, життєвий досвід) та психологічні особливості (схильність до антигромадської поведінки, темперамент, комплекс причини, які можуть вплинути на вчинення особою злочину) [234, с. 89-90].

Заходи індивідуального запобігання злочинності можуть застосовуватись під час виявлення ознак вчинення жінками злочинів в сфері

економіки. Наприклад, Г. Г. Філоненко розподіляє відповідні ознаки на достатньо очевидні та не очевидні. До достатньо очевидних ознак належать такі: повна невідповідність реальної господарської діяльності її документальному відображенню; невідповідність записів у бухгалтерських і податкових документах; наявність матеріальних підробок у документах, що стосуються розрахунку суми прибутку та суми податку; відсутність податкової чи бухгалтерської звітності на підприємстві; встановлення факту умисного знищення чи приховування бухгалтерських або податкових документів. Найбільш поширеними не очевидними ознаками ухилення від сплати податків є: порушення правил ведення документообігу, недотримання правил ведення звітності й обліку, порушення правил списання товарно-матеріальних цінностей і недотримання правил касових операцій, порушення технологічної дисципліни, несвоєчасне подання податкової звітності, а також помилки, виправлення в цих документах [252, с. 94-95].

Основними методами, які використовуються під час здійснення безпосередньої профілактики жіночої злочинності в сфері економіки є такі: метод переконання, метод адаптації, метод сили або примусу [157].

Метод переконання полягає у проведенні спілкування один на один із жінкою, щодо якої є інформація про можливість вчинення нею злочину в сфері економіки. Така бесіда може проводитись: керівником підприємства, установи, організації; працівником відділу кадрового забезпечення; працівником правоохоронного органу. Під час спілкування стає можливим отримати додаткову інформацію щодо факторів та умов, які впливають (або можуть вплинути) на подальшу поведінку жінки. Під час діалогу необхідно повідомити жінку про можливість неминучого настання негативних наслідків у разі вчинення нею кримінального правопорушення. До методу переконання науковці також зараховують надання додаткового навантаження у сфері громадської діяльності, тобто залучення жінки до участі у різних зустрічах (офіційні зустрічі, неформальні зустрічі з колегами у неробочий час). Метою такої діяльності є переключення уваги жінки, яка має намір вчинити злочин, на іншу діяльність у межах правового поля.

Наступним методом індивідуальних заходів запобігання жіночої злочинності в сфері економіки є метод адаптації. Цей метод передбачає створення максимально комфортних умов для життєдіяльності і роботи жінки шляхом вирішення побутових, морально-психологічних і матеріальних проблем [172, с. 157].

Метод сили або примусу застосовується у випадку, коли попередні методи індивідуального запобігання злочинності не виконали покладених на них завдань щодо повернення діяльності та мислення жінки у правове русло. У межах цих методів застосовуються заходи дисциплінарної або адміністративної відповідальності [172, с. 158].

Особливе місце серед різних видів індивідуальної профілактичної роботи з жінками належить пенітенціарному і постпенітенціарному попередженню злочинності. Дані види індивідуальної профілактики перш за все повинні бути спрямованими на стримання жінки від повторного вчинення кримінальних правопорушень.

Індивідуальна робота проводиться з урахуванням особливостей особистості правопорушників, ступеня їх соціальної занедбаності, небезпеки вчиненого злочину та інших даних, що мають значення для правильного вибору виховних заходів і методів.

Великого значення у застосуванні індивідуальних заходів щодо запобігання злочинності в установах відбування покарання набуває робота психологічних служб. Психологи вивчають особливості характеру та поведінки засудженої жінки: наскільки вона скромна, груба, спокійна, дратівлива, запальна, озлоблена, агресивна, егоїстична; чи здатна стримувати свої психічні прояви; чи відрізняється самовладанням; чи визнає морально-етичні норми; чи схильна до паразитичного існування; який ступінь ризику її кримінальної поведінки тощо. Ефективність індивідуальної роботи багато в чому залежить від повноти зібраної інформації про засуджену жінку. В результаті одержаної інформації розробляється найбільш дієвий план щодо застосування індивідуальних заходів запобігання жіночої злочинності в установах відбування покарання. Так, зокрема,

працівники відділу соціально-виховної та психологічної роботи в процесі індивідуальних бесід із засудженими жінками роз'яснюють негативні наслідки від вчинюваних ними правопорушень, використовують у виховному процесі можливості родинних та інших позитивних зв'язків, застосовують заходи заохочення і стягнення [281, с. 134-135].

При проведенні індивідуальної профілактики злочинної поведінки жінок великого значення набувають заходи з перебудови (корекції) мотиваційної сфери, що спираються на рекомендації психологічної науки і її прикладних галузей. До таких належать психогігієна, психопрофілактика, різноманітні види психотерапевтичної роботи, які інтегрують у собі різні галузі знань і все частіше застосовуються як засіб реадaptaції та ресоціалізації [188, с. 17].

Серед основних причин неефективного застосування індивідуальних заходів поперезапобігання дження жіночої злочинності в сфері економіки є: недооцінка ролі індивідуальних заходів щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки; неповне уявлення про те, які сторони особистості необхідно вивчити для обрання правильної тактики використання індивідуальних заходів запобігання жіночої злочинності в сфері економіки; відсутність чіткого переліку заходів, які слід застосовувати при індивідуальному попередженні жіночої злочинності в сфері економіки.

Отже, індивідуальна профілактика жіночої злочинності – це сукупність заходів та прийомів, які застосовуються до конкретної жінки, поведінка якої вступає у певний конфлікт із існуючими правовими порядками та нормами моралі.

Основною ознакою індивідуального запобігання жіночої злочинності в сфері економіки є персональний характер, тобто це сукупність заходів впливу на конкретну жінку, на її поведінку, оскільки жінка, до якої застосовуються індивідуальні заходи, характеризується специфічною властивістю, а саме – схильністю до вчинення злочину та правопорушення. Тому головна мета індивідуального запобігання – досягнення позитивного впливу на особу та на її безпосереднє оточення.

Особи, щодо яких необхідно вживати індивідуальні заходи щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки: раніше засуджені жінки, які не стали на шлях виправлення; жінки, які не притягувалися до кримінальної або адміністративної відповідальності, але їх поведінка свідчить про стійкі антигромадські погляди; жінки, які мають зв'язки з кримінальним середовищем; жінки, які вживають наркотичні речовини або зловживають алкогольними напоями; жінки, відносно яких є оперативна інформація про намір вчинення ними злочину в сфері економіки або про наявність підготовчих дій до вчинення злочину.

Основними індивідуальними заходами щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки є: розроблення та практична реалізація програм індивідуального (виховного) впливу щодо жінок, поведінка яких свідчить про можливість вчинення злочинів; проведення індивідуальних і групових бесід, консультацій із питань правового, морального виховання; залучення жінки до участі у різних заходах з метою зосередження уваги жінки на іншій діяльності в межах правового поля; формування мотивації до суспільно прийнятної поведінки; надання допомоги у подоланні наркотичної чи алкогольної залежності (робота із психологами, психіатрами, наркологами); здійснення постійного контролю за поведінкою жінки, яка відбуває покарання або звільнилась із місць позбавлення волі.

3.3. Соціальна адаптація жінок, які вчинили злочини в сфері економіки після відбуття покарання

Проблема соціальної адаптації жінок після відбуття покарання – є досить актуальною. Адже від того, наскільки вдало пройде процес пристосування жінки, яка відбувала покарання, до нових соціальних умов, залежить не лише її подальша доля, а й доля її найближчого оточення. Слід зазначити, що суспільство зацікавлене, щоб особи, які відбули покарання у виді позбавлення волі, більше не повторювали власних помилок і не

вчинювали нових злочинів. Однак, на сьогодні маємо ситуацію, коли доля людини, яка прагне покінчити з кримінальним минулим, найчастіше мало хвилює як суспільство в цілому, так і окремих його членів (у тому числі представників владних структур). Тому від розв'язання проблеми повернення колишніх засуджених жінок до законослухняного способу життя залежить ефективність заходів щодо запобігання злочинності в цілому.

Під терміном «адаптація» (лат. *adapto* — пристосовую) найчастіше розуміють процес, який пов'язаний із пристосуванням до мінливих умов зовнішнього середовища. У юридичній літературі існує поняття «соціальна адаптація» – це процес соціалізації, який спрямований на приведення поведінки у відповідність із панівною в даному суспільстві (класі, соціальній групі) системою норм і цінностей [3].

Єдине визначення поняття «соціальна адаптація осіб після відбуття покарання» відсутнє.

І. В. Шмаров зазначає, що соціальна адаптація осіб, звільнених з місць відбування покарання, є не тільки процесом пристосування, освоєння нових соціальних функцій і ролей людини на волі, але також процесом виправлення і перевиховання засуджених під час відбування покарання [280, с. 150].

В. М. Трубніков зазначає, що процес соціальної адаптації звільнених з місць позбавлення волі – це процес, який забезпечує: відповідність поведінки особи вимогам, що пред'являються йому суспільством; вироблення активної життєвої позиції; засвоєння соціально корисних ролей; усвідомлення соціального статусу громадянина і пов'язаної з ним рольової поведінки як форми реалізації індивідуальних можливостей в умовах мікросередовища [240, с. 67-69].

Так, на думку І. Г. Богатирьова та О. М. Наживець, «соціальна адаптація як складова ресоціалізації включає в себе підтримання порушених соціальних зв'язків або відновлення їх через систему заходів, передбачених державою та застосованих до осіб, які вчинили злочин, з метою їх корекції, а також зміцнення та становлення соціально корисних зв'язків, порушених унаслідок антисоціальної протиправної поведінки» [24, с. 67].

Значимість надання допомоги звільненим з місць позбавлення волі і здійснення контролю за ними підкреслюється в міжнародних актах, зокрема, в «Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими» від 30 серпня 1955 р. [160].

Визначення поняття «соціальна адаптація» закріплено у вітчизняному законодавстві. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», - це процес засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [203]. Характерними особливостями соціальної адаптації після відбуття покарання є такі:

1) цей процес починається з моменту відбуття всього терміну кримінального покарання і завершується моментом погашення або зняття судимості;

2) метою соціальної адаптації є пристосування особи до нового соціального середовища;

3) даний процес перебуває у тісній взаємодії не лише з кримінальним та кримінально-виконавчим законодавством, а також із іншими галузями права (конституційним, житловим, трудовим, сімейним, адміністративним та ін.) [14, с. 192-194].

Шлях проведення соціальної адаптації особи після відбуття покарання умовно можна поділити на такі етапи: перший етап (початковий) - даний етап включає в себе оформлення документів та реєстрацію особи за новим місцем проживання, відновлення прав на житло, відновлення сімейних відносин, входження в трудовий колектив і встановлення взаємовідносин з найближчим соціальним оточенням. Успішність проходження зазначеного етапу багато в чому залежить від попередньої роботи працівників установ, де особа відбувала покарання; другий етап (перехідний) - це етап засвоєння соціально корисної моделі поведінки, нових соціальних ролей та

функцій, навичок і звичок; третій етап (завершальний) - етап утвердження у свідомості особи, яка відбувала покарання, корисних поглядів, моральних цінностей, бажання чесно трудитися, точно і неухильно виконувати вимоги законів і норм моралі. Йдеться про закріплення досягнутих у процесі виконання покарання позитивних результатів впливу і досягнення цілей виправлення. Для благополучного проходження другого і третього етапу соціальної адаптації необхідне залучення державних установ, органів та інститутів громадськості, які надають допомогу зазначеним категоріям осіб [87, с. 97-98].

Соціальна адаптація жінок, а також підготовка їх до звільнення з установ відбування покарань має правову основу. До законодавчих актів у цій сфері слід віднести, зокрема, окрім Кримінально-виконавчого кодексу України [132], Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» [203], Закон України «Про пробацію» [201], а також «Порядок взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» [193].

Науковці зазначають, що успіх соціальної адаптації осіб після звільнення залежить від трьох груп факторів. До першої групи належить особистість самого засудженого: толерантність у житті, в характері, в поглядах, діях особи тощо. Наприклад, проявляти терпимість, визнавати і сприймати іншу людину, уміти оптимально реагувати на зауваження, справедливу і несправедливу критику, здатність говорити собі і оточуючим «ні», відстоювати свою позицію, не обмежуючи при цьому гідності іншої людини. До другої – умови зовнішнього середовища, в яких перебуває засуджений, а саме: наявність житла та офіційної роботи, наявність сім'ї і взаємостосунки з нею, взаємини з колективом тощо. До третьої групи належать умови, в яких засуджений перебував у колонії, термін перебування в установі, взаємини з колективом та адміністрацією. Ці фактори значною

мірою впливають на поведінку звільненого, особливо у перші місяці перебування на волі [10, с. 101-103].

Отже, серед основних проблем, з якими постійно стикаються особи, які відбули покарання, є: працевлаштування, відсутність житла, відновлення документів, психологічні проблеми адаптації, відсутність фінансів, поганий стан здоров'я (захворювання на туберкульоз, гепатит тощо) [21, с. 122-123].

Таким чином, механізм соціальної адаптації жінки, яка відбула покарання, повинен включати наступні складові елементи: соціальна адаптація жінки у професійно-побутовій сфері; соціальна адаптація жінки у сфері відновлення сімейних зв'язків; соціальна адаптація жінки у морально-психологічній сфері.

Соціальна адаптація жінки у професійно-побутовій сфері.
Кримінально-виконавчим кодексом України, а саме ч. 1 статті 156 передбачено, що адміністрація установи не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання через територіальні органи внутрішніх справ і центри зайнятості населення вживає заходів щодо трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання. Координація взаємодії суб'єктів соціального патронажу здійснюється на основі «Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк».

Важливим аспектом успішної соціальної адаптації жінок, які відбули покарання, є наявність житла після звільнення, як однієї з базових потреб людини. Зокрема, статтею 47 Конституції України передбачено, що кожен громадянин має право на житло [117]. Слід зазначити, що у реальному житті значній кількості колишніх в'язнів нема куди повернутися після відбуття покарання, вони часто стикаються з тим, що, навіть маючи певну житлову площу до ув'язнення, втрачають її на момент звільнення. З'ясовується, що вони втратили житло з різних причин: родичі за час відсутності ув'язненого продають житло чи виписують його з помешкання тощо [56, с. 135-136].

Відповідно до чинного законодавства України, а саме ст. 10 Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», звільненим особам, які не мають житлової площі, після прибуття до обраного місця проживання на період до отримання такої площі місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування надається місце для тимчасового проживання в соціальних чи спеціальних гуртожитках, створених цими органами. Місце для проживання в зазначених гуртожитках надається також звільненим особам, житлова площа яких тимчасово заселена, на період до її звільнення та звільненим особам, яким повернути колишнє житлове приміщення немає можливості, - на період до поліпшення їхніх житлових умов у порядку, передбаченому законом [203]. Однак, більшість вчених вважають, що така правова норма має лише декларативний характер, а фактично державні органи не надають допомоги у вирішенні даної проблеми.

Слід зазначити, що проблема забезпечення житлом у зарубіжних країнах вирішується по-різному. Так, згідно із п. 2 ст. Закону Республіки Азербайджан «Про соціальну адаптацію осіб, звільнених від покарання в пенітенціарних закладах» від 31 травня 2007 р., особи, звільнені від відбування покарання, які не мають житлової площі, забезпечуються тимчасовим місцем проживання на строк, що не перевищує строку соціальної адаптації, який відповідно до п. 1 ст. 8 цього самого Закону складає один рік та може бути продовжений у виняткових випадках ще на один рік [202].

У Федеративній Республіці Німеччина згідно із Законом «Про виконання покарання у виді позбавлення волі і заходи виправлення та безпеки, що виражаються в позбавленні волі» у засуджених, які не мають власного житла, після звільнення з місць позбавлення волі є можливість жити в перехідному будинку (строк проживання не перевищує 18 місяців). Для чоловіків та жінок, яким не вистачило місця у перехідному будинку, орендуються квартири [9, с. 18].

Крім того, у Німеччині вагомий внесок щодо забезпечення житлом осіб, які відбули покарання, здійснюють громадські організації. Так, наприклад, у Німеччині існує декілька великих громадських організацій, які надають допомогу засудженим, а також їхнім родичам, якщо вони того потребують: організація Німецької Римо-Католицької Церкви (Карітас); організація німецьких профспілок «Арбайтенволфарт». У цих організаціях зайнята велика кількість соціальних працівників по всій країні. Зазначені організації є власниками великої кількості житлових будинків та гуртожитків, де колишні засуджені можуть знайти новий будинок після звільнення з місць відбування покарання [9, с. 78-79].

В Японії також законом «Про постпенітенціарну опіку» закріплено функціонування гуртожитків, у яких засудженим надається можливість тимчасового проживання [161, с. 2-3].

Слід зазначити, що велику роль у процесі соціальної адаптації осіб, які відбули покарання, відіграють громадські організації, центри соціальної адаптації тощо.

Так, за даними Державної кримінально-виконавчої служби, станом на кінець 2017 року за напрямком сприяння ресоціалізації засуджених співпрацювало 367 об'єднань громадян, 29 із яких – міжнародні неурядові благодійні організації, 106 організацій всеукраїнського, 107 – регіонального та 125 – місцевого рівня. Представниками громадських організацій за 2017 рік здійснено 12,4 тис. відвідувань установ, проведено 11,4 тис. заходів, які охопили 41 тис. засуджених [185].

За результатами дослідження О. В. Романенка було встановлено, що 95 % опитаних працівників установ відбування покарання вважають діяльність громадських організацій необхідною складовою у сфері ресоціалізації засуджених [217, с. 14].

Деякі науковці зазначають, що громадські організації допомагають у формуванні більш позитивного соціального сприйняття осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, та подоланні негативних стереотипів

щодо цих осіб. Наприклад, в одній із публікацій наявна інформація про вихід чергового випуску проекту «Розмови на межі», у яких засуджені розповідають власні життєві історії з метою донесення до суспільства думки про можливість позитивних особистісних змін у цих людей. Діяльність таких організацій також може полягати у посиленні взаємодії засуджених із представниками суспільства [205, с. 62].

Центр соціальної адаптації звільнених осіб є спеціальною соціальною установою, діяльність якої спрямована на поступове повернення осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом (далі - клієнти), до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві шляхом надання їм соціальних послуг та сприяння в отриманні іншої допомоги з урахуванням індивідуальних потреб.

Основною метою діяльності таких закладів є допомога в соціальній реінтеграції та адаптації осіб, які відбули покарання. Центри соціальної адаптації звільнених осіб надають такі види послуг: соціально-побутові (тимчасове проживання; харчування; надання одягу, взуття, білизни; користування душем та пральною; збереження речей та документів); психологічні (психологічні консультації; психодіагностика; психокорекція; психотерапія); соціально-педагогічні (розробка індивідуальних планів соціальної адаптації; культурно-масові заходи; формування відповідних навичок і вмінь; позитивне ставлення до власної особистості; навчання самостійному вирішенню життєвих проблем; допомога в здобутті освіти); медичні (організація первинного медичного огляду та, у разі потреби, надання першої медичної допомоги; фізкультурно-оздоровчі заходи; направлення до закладів охорони здоров'я за територіальним розташуванням Центру); юридичні (допомога в оформленні правових документів, відновленні паспорта; консультації та роз'яснення чинного законодавства); послуги з працевлаштування (сприяння у працевлаштуванні; соціальне супроводження працевлаштованої особи) [238].

Однак, ряд науковців зазначають, що центри фактично майже не взаємодіють з іншими місцевими органами виконавчої влади, правоохоронними органами, органами Державної міграційної служби, органами та установами виконання покарань, центрами зайнятості населення, громадськими та релігійними організаціями, навчальними закладами, що, у свою чергу, впливає на ефективне здійснення соціальної адаптації.

Іншою суттєвою проблемою для жінки, яка відбула покарання, є її працевлаштування. Слід зазначити, що проблема працевлаштування осіб, які відбули покарання, є комплексною і включає в себе питання не тільки забезпечення роботою, а й контроль за дотриманням трудового законодавства керівництвом підприємств, установ та організацій.

Статтею 22 Кодексу законів про працю України встановлено заборону необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу, а також будь-якого прямого або непрямого обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні трудового договору [109].

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», держава гарантує у сфері зайнятості захист від дискримінації, необґрунтованої відмови у найманні на роботу і незаконного звільнення [196]. Додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню мають, зокрема, особи, звільнені після відбуття покарання або примусового лікування. Необґрунтована відмова у прийнятті на роботу може бути оскаржена до суду. Пунктом 6 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 06.11.1992 № 9 роз'яснено, що при обґрунтованості позову про незаконну відмову у працевлаштуванні суд рішенням зобов'язує роботодавця укласти трудовий договір із позивачем з дня звернення з приводу прийняття на роботу. Крім цього, такому працівникові оплачується вимушений прогул [200].

Слід зазначити, що складнощі з прийняттям на роботу осіб, які відбули покарання, ґрунтуються на завідомо відстороненому відношенню до такої категорії осіб, на цьому ґрунті виникає побоювання того, що колишній засуджений може знову вчинити новий злочин. Заслугує уваги точка зору

І. В. Шмарова, який справедливо наголошував на тому, що «вчинення звільненням нового злочину свідчить не тільки про слабкий процес виправно-трудоного впливу, але одночасно і про недоліки попереджувальної, виховної роботи інших органів, що борються зі злочинністю, і громадських організацій, покликаних сприяти їм у цій роботі» [180, с. 150].

Міжнародний досвід у вирішенні питань із працевлаштуванням також має свої особливості. Так, у Швейцарії для того, щоб на ринку праці підвищити шанси засудженого після звільнення, на базі тюрем та колоній створюється не одне моновиробництво, а велика кількість майстерень, які податком частково не обкладаються. У таких майстернях засуджені мають можливість обрати цікаву для них роботу, а також оволодіти новими професіями, які виявляються корисними після звільнення, або будуть затребувані в суспільстві [10, с. 85-86].

У Великій Британії діє кампанія з працевлаштування під назвою «See Potential», яка підтримується роботодавцями всіх галузей промисловості з метою демонстрації переваг, що отримує бізнес, наймаючи на роботу людей з різних верств населення, серед яких можуть бути безробітні, колишні в'язні, бездомні, наркомани, які проходять відновлюючу терапію. Мета кампанії спрямована на те, щоб кинути виклик негативному сприйняттю та ставленню до кандидатів усіх цих груп та заохочення роботодавців до прийняття їх на роботу. На прикладі реальних історій працевлаштування у великих компаніях, демонструючи особисті, соціальні та ділові переваги надання людям шансів у світі праці, «See Potential» таким чином показує іншим підприємствам, чому такий набір персоналу того вартий, для того, щоб вони переглянули свої методи наймання людей та розширили потік своїх талантів. Послами зазначеної програми є відомі британські підприємці, такі як Р. Бренсон, Д. Мейден та С. Коуелл, а взагалі програму підтримують понад сто роботодавців, серед яких відомі бренди Tesco, Marks & Spencer, Costa Coffee, National Grid, BAE Systems, Eversheds, Admiral, Fujitsu, Marriott, Carillion, Hyundai, Virgin and EY, а також зростаюча кількість малих та середніх підприємств [174].

Компанія «Vox» для того, аби надати колишнім в'язням другий шанс, прийняла рішення про видалення з бланку заяви про прийняття на роботу пункту про наявність судимості з метою забезпечення їм рівних можливостей при прийнятті на роботу. Подібне рішення прийняла і компанія «Virgin», яка в заяву про прийняття на роботу включила пункт про те, що компанія не має нічого проти осіб із судимістю та, навпаки, готова всілякими способами їм допомагати. Статистика свідчить, що працівники, яких набирають з різних верств населення, демонструють менший рівень плинності кадрів. Наприклад, компанія «Ginsters» завдяки такому підходу скоротила плинність серед своїх співробітників на 50 % [296].

У компаніях «Pret a Manger», «Sainsbury's» та «Virgin» серед 173 співробітників, які були колишніми в'язнями, рівень повторного вчинення кримінальних правопорушень складає менше 5 % порівняно із загальним показником, який складає 2/3 від усіх дорослих, звільнених із в'язниць [21, с. 128-129].

Р. Бренсон – засновник корпорації «Virgin Group», зазначає, що досвід його компанії показує, що люди із тюрми, якщо їх правильно відібрати, виявляться такими ж надійними, як і новобранці, що приїхали з інших країн, лише їх особистість має значення. Демонструючи досвід працевлаштування колишніх в'язнів у своїй компанії, Р. Бренсон рекомендує сотням директорів компаній брати на роботу цю категорію осіб [294].

Крім того, слід зазначити, що у Німеччині створюються приватні організації (підприємства), метою яких є надання допомоги у працевлаштуванні колишнім ув'язненим. Таким прикладом може слугувати організація «Шайдевег». Ця організація заснувала декілька так званих «професійних фірм» (садовий центр, ландшафтний дизайн, цех з виробництва металопродукції), де колишні засуджені знаходять роботу і отримують професійну підготовку. Відкрито міжнародні відділення в Монголії, в Східній і Західній Африці, більше 300 добровольців працюють у

15 в'язницях по всій Німеччині. Керівництво організації «Шайдевег» переконано, що повернення колишніх засуджених у суспільство неможливе без участі самого суспільства [295].

Неможливо залишити поза увагою і необхідність матеріальної підтримки звільнених, яка може прискорити процес їх трудового та побутового влаштування. З даного питання заслуговує на увагу досвід в Польщі, де є фонд постпенітенціарної допомоги, утворений за рахунок 5 % відрахувань із заробітної плати засуджених [292].

Соціальна адаптація жінки у сфері відновлення сімейних зв'язків. Складність цього виду адаптації багато в чому пояснюється тим, що більшість осіб, які відбули покарання, втрачають зв'язки зі своїм безпосереднім оточенням «на волі». Висвітлюючи проблему відновлення сімейних відносин, зазначимо, що сім'я є однією з основних сфер соціального середовища, що здійснює інтенсивний виховний вплив на особистість. Відповідно до ст. 79 Мінімальних стандартних правил поведження з ув'язненими в місцях позбавлення волі, особливу увагу треба приділяти підтриманню і зміцненню зв'язків між в'язнем та його сім'єю, коли вони бажані і служать інтересам обох сторін [160].

Проблеми відновлення сімейних зв'язків у осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі, згруповують у дві групи: перша - стосується особистісних якостей засуджених осіб, що зумовлює неміцність родини ще до засудження; друга - пов'язана з відривом від сім'ї, неможливістю проживати з нею.

Наявність проблеми відновлення нормальних сімейних і родинних відносин є характерним для більшості жінок, які відбули покарання. Слід зазначити, що наявність позитивних сімейних стосунків якнайшвидше впливає на процес соціальної адаптації після звільнення та сімейно-побутового облаштування. До того ж найчастіше члени сім'ї сприяють працевлаштуванню особи, яка відбула покарання, ще до звільнення. Збереження сімейних зв'язків у період відбування покарання в

подальшому значною мірою перешкоджає вчиненню нових кримінальних правопорушень після звільнення з місць позбавлення волі. Побачення засуджених з подружжям, батьками, дітьми здатні урізноманітнити, пожвавити їхнє життя, що у подальшому може слугувати більш плавній соціальної адаптації [235, с. 192-193].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне викласти у новій редакції ч. 4-3 ст. 110 Кримінально-виконавчого кодексу України, а саме: «Засудженим, що перебувають у дільниці соціальної адаптації та соціальної реабілітації, надаються короткострокові побачення та тривалі побачення без обмежень» [132].

Соціальна адаптація жінки у морально-психологічній сфері. Перш за все слід зазначити, що психологічний стан засуджених та осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, - це складне за своєю структурою психологічне явище, яке поєднує настрої думок, почуттів, прагнень та відношення людини до самої себе та оточуючого світу, спричинене умовами відбуття покарання [171, с. 59].

Для більшості засуджених жінок характерні такі специфічні стани – підозрілість, дратівливість, тривожність, агресивність, пригніченість, почуття власної неповноцінності. Вони зумовлені наступними чинниками: ізоляцією від суспільства та перебування у замкнутому середовищі; обмеженням у задоволенні власних потреб (перш за все біологічних) через тотальну регламентацію поведінки; примусовим включенням до одностатевої соціальної групи. Емоційним станам засуджених притаманна певна загальна динаміка. Можна виділити наступні її етапи:

- 1) після арешту – у особи домінує страх перед майбутнім покаранням;
- 2) після набуття вироку законної сили - психічний стан засудженої особи характеризується наявністю апатії, у деяких випадках готовністю до спокутування вини;

3) після прибуття до установи відбування покарання – розпочинається процес адаптації до нових умов;

4) від 3 до 8 місяців відбуття покарання - поява та розвиток інтересів у нових умовах життя;

5) період перед звільненням (за 3-4 місяці) – є найскладнішим у зв'язку з очікуванням волі та труднощів, які при цьому можуть виникнути [171, с. 60].

За даними психологів, процес адаптації особи, яка відбула покарання у виді позбавлення волі, триває від 1 до 3 років після її звільнення.

Слід зазначити, що проблема соціальної адаптації осіб, які відбули покарання, зумовлює необхідність проведення в умовах виправних установ спеціальної роботи з морально-психологічної, практичної та соціально-педагогічної підготовки колишніх засуджених до життя у нових умовах. Така підготовча діяльність спрямовується на активізацію психіки та на формування правильної установки на поведінку особи в умовах свободи.

У результаті такої комплексної моральної та практичної підготовки, у осіб, які відбули покарання, формується психологічна готовність жити в нових умовах, що, у свою чергу, забезпечує безболісне входження в нове соціальне середовище і діяльність у ньому без додаткової витрати енергії на подолання внутрішнього опору і напруги. Наприклад, відбувши покарання, яке передбачає позбавлення волі, після звільнення особа може відчувати себе відокремленою та неповноцінною в соціумі, що спричинено тривалим перебуванням у колонії. Психологічна неготовність до нового життя може призвести до скоєння чергового злочину як умисного, так і з необережності [36, с. 158-160].

Отже, слід зазначити, що для сьогоденного суспільства характерним є існування розбіжностей між формально задекларованою толерантністю з боку суспільства до осіб, які відбули покарання, та реальним ставленням до таких осіб.

Соціальна адаптація жінок після відбуття покарання – це процес, який пов'язаний із пристосуванням жінки до нових зовнішніх умов і

утвердженням у жінки морально-ціннісних орієнтирів та законослухняної поведінки.

Соціальну адаптацію жінки, яка відбула покарання, умовно можна поділити на такі етапи: перший етап (початковий) – даний етап включає в себе оформлення документів та реєстрацію особи за новим місцем проживання, відновлення прав на житло, відновлення сімейних відносин, входження в трудовий колектив і встановлення взаємовідносин з найближчим соціальним оточенням. Успішність проходження зазначеного етапу багато в чому залежить від попередньої роботи працівників установ, де особа відбувала покарання; другий етап (перехідний) – це етап засвоєння соціально корисної моделі поведінки, нових соціальних ролей та функцій, навичок і звичок; третій етап (завершальний) – етап затвердження у свідомості особи, яка відбувала покарання, корисних поглядів, моральних цінностей, бажання чесно трудитися, точно і неухильно виконувати вимоги законів і норм моралі. Йдеться про закріплення досягнутих у процесі виконання покарання позитивних результатів впливу і досягнення цілей виправлення. Для благополучного проходження другого і третього етапу соціальної адаптації необхідне залучення державних установ, органів та інститутів громадянськості, які надають допомогу зазначеним категоріям осіб.

Встановлено, що серед основних проблем, з якими постійно стикаються особи, які відбули покарання у виді позбавлення волі, є: проблеми щодо працевлаштування, відсутність житла, відновлення документів, психологічні проблеми адаптації, відсутність належних матеріальних умов.

Механізм соціальної адаптації жінки, яка відбула покарання, включає наступні складові елементи:

- соціальна адаптація жінки у професійно-побутовій сфері (включає діяльність із пошуку роботи або вибору професії, виробничо-професійне адаптування, контроль за дотриманням трудового законодавства керівництвом підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, вирішення житлової проблеми);

- соціальна адаптація жінки у сфері відновлення сімейних зв'язків (включає діяльність щодо відновлення або збереження сімейних та дружніх зв'язків);

- соціальна адаптація жінки у морально-психологічній сфері (діяльність щодо морально-психологічної, практичної та соціально-педагогічної підготовки, яка полягає в активізації здорових психічних процесів у особи та у формуванні позитивної установки на поведінку в умовах свободи).

Продуктивній діяльності із соціальної адаптації осіб, які відбули покарання, перешкоджають такі чинники:

декларативність правових норм, що регулюють підтримку колишніх ув'язнених; негативне ставлення керівників підприємств до прийняття на роботу кадрів із числа колишніх ув'язнених; повна або часткова втрата навичок із вирішення життєво важливих проблем; розірвання соціально корисних зв'язків і ускладнене виникнення нових; практично повна відсутність зв'язку між закладами відбування покарань, ув'язненими і громадянським суспільством.

Висновки до розділу 3

1. Запобігання жіночої злочинності в сфері економіки – це сукупність заходів, які вживаються державними органами, громадськими організаціями або іншими суб'єктами з метою протидії детермінаційним процесам жіночої злочинності в сфері економіки. Заходи щодо п запобігання жіночої злочинності в сфері економіки характеризуються наявністю таких системоутворюючих елементів – мети, проміжних цілей та завдань.

Основною метою, яка обумовлюється проміжними цілями запобігання жіночої злочинності в сфері економіки, – є фактичне зниження рівня жіночої злочинності в сфері економіки, а також нейтралізація основних

криміногенних факторів, які на неї впливають (державницькі вади, вади в соціальній сфері, вади правосвідомості, вади в сімейно-побутовій сфері).

2. Загальносоціальні заходи щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки – це сукупність заходів державно-правового, соціально-економічного та культурно-просвітницького характеру, які направлені на стабілізацію політичної та економічної систем у суспільстві, а також на підвищення соціального статусу жінки.

3. Спеціально-кримінологічні заходи щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки – це сукупність заходів, які здійснюються спеціальними суб'єктами і спрямовані на недопущення вчинення злочинів жінками на різних етапах формування у них злочинного наміру.

Такими заходами є: спеціально-кримінологічні щодо запобігання жіночої злочинності (у тому числі і неповнолітньої) – своєчасне виявлення жінок, чия поведінка свідчить про реальну можливість вчинення ними злочинів в сфері економіки;

виявлення та постановка на облік сімей, що становлять «групу ризику» (малозабезпечені сім'ї, особи, які зловживають алкогольними напоями, наркотичними засобами та їх аналогами);

постановка на облік неповнолітніх осіб жіночої статі, які схильні до антигромадських проявів; спеціально-кримінологічні щодо запобігання економічної злочинності – дієвий контроль декларування доходів населення; моніторинг грошового обігу;

виступи на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності співробітників підрозділів правоохоронних органів;

співпраця із зарубіжними правоохоронними органами, які спеціалізуються на запобіганні злочинам у сфері економіки.

4. Особи, щодо яких необхідно вживати індивідуальні заходи щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки:

- раніше засуджені жінки, які не стали на шлях виправлення; жінки, які не притягувалися до кримінальної або адміністративної відповідальності, але їх поведінка свідчить про стійкі антигромадські погляди; жінки, які мають зв'язки з кримінальним середовищем;

- жінки, які вживають наркотичні речовини або зловживають алкогольними напоями;

- жінки, відносно яких є оперативна інформація про намір вчинення ними злочину в сфері економіки або про наявність підготовчих дій до вчинення злочину.

Основними індивідуальними заходами щодо запобігання жіночої злочинності в сфері економіки є:

- розроблення та практична реалізація програм індивідуального (виховного) впливу щодо жінок, поведінка яких свідчить про можливість вчинення злочинів;

- проведення індивідуальних і групових бесід, консультацій із питань правового, морального виховання; залучення жінки до участі у різних заходах з метою зосередження уваги жінки на іншій діяльності в межах правового поля;

- формування мотивації до суспільно прийнятної поведінки; надання допомоги у подоланні наркотичної чи алкогольної залежності (робота із психологами, психіатрами, наркологами);

- здійснення постійного контролю за поведінкою жінки, яка відбуває покарання або звільнилась із місць позбавлення волі.

5. Соціальна адаптація жінок після відбуття покарання – це процес, який пов'язаний із пристосуванням жінки до нових зовнішніх умов і утвердженням у жінки (нормальних) морально-ціннісних орієнтирів та законослухняної поведінки.

Механізм соціальної адаптації жінки, яка відбула покарання, включає наступні складові елементи:

- соціальна адаптація жінки у професійно-побутовій сфері (включає діяльність із пошуку роботи або вибору професії, виробничо-професійне адаптування, контроль за дотриманням трудового законодавства керівництвом підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, вирішення житлової проблеми);

- соціальна адаптація жінки у сфері відновлення сімейних зв'язків (включає діяльність щодо відновлення або збереження сімейних та дружніх зв'язків);

- соціальна адаптація жінки у морально-психологічній сфері (діяльність щодо морально-психологічної, практичної та соціально-педагогічної підготовки, яка полягає в активізації здорових психічних процесів у особи та у формуванні позитивної установки на поведінку в умовах свободи).

ВИСНОВКИ

У **дисертації** на основі узагальнення концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову задачу визначення теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо запобігання злочинам, що вчиняються жінками у сфері економіки. Найголовніші з них такі:

1. Злочин – це загальна, універсальна категорія, яка може бути досліджена не лише в межах кримінально-правових наук, а й у межах історико-світоглядного та філософсько-світоглядного підходів. Взаємозв'язок між поняттями «злочинність» та «злочин» ґрунтується на основі таких філософських категорій як загальне та одиничне. Основним елементом злочинності виступає окремий злочин або однорідні групи злочинів. Так, злочин – це певна форма прояву злочинності, зміни в особливостях окремого злочину зокрема, призводять і до зміни в характеристиці злочинності в цілому.

Жіноча злочинність протягом останніх років стала однією з найактуальніших соціально-правових проблем сучасного суспільства. Це вкрай суспільно небезпечне явище негативно позначається на інституті сім'ї та духовно-моральному вихованні дітей, розвитку й формуванні ціннісних орієнтацій дітей (майбутніх поколінь) та загалом слугує своєрідним індикатором здоров'я суспільства. Підвищена суспільна небезпека жіночої злочинності обумовлена зростанням її рівня професійності й організованості.

2. Зосередження уваги на кримінальних, кримінологічних та кримінально-виконавчих аспектах цієї проблеми відповідає тенденціям розвитку суспільства, трансформації раніше існуючих поглядів на сутність жіночої природи, затвердженню нових норм, цінностей у цій сфері права. Дані спеціальних досліджень західноєвропейських та вітчизняних фахівців з анатомії, фізіології, психіатрії людини (Г. Бушан, С. Бовуар, Ф. Вінкел,

Ч. Ломброзо) щодо психофізіологічних особливостей жінки, незалежно від спрямованості їх трактування, підтверджують наявність суттєвих відмінностей між чоловіком і жінкою в анатомо-фізіологічній будові, організації нервової системи, почуттєвої і вольової сфери, значенні інтуїції і сфери підсвідомого у сприйнятті жінкою оточуючого світу, у впливі на вибір поведінки, способі і мотивації дій. Проблема співвідносності соціального та біологічного в жіночій злочинності у кримінологічних концепціях мала доволі різне тлумачення: від явного перебільшення психофізичних властивостей жінки (Ч. Ломброзо, П. Тарновська, Е. Феррі) до визнання значного впливу на соціально-правову поведінку жінок як соціального, так і біологічного чинника (Ю. Антонян, А. Блага, А. Зелінський, В. Серебрякова, В. Федусик). Взагалі визначення міри впливу соціально-демографічних та психофізичних властивостей жінки на її поведінку, зокрема злочинну, більш властиво кримінологічним дослідженням жіночої злочинності, ніж чоловічої.

3. Злочинність в сфері економіки – деструктивне явище, яке проявляється у вчиненні корисливих злочинів учасниками економічних відносин (або особами, які наділені організаційно-розпорядчими повноваженнями у цій сфері) проти економічної системи, які посягають на економічну безпеку та спрямовані на завдання шкоди майнового або немайнового характеру. Поняття «злочинність в сфері економіки», «злочинність в сфері економічної діяльності», «економічна злочинність» за семантичними ознаками є тотожними. Найбільш обґрунтованим є підхід, відповідно до якого до злочинності в сфері економіки відносять такі злочини, як: злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності та службові злочини.

Жіноча злочинність в сфері економіки – це негативне соціальне, динамічне, суспільно-небезпечне, історично зумовлене, антагоністичне, корисливо вмотивоване, латентне явище соціальної дійсності, пов'язане із вчиненням злочинів проти власності, у сфері господарської діяльності та у сфері службової діяльності особами жіночої статі.

4. Встановлено, що з 2016 р. спостерігається тенденція щодо збільшення кількості виявлених правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини в сфері економіки – 7327, у 2017 р. – 8690, у 2018 р. – 9582 та у 2019 р. – 9062. Якщо питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини, становить у 2016 р. – 7,3 %, то у 2019 р. – 8,2 % (+0,9 %). Щодо кількості засуджених жінок за вчинення злочинів в сфері економіки, то за: а) ст. 185–198 КК України (злочини проти власності) у 2015 р. було засуджено 6500, у 2016 р. – 5547, у 2017 р. – 5392, у 2018 р. – 5664, у 2019 р. – 4851; б) ст. 199–235 КК України (злочини у сфері господарської діяльності) було засуджено у 2015 р. – 233, у 2016 р. – 167, у 2017 р. – 131, у 2018 р. – 164, у 2019 р. – 173; в) ст. 364–370 КК України (злочини у сфері службової діяльності) у 2015 р. було засуджено 257, у 2016 р. – 155, у 2017 р. – 123, у 2018 р. – 148, у 2019 р. – 202.

Географія жіночої злочинності в сфері економіки не знає географічного обмеження, а існує в усіх областях держави. Водночас, найбільша кількість таких злочинів вчиняється саме у регіонах, де зосереджується основний промисловий, торгівельний та фінансово-економічний потенціал держави, головні фінансові потоки, спостерігається найбільша популяція та густота населення. Найбільшою інтенсивністю розглядувані злочини характеризуються у Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській областях та м. Києві. Латентність жіночої злочинності в сфері економіки приблизно становить 70-80 %, що дозволяє віднести її до злочинності із високим рівнем латентності.

5. Кримінологічне вивчення соціально-демографічних та кримінально-правових характеристик особи жінки, яка вчинила злочин в сфері економіки, дозволило виокремити головні соціально-психологічні типи таких жінок, яких розподілено за категоріями «організаторів» (готують злочин, формують злочинні групи, розподіляють обов'язки між їх учасниками та розпоряджаються злочинними доходами), «виконавців» (виконують окремі технічні функції за дорученням організаторів, не беручи участі у розподілі

злочинних доходів) та «пособників» (за винагороду надають певні публічні послуги, забезпечують корупційне прикриття і супроводження, допомагають спеціальними знаннями, уміннями та навичками тощо), а також здійснено соціально-рольовий розподіл потерпілих від економічних злочинів з числа фізичних (громадян) і юридичних (суб'єктів господарювання) осіб.

Систематизована інформація про особу жінки, яка вчиняє злочини в сфері економіки, має важливе значення для роботи правоохоронних органів і потребує подальшого спеціального дослідження з урахуванням відомих і модернізації нових технологій учинення таких злочинів.

Запропонована типологія злочинців може допомогти працівникам правоохоронних органів відстежити відображення властивостей особи злочинця при підготовці, вчиненні та приховуванні злочинів, визначити напрями пошуку осіб, причетних до злочинів, виявити джерела інформації про злочинну групу та співучасників, встановити послідовність (алгоритми) проведення спеціально-кримінологічних та індивідуальних профілактичних заходів, а також обрати найбільш доцільні прийоми їх реалізації. На характеристику організаторів злочинів впливають службове становище та спеціальні знання в галузі фінансової діяльності. Це узгоджується з домінуючою у західній науці загальноприйнятою концепцією «професійного злочинця».

б. Детермінаційний комплекс злочинів у сфері економіки охоплює досить широке коло причин вчинення злочинів жінками як за власним походженням, так і за механізмом впливу на злочинність. За останньою ознакою їх розподілено на загальні (опосередкованого впливу) та спеціальні (безпосередньої дії).

Серед загальних факторів як складових кримінальної ситуації виокремлено та охарактеризовано дві групи причин, що впливають на вчинення жінками злочинів в сфері економіки: 1) соціально-економічні, які включають: державні, соціальні та сімейно-побутові недоліки й прорахунки; 2) психолого-біологічні, до яких належать: корислива деградація правосвідомості, ендогенні (вроджені)

та екзогенні (набуті) фактори. Встановлено, що умовами вчинення злочинів жінками в сфері економіки є: недостатній контроль за діяльністю працівників з боку керівництва; неналежне виконання відповідальними особами своїх обов'язків; неналежний підбір кадрів на матеріально відповідальні посади; неналежна охорона матеріальних об'єктів та ресурсів; неналежний фінансово-бухгалтерський облік товарно-матеріальних цінностей.

7. Загальносоціальні заходи запобігання злочинам, що вчиняються жінками в сфері економіки, є системою економічних, соціальних, виховних, правових та політичних заходів впливу на особу, за яких створюються умови, що унеможливають або зводять до мінімуму можливість вчинення нею злочину. Загальносоціальні заходи запобігання таким злочинам повинні базуватися на: постійному аналізі змін характеру злочинів та їх причин; визначенні стратегії та тактики боротьби з ними з урахуванням реальних соціально-економічних, політичних умов, стану суспільної свідомості, правоохоронної системи; розробці цільових взаємопов'язаних програм запобігання корупції в усіх сферах розвитку економіки; використанні допомоги різних інститутів громадянського суспільства, населення, юридичних осіб; систематичній оцінці результатів роботи та коригування заходів; посиленні контролю за доходами та витратами державних службовців.

Підвищення ефективності взаємодії, як спеціально-кримінологічний захід, між правоохоронними органами пов'язано з подоланням відомчої роз'єднаності, невиправданого дублювання окремих функцій, посиленням рівня правового забезпечення координації такої діяльності з боку державних і недержавних суб'єктів. Беручи до уваги процес реформування органів кримінальної юстиції, що здійснюється у зв'язку з набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України, вважається за необхідне ініціювати створення міжвідомчої робочої групи (із залученням представників Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової служби України, Генеральної Прокуратури України, Нацкомфінпослуг) для моніторингу оперативної обстановки в цій сфері та розроблення проекту

міжвідомчої інструкції з питань взаємодії у сфері забезпечення економічної безпеки, запровадження спрощених процедур оперативного обміну інформацією щодо сумнівних або з ознаками злочинів фінансово-економічних операцій, у тому числі з метою встановлення коштів і майна, одержаних злочинним шляхом, ідентифікації осіб, причетних до їх проведення.

8. Серед заходів індивідуально-профілактичного запобігання злочинам, що вчиняються жінками у сфері економіки, запропоновано: визначити державний орган (наукову установу), відповідальний за розроблення та впровадження новітніх методів і способів боротьби зі злочинністю в економічній сфері з урахуванням сучасних загроз (таку пропозицію підтримали 39 %); здійснювати постійний моніторинг судової практики у кримінальних провадженнях за ознаками корупційної діяльності та готувати на постійній основі відповідні рекомендації (23 %); розробити критерії та запровадити систему оцінки ефективності діяльності працівника правоохоронного органу (20 %); упровадити нові принципи добору, комплектування та підготовки співробітників оперативних підрозділів у рамках новоствореного Державного бюро фінансових розслідувань (18 %).

9. Встановлено, що соціальна адаптація жінок після відбуття покарання – це процес, який пов'язаний із пристосуванням жінки до нових зовнішніх умов та утвердженням у жінки нормальних морально-ціннісних орієнтирів і законослухняної поведінки.

Основними чинниками, які перешкоджають діяльності із соціальної адаптації жінок, які відбули покарання за вчинення злочинів у сфері економіки, є:

- декларативність правових норм, що регулюють підтримку колишніх ув'язнених; негативне ставлення керівників підприємств до прийняття на роботу кадрів із числа колишніх ув'язнених;
- повна або часткова втрата навичок із вирішення життєво важливих проблем; розірвання соціально корисних зв'язків та ускладнене виникнення нових;

- практично повна відсутність зв'язку між установами виконання покарань, засудженими та громадянським суспільством.

З метою подолання таких негативних чинників та успішної соціальної адаптації жінки після відбуття покарання, розроблено механізм такої адаптації, який включає три сфери діяльності: професійно-побутову, сімейно-побутову та морально-психологічну.

Особливу увагу звернено на організацію якісної психологічної підтримки жінок з метою забезпечення ефективного проходження реінтеграційного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян Н. Д. Конфліктність як вікова характеристика підлітків та юнаків. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2014. Вип. 6. С. 3 – 18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pnpz_2014_6_3 (дата звернення: 20.03.2018).
2. Абызов Р. М. Типологические проблемы личностных деформаций несовершеннолетних преступников и их предупреждение: автореф. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1998. 42 с.
3. Адаптація підприємства як засіб забезпечення його економічної безпеки. URL: https://pidruchniki.com/84418/ekonomika/adaptatsiya_pidpriyemstva_zasib_zabezpechennya_ekonomichnoyi_bezpeki (дата звернення: 10.05.2019).
4. Аджиева Л. З. Криминологическая характеристика женской преступности и проблемы ее профилактики (По материалам Республики Дагестан): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Махачкала, 2004. 188 с.
5. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминологія: курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
6. Алексеев А. И. Криминология: курс лекций. Москва: Щит-М, 1998. 340 с.
7. Алексеева Л. С. Особенности неблагополучных семей и возможности школы в работе с ними. *Вопросы профилактики правонарушений несовершеннолетних*: сб. науч. тр. Москва: Академия педагогических наук СССР, 1985. С. 32–39.
8. Ананских И. А., Кондратьева А. Н., Сальников М. В. Преступление и наказание в уголовно-правовых доктринах древности и средневековья. *Мир политики и социологии*. 2015. № 10. С. 48–61.
9. Андреев Н. А. Ресоциализация осужденных в пенитенциарных учреждениях ФРГ (социально-психологический аспект): учеб. пособие. Москва: Права человека, 2001. 182 с.
10. Андреева Ю. В. Постпенитенциарная адаптация лиц, осужденных к лишению свободы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Красноярск, 2008. 227 с.

11. Антонян Ю. М. Преступник как предмет криминологического изучения. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва : Наука, 1981. Вып. 34. С. 38 – 46.
12. Арістотель. Політика / пер. з давньогрец. О. Кислюк. Київ : Основа, 2003. 239 с.
13. Бакун В. І. Проблемні питання індивідуального попередження злочинів у Збройних Силах України. *Юридична наука*. 2013. № 7. С. 36 – 44.
14. Бамбурак Н. М. Особливості соціально-психологічної адаптації колишніх ув'язнених. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: Серія психологічна*. 2014. Вип. 2. С. 190 – 199.
15. Бандурка А. М., Давыденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
16. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Харків: Ніка Нова, 2012. 318 с.
17. Батиргареева В. С. Криминологічні засади рецидивної злочинності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2010. 46 с.
18. Безтелесна Л. І., Юрчик Г. М. Державне регулювання зайнятості. Рівне: НУВГП, 2006. 210 с.
19. Березка С. В. Психологічні витoki деформацій особистості. *Молодий вчений*. 2015. № 9 (2). С. 120–123. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_9\(2\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_9(2)_31) (дата звернення: 08.12.2018).
20. Бернюков А. М. Юридична реальність як онтогносеологічна форма існування права (філософсько-методологічний аналіз): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2017. 432 с.
21. Білоус К. С. Досвід деяких країн із підготовки засуджених до звільнення з місць позбавлення волі. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. Вип. 37. С. 120 – 133.
22. Блага А. Б. Криминологічні особливості жіночої злочинності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2000. 16 с.
23. Блувштейн Ю. Д., Зырин М. И., Романов В. В. Профилактика преступлений: учеб. пособие. Минск: Университетское, 1986. 287 с.

24. Богатирьов І. Г., Неживець О. М. Проблеми соціальної адаптації жінок, звільнених з місць позбавлення волі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1(3). С. 65 – 70.

25. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 380 с.

26. Бойко А. М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. 492 с.

27. Бондаренко О. О., Юрчик І. О. Становлення та розвиток сучасних підходів до визначення поняття «економічна злочинність». *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_11_49 (дата звернення: 03.07.2019).

28. Бражников Д. А., Бычков В. В. Уголовно-правовое и криминологическое противодействие кражам, совершаемым с незаконным проникновением в жилища организованными преступными группами: монография. Москва: Юрлитинформ, 2014. 216 с.

29. Бугайчук К. Л. Про концепцію Закону України «Про основи державної системи профілактики адміністративних проступків». *Право і Безпека*. 2002. № 3. С. 16–20.

30. Буруковська Н. В. До витоків розуміння поняття «злочин» в Античній Греції: філософсько-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-2(1). С. 16 – 19.

31. Ведерніков Ю. А., Грекул В. С. Теорія держави та права: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.

32. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та допов. станом на вересень 2011 р. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.

33. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 583 с.

34. Віденська декларація про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XXI століття, прийнята на десятому конгресі ООН по запобіганню злочинності та поводженні з правопорушниками (10–17 квітня 2000 р.). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_443 (дата звернення: 10.07.2019).

35. Внуков В. А. Женщины-убийцы. *Убийства и убийцы*. Москва: Изд-во Мосздравотдела, 1928. С. 191 – 248.

36. Волков Ю. Г., Мостовая И. В. Социология: учеб. для вузов / под ред. проф. В. И. Добренькова. Москва: Гардарика, 1998. 244 с.

37. Волкова Т. Н. Криминологические и правовые проблемы женской преступности в современной России: дис. ... д-ра юрид. наук. Рязань, 2001. 312 с.

38. Ворник М. Аналіз проблем «асоціальної сім'ї». *Молодь і ринок*. 2011. № 7. С. 156–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_7_36 (дата звернення: 16.05.2019).

39. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018: результати опитування українських організацій. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/economic-crime-survey.html> (дата звернення: 05.05.2019).

40. Всесвітній огляд економічних злочинів. Кіберзлочини в центрі уваги. Грудень 2011 р. URL: https://www.pwc.com/ua/uk/pressroom/assets/gecs_ukraine_-ua.pdf (дата звернення: 01.09.2018).

41. Газазян С. В. Женская преступность в сфере незаконного оборота наркотиков: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2010. 175 с.

42. Галай А. О. Щодо впровадження курсу юридичної клінічної освіти у навчальний процес вищих навчальних закладів України. *Право України*. 2009. № 1. С. 16–21.

43. Галіцина Н. В. Загальний огляд проблем дослідження жіночої злочинності в Україні та світі. *Право та державне управління*. 2013. № 2. С. 46 – 50.

44. Ганзицька Т. С. Історіографічний аналіз місця та ролі жінки в суспільстві. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2014. № 4. С. 5 – 10.

45. Гапека Т. В. Перспективи протидії жіночій злочинності в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*: зб. наук. пр. 2011. № 3(11). С. 195 – 199.
46. Гернет Н. М. Избранные произведения. Москва : Юридическая литература, 1974. 639 с.
47. Голина В. В., Маршуба М. О. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине: монография. Харьков: Право, 2014. 280 с.
48. Голіна В. В. Злочинності – організовану протидію. Харків: Рубікон, 1998. 125 с.
49. Голіна В. В. Криминологія України: навч. посіб. URL: <http://mego.info> (дата звернення: 21.04.19).
50. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Харків: Право, 2011. 431 с.
51. Головкін Б. М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*. 2013. № 3. С. 128 – 133.
52. Головкін Б. М. Системний підхід до поняття тяжкої корисливо-насильницької злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Кроссроуд, 2007. Вип. 14. С. 29 – 48.
53. Головкін Б. М. Щодо причин рецидиво-небезпечності кримінальної активності раніше судимих корисливих насильницьких злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків, 2009. Вип. 18. С. 102–115.
54. Гричанюк М. В. Механізм протидії злочинності неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 245 с.
55. Гуревич П. С. Философия: учеб. для бакалавров. Москва: Издательство Юрайт, 2012. 574 с. URL: <https://biblio-online.ru/bcode/365385> (дата звернення: 27.01.2019).
56. Давидюк О. О. Проблемні аспекти реінтеграції бездомних осіб, які втратили житло внаслідок позбавлення волі. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 2. С. 129 – 140.

57. Даньшин И. Н. Введение в криминологическую науку. Харьков: Прапор, 1998. 142 с.

58. Даньшин И. Н. К вопросу о личности преступника. *Проблемы социалистической законности*. 1980. Вып. 6. С. 117 – 126.

59. Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии: монография. Харьков: Прапор, 2005. 224 с.

60. Даньшин И. Н. Преступность в сфере экономики: некоторые уголовно-правовые и криминологические вопросы. *Актуальные проблемы формирования правового государства*: краткие тез. докл. и науч. сообщ. респ. науч. конф. (Харьков, 24-26 окт. 1990 г.) Харьков, 1990. С. 237 – 240.

61. Даньшин І. М. До питання про кримінологічне поняття економічної злочинності. *Проблеми боротьби зі злочинністю в сфері економічної діяльності*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 груд. 1998 р.) Харків, 1999. С. 66 – 71.

62. Демидов Н. Н. Изучение личности преступника в процессе расследования: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Волгоград, 2003. 187 с.

63. Денисов С. Ф. Розвиток спеціального законодавства з питань запобігання злочинності в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2009. № 4. С. 35–42.

64. Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018%D0%BF> (дата звернення: 06.05.19).

65. Дзюба А. Ю. Проблеми індивідуальної профілактики злочинності неповнолітніх. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/dzyuba.pdf> (дата звернення: 12. 06.2019).

66. Дмитрієнко Ю. М. Типології та методології дослідження української правосвідомості: стан, основа та перспектива. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*: темат. зб. наук. пр. Донецьк: Донецьк. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2006. Вип. 4. С. 17–35.

67. Долгова А. И. Избранные труды / сост.: В. В. Меркурьев, О. А. Евланова, А. С. Васнецова, Д. А. Соколов; вступ. ст. М. П. Клейменова, В. А. Номоконова, Э. Ф. Побегайло, В. Е. Эминова. Москва: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2017. 402 с.
68. Долгова А. И. Криминология. 2-е изд. Москва: Норма, 2004. 831 с.
69. Дорошкевич А. С. Суспільство споживання: морально-соціальні наслідки. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2012. № 4 (14). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suspilstvo-spozhyvannya-moralno-sotsialni-naslidki> (дата звернення: 17.11.2019).
70. Дрёмин В. Н. К вопросу о предмете институциональной криминологии: от криминальных практик к социальному институту. *Митна справа*. 2010. № 6 (72). С. 68 – 73.
71. Дрёмин В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества: монография. Одесса: Юридическая литература, 2009. 616 с.
72. Евдокимова М. О. Криминологическая характеристика личности женщин, совершивших преступление в сфере экономики. *National law journal: theory and practice*. 2018. № 2. С. 155 – 158.
73. Евдокимова М. О. Криминологические особенности женской преступности. *Юридичні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11–12 трав. 2018 р.). Київ, 2018. С. 83 – 84.
74. Евдокимова М. О. Профилактика женской преступности. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 трав. 2018 р.). Дніпро, 2016. С. 73 – 74.
75. Економічна безпека: навч. посіб. / В. І. Франчук, Л. В. Герасименко, В. О. Гончарова та ін. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 243 с.
76. Еникеев М. И. Юридическая психология: учебник. Москва: НОРМА, 2001. 624 с.

77. Есаков Г. А., Крылова Н. Е., Серебникова А. В. Уголовное право зарубежных стран: учеб. пособие. Москва: Проспект, 2008. 336 с.

78. Євдокімова М. О. Економічна злочинність та її ознаки. *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 4–5 трав. 2018 р.). Харків, 2018. С. 75 – 76.

79. Євдокімова М. О. Загальна характеристика неповнолітньої злочинності серед осіб жіночої статі. *Право, суспільство і держава: форми взаємодії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 січ. 2018 р.). Київ, 2018. С. 73 – 76.

80. Євдокімова М. О. Загальна характеристика особи жінки-рецидивістки. *Нове міжнародне право та національне законодавство – нові завдання юридичної науки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11–12 листоп. 2016 р.). Київ, 2016. С. 125 – 126.

81. Євдокімова М. О. Загальна характеристика причин економічної злочинності. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 26–27 січ. 2018 р.). Запоріжжя, 2018. С. 83 – 86.

82. Євдокімова М. О. Історичний аналіз жіночої злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 140 – 142.

83. Євдокімова М. О. Попередження злочинності неповнолітніх осіб жіночої статі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. № 47. С. 50 – 52.

84. Євдокімова М. О. Причини та умови жіночої рецидивної злочинності. *Пріоритетні напрямки розвитку сучасної юридичної науки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 16–17 верес. 2016 р.). Харків, 2016. С. 67 – 71.

85. Євдокімова М. О. Причини та умови жіночої злочинності в економічній сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. № 49. С. 105 – 107.

86. Євдокімова М. О. Проблема протидії жіночій злочинності в економічній сфері. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2018. № 2. С. 20 – 23.

87. Євдокімова М. О. Проблеми соціальної адаптації жінки після відбуття покарання. *Вісник Академії адвокатури України*. 2019. № 2. С. 95 – 100.
88. Євдокімова М. О. Тенденції жіночої рецидивної злочинності в Україні. *Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 листоп.2016 р.)*. Дніпро, 2016. С. 104 – 107.
89. Єрмакова Т. С. Формування культури здоров'я школярів у загальноосвітньому закладі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2013. Вип. 112(3). С. 194–197.
90. Жалинский А. Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР. Вопросы теории / науч. ред. Лисицын В. П. Львов: Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1976. 194 с.
91. Завада М. Л. Принцип *nulla poena sine lege* в міжнародному кримінальному праві. Одеса, 2018. 28 с.
92. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007. 424 с.
93. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ: Ін Юре, 2007. 712 с.
94. Закалюк А. П. Сучасне поняття та природа злочинності. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. С. 17–26.
95. Зелинский А. Ф. Криминология: курс лекций. Харьков: Прапор, 1996. 260 с.
96. Зелінський А. Ф., Оніка Л. П. Детермінація злочину: навч. посіб. Харків: УкрЮА, 1994. 52 с.
97. Злочин і покарання за Уложенням про покарання виправні і кримінальні 1845 р. URL: <http://studies.in.ua/ru/istoriya-gosudarstva-i-prava-zar-h-stran-shpargalk/3813-zlochyn-pokarannya-za-ulozhennyam-pro-pokraschannya-vipravn-krimnaln-1845-r.html> (дата звернення: 12.09.2019).

98. Игошев К. Е. Социальные аспекты предупреждения правонарушений. Москва: Юридическая литература, 1980. 176 с.

99. Иванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Паливода, 2006. 264 с.

100. Індивідуальна профілактика злочинів. URL: https://pidruchniki.com/-1728092449619/pravo/individualna_profilaktika_zlochiviv (дата звернення: 21.08.2019).

101. Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : документ від 28.07.2017 р. № 650 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show-/z1041-17> (дата звернення: 23.05.2018).

102. Киржанов Е. И. Понятие, структура и виды профилактики преступлений. Караганда: ВШ МВД СССР, 1986. 87 с.

103. Калмикова Л. В. Вплив різних типів неблагополучних сімей на поведінку і розвиток підлітків. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С. 94-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2010_2_24 (дата звернення: 10.11.18).

104. Кальман А. Г. Криминологическая характеристика, детерминация и предупреждение изнасилований: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харьков, 1986. 40 с.

105. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 431 с.

106. Карпушина М. В. Рецидивная преступность женщин, освободившихся из мест лишения свободы, и ее предупреждение: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2013. 18 с.

107. Кваша О. О., Бабанли Р. Ш. Урахування пом'якшуючих обставин під час призначення покарання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 18–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2016_1_4 (дата звернення: 16.08.19).

108. Коваленко В. В. Профілактика економічної злочинності в Україні: Концептуальні засади, організаційно-правові основи, проблеми управління: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 420 с.
109. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 17.08.2019).
110. Козлов В. В., Шухова Н. А. Гендерная психология. Санкт-Петербург: Речь, 2010. 270 с.
111. Козлов С. П. Проблемы предупреждения преступлений несовершеннолетних лиц женского пола в современной России. *Российский следователь*. 2007. № 18. С. 14–17.
112. Комментарий учёного. *Зеркало недели*. 2005. 15 янв. (№ 1 (529)). 24 с.
113. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: міжнародний документ від 18.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 02.05.2019).
114. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 04.05.2019).
115. Кондрашков Н. Н. Количественные методы в криминологии. Москва: Юридическая литература, 1971. 210 с.
116. Конев А. А. Основные криминологические характеристики латентной преступности. Омск: Изд-во Ом. ВШМ МВД России, 1980. 47 с.
117. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.02.2018).
118. Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80> (дата звернення: 06.06.2018).
119. Копик Ю. В. Кримінальне право на українських землях у складі Великого князівства Литовського: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 220 с.

120. Корнієнко А. А. Принцип невідворотності юридичної відповідальності: історичний екскурс. *Юридичний вісник*. 2012. № 4 (25). С. 25–29.

121. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191 – 196.

122. Коэн А. К. Отклоняющееся поведение и контроль за ним. *Американская социология: Перспективы, проблемы, методы* / пер. с англ. В. В. Воронина и Е. В. Зиньковского. Москва: Прогресс, 1972. С. 282–296.

123. Кривенцов П. А. Латентная преступность в России: криминологическое исследование: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2014. 184 с.

124. Криминология / под ред. А. И. Долговой. Москва: Изд-во МГУ, 1994. 501 с.

125. Криминология и профилактика преступлений: учебник / под ред. А. И. Алексеева. Москва: Изд-во ВШ МВД СССР, 1989. 430 с.

126. Криминология: учебник / под ред. Б. В. Коробейникова, Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. Москва: Юридическая литература, 1988. 384 с.

127. Криминология: учебник / под ред. В. В. Орехова. Санкт-Петербург: Изд-во СПб. ун-та, 1992. 216 с.

128. Криминология: учебник / под ред. В. М. Кудрявцева, В. Е. Эминова. Москва: Юрист, 1995. 512 с.

129. Криминология: учебник / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, В. В. Лунеева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 629 с.

130. Криминология: учеб. для вузов / под общ. ред. д. ю. н., проф. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2005. 912 с.

131. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 13.11.2018).

132. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 11.08.2018).

133. Кримінологія. Особлива частина: навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. І. М. Даньшина. Харків: Право, 1999. 232 с.
134. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2009. 288 с.
135. Кримінологія: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
136. Кримінологія: підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 352 с.
137. Кримінологія: проблеми протидії злочинності: підручник / за заг. ред. О. Г. Кальмана. Харків: Новасофт, 2010. 352 с.
138. Кургузкина Е. Б. Учение о личности преступника: монографія. Москва, 2002. 206 с.
139. Кушинська Л. А. Звичаєве право та його еволюція у східнослов'янському суспільстві VI–XI ст.: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 142 с.
140. Лагоцька В. Ф. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності жінок: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 235 с.
141. Латыпов Р. И. Понятие и структура личности преступника. URL: <http://be5.biz/pravo/k035/21.html> (дата звернення: 23.06.2019).
142. Лесько Н. В. Проблеми правового регулювання профілактики правопорушень в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 807. С. 231–235.
143. Леонова Ю. В., Василенко О. М. Сімейні конфлікти як чинник впливу на соціалізацію дитини дошкільного віку. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2014. № 1. С. 73–78.
144. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ: Україна, 1997. 167 с.
145. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во ХНУВС, 2008. 466 с.

146. Лихолоб В. Г. Правопорушення: моральна і правова оцінка: навч. посіб. Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1994. 172 с.

147. Ломброзо Ч. Жінщина – преступниця или проститутка / пер. с итал. Г. Гордон. Москва: Астрель, 2012. 320 с.

148. Лунеев В. В. Модернизация в условиях преступности. *Государство и право*. 2012. № 5. С. 56–67.

149. Лыско Е. А. Криминологический аспект женской преступности. *Библиотека уголовного права и криминологии*. 2017. № 2. С. 139–142.

150. Любавіна В. П. Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини як засада кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2018. 276 с.

151. Ляшенко Н. О., Семке Н. М. Соціологія сім'ї: конспект лекцій для студентів спеціальності «Соціологія»: у 2 ч. Ч. I. Сім'я як соціальний інститут. Харків: НТУ «ХП», 2018. 96 с.

152. Макаренко О. М. Щодо з'ясування терміна «профілактика правопорушень» та суміжних з ним понять. *Право і Безпека*. 2004. № 3. С. 118–119.

153. Маслій І. В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: криминологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2015. 229 с.

154. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: навч. посіб. Івано-Франківськ, 2008. 231 с.

155. Мельничук Н. Ю. «Злочин» та «покарання» у філософсько-правовому вимірі: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2010. 575 с.

156. Мельничук Н. Ю. Поняття «злочин» та «покарання» у давньогрецькій філософії права. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2009. Вип. 3. С. 250–258.

157. Методи профілактики злочинів. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/metodi-profilaktiki-zlochiv> (дата звернення: 12.10.2018).

158. Михайленко Д. Г. Кримінологічна характеристика особи корупціонера. *Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии*: сб. науч. ст. под ред. М. Ф. Орзиха, В. Н. Дремина. Одеса: Фенікс, 2007. С. 237–243.

159. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: документ від 16.12.1966 р. № 995_043 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 04.05.2019).

160. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: документ від 30.08.1955 р. № 995_212 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212 (дата звернення: 17.09.2019).

161. Мокшаков М. Г. Актуальные вопросы помощи осужденным в постпенитенциарной адаптации. *Наука. Мысль*: электронный периодический журнал. Серия: Юридические науки. 2015. № 5. С. 1–4.

162. Надьон О. В. Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/%CD> (дата звернення: 03.12.2017).

163. Наконечна Л. А. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за злочини, ознакою складу яких є насильство. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 807. С. 148–153.

164. Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010»: прийнято та надано чинності Наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457. URL: www.ubc.ua/Links/codes_ua (дата звернення: 04.05.2019).

165. Нежурбіда С. І. Генетичний підхід до пояснення злочинної поведінки: сутність і практика застосування. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. № 682. С. 114–121.

166. Нестерова І. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочин у сфері туристичного бізнесу. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 19. С. 96–102.

167. Неупокоева И. А. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений среди безработных: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Омск, 2004. 19 с.

168. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.

169. Озерський І. В., Кащук І. О. Економічна злочинність (поняттєво-правовий та психологічний аналіз). *Економіка, фінанси, право*. 2004. Вип. 11. С. 39.

170. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підгот. до іспитів. 3-тє вид., стереотип. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. 244 с.

171. Основи пенітенціарної педагогіки і психології: навч. посіб. / під ред. Синьова В. М. Біла Церква: ДДУПВП, Білоцерківське училище професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої системи, 2003. 101 с.

172. Остапенко Я. С. Індивідуальні заходи запобігання службовому підробленню. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. № 22. С. 156–160.

173. Оукин С. М. Философы-королевы и частные жены: Платон о женщинах и семье. *Феминистская критика и ревизия истории политической философии* / сост.: М. Л. Шенли, К. Пейтмен; пер. с англ. под ред. Н. А. Блохиной. Москва: РОССПЭН, 2005. С. 25–54.

174. Офіційний сайт Кабінету Міністрів Великої Британії. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/see-potential-case-studies-and-employ-erinformation-pack/see-potential-employer-information-pack> (дата звернення: 06.02.2019).

175. Павленко С. О. Аналіз сучасного стану наукових досліджень проблем оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 105–122. URL: <http://ojs.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/856/864> (дата звернення: 27.07.2018).

176. Панов М. І. Чезаре Беккарія і його славнозвісний трактат «Про злочини та покарання». *Право України*. 2014. № 9. С. 226–244.

177. Паньонко І. М., Струс В. Злочини та покарання Козацької доби. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 158–163.

178. Пасічник М. С. Руська правда як основний законодавчий документ Давньої Русі. *Квалілогія книги*. 2013. № 1. С. 89–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kk_2013_1_21 (дата звернення: 19.08.2018).

179. Педагогічні ідеї Жан-Жака Руссо. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-497.html> (дата звернення: 15.02.2018).

180. Перелигіна Р. В. Кримінологія насильства осіб жіночої статі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 234 с.

181. Петин И. А. Механизм преступного насилия. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 349 с.

182. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. 299 с.

183. Пилипенко О. А. Условно-досрочное освобождение от наказания: проблемы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2009. 207 с.

184. Писарчук І. В. Причини і умови, які сприяють вчиненню нецільового використання бюджетних коштів службовими особами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 546–552. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_86 (дата звернення: 02.02.2018).

185. Підведення підсумків службової діяльності з питань ресоціалізації засуджених у 2017 році / Державна кримінально-виконавча служба України. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/882796> (дата звернення: 06.01.2018).

186. Пінська О. С. Деформація правової свідомості та її класифікація. *Право і безпека*. 2011. № 1. С. 54–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rib_2011_1_12 (дата звернення: 16.05.2019).

187. Победа Н. О., Подшивалкіна В. І., Яценко А. М. Жіноча молодіжна злочинність: соціальні проблеми. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1998. № 2. С. 19–29.

188. Подільчак О. М. Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 22 с.

189. Політичні та правові ідеї християнства. URL: <https://buklib.net/books/24254/> (дата звернення: 30.01.2018).

190. Поняття злочинності та її види. URL: https://pidruchniki.com/81546/pravo/ponyattya_zlochinnosti_vidi (дата звернення: 23.11.2017).

191. Поняття попередження злочинності. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/3638/11/> (дата звернення: 05.03.2019).

192. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології: монографія. Київ: Правові джерела, 1998. 447 с.

193. Порядок взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: затв. наказом Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 28 березня 2012 р. № 478/5/180/375/212/258. *Офіційний вісник України*. 2012. 20 квітня (№ 28). С. 87.

194. Причини та умови злочинності https://pidruchniki.com/1333122249611/pravo/prichini_umovi_zlochinnosti_obyekta_profilaktiki (дата звернення: 05.09.2018).

195. Причиновий комплекс, що сприяє втягненню неповнолітніх у вчинення злочину або іншу антигромадську діяльність. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/kriminalist/31-prichinovij-kompleks-shcho-spriyaev-tyagnennyu-nepovnolitnikh-u-vchinennya-zlochinu-abo-inshu-antigromadsku-diyal-nist.html> (дата звернення: 11.05.2018).

196. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5067-17> (дата звернення: 29.05.2018).

197. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 15.11.2018).

198. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/20/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.04.2018).

199. Про поняття та основні ознаки економічної злочинності. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10099.html> (дата звернення: 28.02.2019).

200. Про практику розгляду судами трудових спорів: Постанова ВСУ від 06.11.1992 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92> (дата звернення: 15.09.2019).

201. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.

202. Про соціальну адаптацію осіб, звільнених від покарання в пенітенціарних закладах: Закон Азербайджанської Республіки № 353IIIГ від 31 травня 2007 р. URL: <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/89956/103455/F166849140/AZE89956.pdf> (дата звернення: 06.02.2019).

203. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 14.04.2011 р. № 3160-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17> (дата звернення: 17.11.2019).

204. Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (щодо підвищення розміру допомоги при народженні дитини). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66099 (дата звернення: 25.07.2018).

205. Проскура В. В. Роль громадських організацій у ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. *Грані*. 2018. Т. 21. № 5. С. 54–65.

206. Протидія злочинності. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/protidiya-zlochinnosti/> (дата звернення: 10.03.2018).

207. Протидія організованим злочинності у сфері торгівлі людьми / за заг. ред. Борисова В. І. та Гуторової Н. О. Харків: Одиссей, 2005. 288 с.

208. Профілактика злочинів. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3008/1/%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%97%D0%9B%D0%9E%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%86%D0%92.pdf> (дата звернення: 11.05.2019).

209. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві: зб. тез II Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 20 жовт. 2017 р.) / упоряд. Н. М. Бамбурак. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. 400 с.

210. Психологічна структура злочину. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/1_DISK/UR_PSIX/html/46.htm (дата звернення: 28.06.2018).

211. Пчеліна О. В. Причини та умови, що сприяють учиненню економічних злочинів. *Право і безпека*. 2009. № 5 (932). С. 141–146.

212. Рагимов И. М. Философия преступления и наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2013. 290 с.

213. Резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року «Основні принципи поводження з в'язнями».: міжнародний документ від 14.12.1990 р. № 995_230 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_230 (дата звернення: 10.02.2018).

214. Рибікова Г. В., Сучкова В. В. Особливості методів дослідження латентних економічних злочинів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 3. С. 143–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_3_25 (дата звернення: 08.03.2019).

215. Рогов И. И. Экономика и преступность. Алма-Ата: Баспа, 1991. 209 с.

216. Родіонова Т. В. Кримінальна відповідальність жінок: історичний аспект. *Правова держава*. 2009. № 11. С. 132–136.

217. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. 19 с.

218. Руссо Ж. Ж. Рассуждение о происхождении и основаниях неравенства между людьми. *Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. Трактаты*. Москва: КАНОН-пресс, Кучково поле, 1998. С. 416 .

219. Сервецький І. Комплексний підхід до вивчення якостей криміногенної поведінки людини. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 4(16). С. 101–108.

220. Скубак О. О. Особа жінки-злочинниці: соціально-демографічні та психологічні особливості. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/279/1/16.html> (дата звернення: 05.06.2019).

221. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / за ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. Київ, 2000. 260 с.

222. Слюсар Л. І. Сім'я в сучасній Україні: інституційна криза чи постіндустріальна трансформація. *Демографія та соціальна економіка*. 2007. № 1. С. 28–38.

223. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2016. 192 с.

224. Сметаніна Н. В. Поняття і структура «ціни» злочинності у сучасній кримінології. *Право і суспільство*. 2014. № 5.2. С. 312–316. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_5 (дата звернення: 05.05.2019).

225. Солодилов Ю. А. Эконометрическое моделирование зависимости между численностью безработных и числом преступлений в Оренбургской области. *ФЭН-Наука*. 2014. № 1 (28). С. 21–23.

226. Социально-исторические проблемы женской преступности. URL: https://studbooks.net/1096393/pravo/zhenskaya_prestupnost_genezis_sostoyanie_struktura (дата звернення: 13.06.2018).

227. Співак В. І. Особливості психолого-педагогічної роботи з «важковиховуваними» школярами. *Збірник наукових праць Кам'янець-*

Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2016. Вип. 27. С. 194–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2016_27_23 (дата звернення: 26.12.2018).

228. Стрельцов Е. Л. Экономическая преступность. *Збірник наукових праць Харківського центру по вивченню організованої злочинності.* 2002. Вип. 4. С. 153–188.

229. Стрюк М. В. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2001. 249 с.

230. Сутність і структура поняття «економіка». URL: <https://library.if.ua/book/41/2701.html> (дата звернення: 04.05.2019).

231. Сухицька Н. В. Розвиток українського та російського кримінального права у другій половині XVII – XVIII ст.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2011. 22 с.

232. Сьомкіна І. С. Особливості сімейної соціалізації в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна».* 2015. № 10. С. 63–65.

233. Танчин І. З. Соціологія: навч. посіб. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ, 2008. 351 с.

234. Таран Т. Г. Запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 240 с.

235. Телефанко Б., Логін В. Вплив соціальної адаптації осіб, звільнених від відбування покарання, на рівень рецидивної злочинності в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2010. Вип. 5. С. 190–194.

236. Теоретические основы исследования и анализа латентной преступности: монография / под ред. С. М. Иншакова. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2011. 839 с.

237. Теория государства и права: учеб. пособие: конспект лекций в схемах и определениях / под ред. Л. В. Смирнова. Москва: Книжный мир, 2004. 309 с.

238. Типове положення про центр соціальної адаптації звільнених осіб: документ від 14.02.2006 р. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0476-06> (дата звернення: 11.04.2019)

239. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 568 с. URL: https://pidruchniki.com/1229071243238/pravo-/zlochini_rokarannya (дата звернення: 10.09.2019).

240. Трубников В. М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания. Харьков: Основа, 1990. 173 с.

241. Туренко О. С. Пошук основ індивідуальності – сподівання П. Абеляра. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84. С. 375–378.

242. Туркевич І. К. Злочинність: навч. посіб. Київ: Ін-т адвокатури, 1999. Вип. 1. 47 с.

243. Уголовный кодекс Литовской Республики. URL: https://www.pravo.vuzlib.su/book_z794_33.html (дата звернення: 15.06.2018).

244. Уголовный кодекс Республики Беларусь. URL: <http://etalonline.by/document/?regnum=НК9900275> (дата звернення: 15.06.2018).

245. Уголовный кодекс Республики Польша. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110058,100110098#text> (дата звернення: 15.06.2018).

246. Ужва Л. А. Экономическая система Украины как интегрированный объект уголовно-правовой охраны. *Економіко-правові аспекти розвитку транспортних систем ОНМУ*. Одеса: Латстар, 2002. Вип. II. С. 153–164.

247. Усатова Т. І. Кримінологічна характеристика та запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництву в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 330 с.

248. Федотова Г. В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 275–290.

249. Федусик В. В. Жіноча злочинність в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2001. 20 с.

250. Фецин М. А. Запобігання кишеньковим крадіжкам. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 144–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2019_1_30 (дата звернення: 10.10.2019).

251. Философия уголовного права: сборник / Ассоциация «Юридический центр»; сост.: Ю. В. Голик, А. Ю. Голик; ред. и вступ. ст. Ю. В. Голик. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 346 с.

252. Філоненко Г. Особливості виявлення ознак ухилення від сплати податку на прибуток. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 10. С. 93–96.

253. Філософія права: підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закл. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.

254. Філософсько-правовий аспект мети покарання в історико-правовому вимірі. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsy/02_2011/11mvvipv.pdf (дата звернення: 15.07.2018).

255. Хайруліна Ю. О. Світоглядна культура особистості: структурно-функціональний аналіз: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 235 с.

256. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 05.05.2019).

257. Хоменко В. П. Організація запобігання злочинам у фіскальній сфері: трирівневий підхід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 187–202.

258. Храмов С. М. Латентная преступность: методология познания и основные направления противодействия: монография. Брест: БрГУ, 2010. 169 с.

259. Худякова И. С. Коррекция переживания одиночества у женщин, отбывающих наказание в местах лишения свободы. *Уголовно-исполнительное право*. 2010. № 1. С. 67–70.

260. Чернишов Г. М. Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2016. 246 с.

261. Чернышева Е. Р. Криминологическая характеристика современной женской преступности и ее предупреждение: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2007. 232 с.

262. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.
263. Чечель Н. О. Деякі історичні аспекти поняття та змісту жіночої злочинності. *Університетські наукові записки*. 2010. № 4. С. 214–220.
264. Чорна О. И. Формирование криминологических свойств, качеств и признаков личности женщины-преступницы. *Новые гуманитарные исследования (Вестник Орловского государственного университета)*. 2008. № 3. С. 147–148.
265. Шевченко О. А. Профілактика злочинів підрозділами карного розшуку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 509–516.
266. Шевчук Ю. Молодіжна субкультура як складова формування особистості підлітків: позитивні та негативні аспекти. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 3. С. 76–79.
267. Шляхи вдосконалення фінансової системи України і механізму її функціонування. URL: <https://studfile.net/preview/5149535/page:7> (дата звернення: 06.06.2018).
268. Шульга А. М. Основы теории государства и права: краткое учеб. пособие. Харьков: Прометей-Пресс, 2006. 208 с.
269. Шульженко Ф. П., Невмержицький Є. В. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері економіки: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 171 с.
270. Щербакова А. К. Механізм індивідуальної злочинної поведінки особи, яка вчиняє бандитизм: характеристика та протидія: монографія / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків: Панов А. М., 2015. 236 с.
271. Щербакова Л. М. Женская насильственная преступность в современной России: криминологические проблемы: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2008. 60 с.
272. Щербакова Л. М. Ретроспективный анализ женской насильственной преступности. *Наука. Инновации. Технологии*. 2005. № 41. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/retrospektivnyy-analiz-zhenskoy-nasilstvennoy-prest-upnosti> (дата звернення: 05.04.2019).

273. Щупленков О. В., Щупленков Н. О. Проблема трансформации ценности образования молодым поколением. *Современное образование*. 2013. № 1. С. 44–105.

274. Юрій С. І. Економічна теорія: політична економія. Київ: Кондор, 2009. 604 с.

275. Юркевич П. Історія філософії права (давньої). Юркевич П. З рукописної спадщини / упоряд. М. Ткачук. Київ: КМ «Akademia»: Пульсари, 1999. 279 с.

276. Юртаєва К. В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2. С. 109–118.

277. Якісні показники злочинності. URL: https://pidruchniki.com/81547/pravo/yakisni_rokazniki_zlochinnosti (дата звернення: 24.07.2018).

278. Яковлев А. М. Борьба с рецидивной преступностью. Москва: Наука, 1964. 223 с.

279. Яковлев А. М. Социология экономической преступности. Москва: Наука, 1988. 251 с.

280. Яковлев А. М., Шмаров И. В. Предупреждение преступлений среди освобожденных от наказания (Проблема социальной адаптации). Москва: Наука, 1975. 150 с.

281. Ярош О. В. Особливості організації індивідуально-виховної та психологічної роботи із засудженими, що вчинили корисливо-насильницькі злочини. *Юридична психологія*. 2017. № 1. С. 131–138.

282. Ярошевский М. Г. История психологии от античности до середины XX в.: учеб. пособие. Москва: Изд-во МГУ, 1996. 416 с.

283. Ястребов В. Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1988. Вып. 37. С. 16–21.

284. Carol S. Women, Crime, and Criminology: A Feminist Critique. London, Routledge and Kegan Paul, 1976. 208 p.

285. Criminal Procedure Code of the French Republic. URL: https://www.legislationline.org/download/id/6381/file/France_CPC_am2006_en.pdf (дата звернення: 07.03.2019).

286. Ellis L. Evolutionary and Neurochemical Causes of Sex Differences in Victimized Behavior: Towards a Unified Theory of Criminal Behavior and Social Stratification. *Social Science Information*. 1989. № 28. p. 625–626.

287. Feinman C. *Women in the Criminal Justice System*. London: Fawcett Society, 1994. 267 p.

288. Flowers R. *Women and criminality: the woman as victim, offender, and practitioner*. New York: Greenwood Press, 1987. 159 p.

289. Gerichtsverfassungsgesetz. URL: <https://dejure.org/gesetze/GVG/74c.html> (дата звернення: 10.05.2019).

290. Jonck P., Goujon A., Testa M. R., Kandala J. Education and crime engagement in South Africa: a national and provincial perspective. *International Journal of Educational Development*. 2015. p. 141–151.

291. Judith W. *Women and crime: a reference handbook*. Santa Barbara, CA: ABCCLIO, 2012. 339 p.

292. Kubala M. The Role of Non-governmental Organizations in Providing Post-penitentiary Assistance in Poland and Germany – History and Present. *Polish Journal of Social Rehabilitation*. 2017. № 12. p. 41–57.

293. Lochner L. Nonproduction Benefits of Education: Crime, Health, and Good Citizenship. *Handbook of the Economics of Education* / Eds. Hanushek E., Machin S., Woessmann L. Amsterdam: Elsevier Science, 2011. Vol. 4, Ch. 2. 126 p.

294. Richard Branson champions employment of ex-offenders. URL: <https://www.theguardian.com/society/2011/nov/15/richard-branson-championsemployment-ex-offenders> (дата звернення: 06.02.2019).

295. Scheideweg official page URL: <https://www.scheideweg.nrw/?fbclid=IwAR0XDbHtYmjRCxatXESkSKDcKt5Ty7t-cvc4FkuSG2DbtDiJuGx-IzxcurE> (дата звернення : 03.02.2019).

296. The Hardman Directory: realising potential. URL: <http://hub.unlock.org.uk/wp-content/uploads/Hardman-Directory-2018-19-for-printing.pdf> (дата звернення: 06.02.2019).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Євдокімова М. О. Попередження злочинності неповнолітніх осіб жіночої статі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. № 47. С. 50–52.
2. Євдокімова М. О. Історичний аналіз жіночої злочинності. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 3. С. 140–142.
3. Євдокімова М. О. Причини та умови жіночої злочинності в економічній сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2018. № 49. С. 105–107.
4. Євдокімова М. О. Проблема протидії жіночій злочинності в економічній сфері. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.* 2018. № 2. С. 20–23.
5. Евдокимова М. О. Криминологическая характеристика личности женщин, совершивших преступление в сфере экономики. *National law journal: theory and practice.* 2018. № 2. С. 155–158.
6. Євдокімова М. О. Проблеми соціальної адаптації жінки після відбуття покарання. *Вісник Академії адвокатури України.* 2019. № 2. С. 95–100.
7. Євдокімова М. О. Причини та умови жіночої рецидивної злочинності. *Пріоритетні напрямки розвитку сучасної юридичної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 16–17 верес. 2016 р.).* Харків, 2016. С. 67–71.
8. Євдокімова М. О. Тенденції жіночої рецидивної злочинності в Україні. *Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 листоп. 2016 р.).* Дніпро, 2016. С. 104–107.
9. Євдокімова М. О. Загальна характеристика особи жінки-рецидивістки. *Нове міжнародне право та національне законодавство – нові завдання юридичної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11–12 листоп. 2016 р.).* Київ, 2016. С. 125–127.
10. Євдокімова М. О. Загальна характеристика неповнолітньої злочинності серед осіб жіночої статі. *Право, суспільство і держава: форми взаємодії: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 січ. 2018 р.).* Київ, 2018. С. 73–76.
11. Євдокімова М. О. Загальна характеристика причин економічної злочинності. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 26–27 січ. 2018 р.).* Запоріжжя, 2018. С. 83–86.
12. Євдокімова М. О. Економічна злочинність та її ознаки. *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 4–5 трав. 2018 р.).* Харків, 2018. С. 75–77.
13. Евдокимова М. О. Профилактика женской преступности. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 трав. 2018 р.).* Дніпро, 2018. С. 73–75.
14. Евдокимова М. О. Криминологические особенности женской преступности. *Юридичні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11–12 трав. 2018 р.).* Київ, 2018. С. 83–85.

**Зведені дані вивчення вироків судів у кримінальних провадженнях
щодо вчинення жінками злочинів проти власності, злочинів
у сфері господарської діяльності та злочинів у сфері службової діяльності (загальна
кількість вивчених вироків, ухвалених протягом 2012–2019 років судами м. Києва,
Вінницької, Запорізької, Львівської, Полтавської, Одеської, Сумської, Харківської
та Чернігівської областей – 310)**

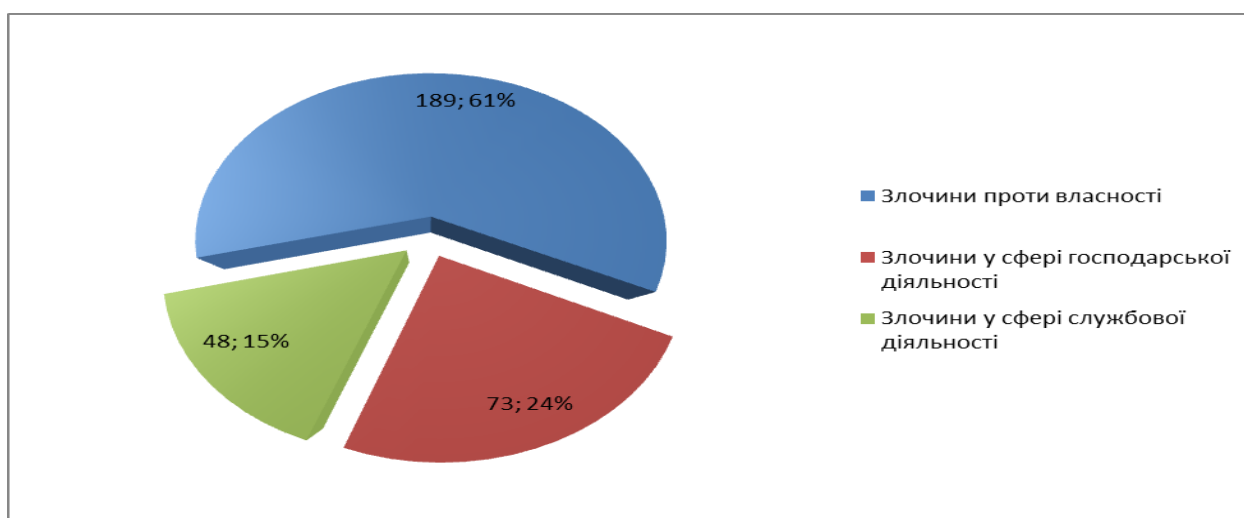
№ з/п	Категорія злочинів	Кількість вироків	Відсоток
1.	Злочини проти власності	189	61
2.	Злочини у сфері господарської діяльності	73	24
3.	Злочини у сфері службової діяльності	48	15

**Аналітична довідка за результатами вивчення кримінальних проваджень щодо
вчинення жінками злочинів проти власності, злочинів у сфері господарської
діяльності та злочинів у сфері службової діяльності**

Проведено вивчення вироків у кримінальних провадженнях щодо вчинення жінками злочинів проти власності, злочинів у сфері господарської діяльності та злочинів у сфері службової діяльності, ухвалених протягом 2012–2019 років судами м. Києва, Вінницької, Запорізької, Львівської, Полтавської, Одеської, Сумської, Харківської та Чернігівської областей.

Всього вивчено 310 вироків по кримінальним провадженням. Важливим питанням, яке досліджувалось під час ознайомлення із кримінальними провадженнями, було встановлення кількісно-якісних показників вчинення жінками відповідних злочинів під час постановлення судами обвинувальних вироків у конкретних кримінальних провадженнях.

Схематично структура вироків судів у кримінальних провадженнях щодо вчинення жінками злочинів проти власності, злочинів у сфері господарської діяльності та злочинів у сфері службової діяльності має такий вигляд:

**Зведені статистичні дані щодо виявлення жінок, які вчинили злочини проти
власності у 2016–2019 рр.**

Злочини проти власності				
Відповідна ст. Кримінального кодексу України	роки			
	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5
Крадіжка, ст. 185	5529	6394	7174	4476
Вимагання, ст. 189	3	2	6	0
Шахрайство, ст. 190	609	1021	1007	802
Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, ст.191	247	255	269	140
Умисне знищення або пошкодження майна, ст.194	1	10	3	2

Аналітична довідка
щодо зведених статистичних даних виявлення жінок,
які вчинили злочини проти власності протягом 2016–2019 рр.

Проведено аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України в частині виявлення правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини проти власності.

Період, протягом якого склалися статистичні звіти, – 2016-2019 роки.

Важливим питанням, яке досліджувалось під час аналізу статистичної інформації було встановлення типових видів злочинів, за вчинення яких, правоохоронні органи виявляють значну кількість жінок, які вчинили злочини проти власності, а саме:

- ст. 185 КК України – крадіжка. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 55291 жінку, у 2017 р. – 6394; у 2018 р. – 7174; у 2019 р. – 4476. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності за відповідний рік становить: у 2016 р. – 82,1 %; у 2017 р. – 80,3 %; у 2018 р. – 82,1 %; у 2019 р. – 80,1 %;

- ст. 189 КК України – вимагання. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 3 жінок, у 2017 р. – 2; у 2018 р. – 6; у 2019 р. – 0. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,04 %; у 2017 р. – 0,03 %; у 2018 р. – 0,07 %; у 2019 р. – 0 %;

- ст. 190 КК України – шахрайство. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 609 жінок, у 2017 р. – 1021; у 2018 р. – 1007; у 2019 р. – 802. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 9 %; у 2017 р. – 12 %; у 2018 р. – 11,5 %; у 2019 р. – 14,3 %;

- ст. 191 КК України – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 247 жінок, у 2017 р. – 255; у 2018 р. – 269; у 2019 р. – 140. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 3,6 %; у 2017 р. – 3,2 %; у 2018 р. – 3 %; у 2019 р. – 2,5 %;

- ст. 194 КК України - умисне знищення або пошкодження майна.

Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 1 жінку, у 2017 р. – 10; у 2018 р. – 3; у 2019 р. – 2. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини проти власності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,01 %; у 2017 р. – 0,13 %; у 2018 р. – 0,03 %; у 2019 р. – 0,04 %.

Схематично структуру виявлення правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини проти власності, можна визначити наступним чином (за основу було взято 2019 р.):

Зведені статистичні дані щодо виявлення жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності протягом 2016–2019 рр.

Злочини у сфері господарської діяльності				
Відповідна ст. Кримінального кодексу України	роки			
	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5
Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів, ст. 199	10	5	2	3
Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення, ст. 200	5	10	13	13
Зайняття гральним бізнесом, ст. 203-2	-	-	2	3
Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, ст. 204	45	44	45	24
Фіктивне підприємництво, ст. 205	60	75	80	59
Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, ст. 205-1	-	34	51	63
Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, ст. 206-2	-	1	0	1
Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ст. 209	5	5	5	8
Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, ст. 210	0	1	0	0
Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, ст. 211	0	0	0	0
Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), ст. 212	-	-	27	18
Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом, ст. 213	54	48	48	26
Доведення банку до неплатоспроможності, ст. 218-1	-	48	0	0
Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності, ст. 220-1	-	-	0	0
Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи, ст. 220-2	-	-	0	0
Шахрайство з фінансовими ресурсами, ст. 222	1	17	8	11
Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, ст. 223-1	0	0	0	0
Незаконна приватизація державного, комунального майна, ст. 233	0	0	0	0

Аналітична довідка**щодо зведених статистичних даних виявлення жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності протягом 2016–2019 рр.**

Проведено аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України в частині виявлення правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності.

Період, протягом якого склалися статистичні звіти, – 2016-2019 роки.

Важливим питанням, яке досліджувалось під час аналізу статистичної інформації, було встановлення типових видів злочинів, за вчинення яких правоохоронні органи виявляють значну кількість жінок, які вчинили злочини в сфері господарської діяльності, а саме:

- ст. 199 КК України – виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут піддроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 10 жінок, у 2017 р. – 5; у 2018 р. – 2; у 2019 р. – 3. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 3,9 %; у 2017 р. – 1,7 %; у 2018 р. – 0,7 %; у 2019 р. – 1,3 %;

- ст. 200 КК України – незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 5 жінок, у 2017 р. – 10; у 2018 р. – 13; у 2019 р. – 13. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 1,9 %; у 2017 р. – 3,5 %; у 2018 р. – 4,6 %; у 2019 р. – 5,6 %;

- ст. 203-2 КК України – зайняття гральним бізнесом. Так, за відповідною ст. у 2016 р. – декларування не здійснювалось; у 2017 р. – декларування не здійснювалось; у 2018 р. було виявлено 2 жінки; у 2019 р. – 3. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 0 %; у 2018 р. – 0,7 %; у 2019 р. – 1,3 %;

- ст. 204 КК України – незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 45 жінок, у 2017 р. – 44; у 2018 р. – 45; у 2019 р. – 24. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 17,9 %; у 2017 р. – 15,3 %; у 2018 р. – 16,1 %; у 2019 р. – 10,3 %;

- ст. 205 КК України – фіктивне підприємництво. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 60 жінок, у 2017 р. – 75; у 2018 р. – 80; у 2019 р. – 63. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 23,9 %; у 2017 р. – 26,2 %; у 2018 р. – 28,7 %; у 2019 р. – 27,1 %;

- ст. 205-1 КК України – підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців. Так, за відповідною ст. у 2016 р. декларування не здійснювалось; у 2017 р. було виявлено 34 жінки; у 2018 р. – 51; у 2019 р. – 60. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 11,8 %; у 2018 р. – 18,3 %; у 2019 р. – 25,8 %;

- ст. 209 КК України – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 5 жінок, у 2017 р. – 5; у 2018 р. – 5; у 2019 р. – 8. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 1,9 %; у 2017 р. – 1,7 %; у 2018 р. – 1,8 %; у 2019 р. – 3,4 %;

- ст. 212 КК України – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Так, за відповідною ст. у 2016 р. декларування не здійснювалось; у 2017 р. – декларування не здійснювалось; у 2018 р. було виявлено 27 жінок; у 2019 р. – 18. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 0 %; у 2018 р. – 9,7 %; у 2019 р. – 7,8 %;

- ст. 213 КК України – порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 54 жінки; у 2017 р. – 48; у 2018 р. – 48; у 2019 р. – 26. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 21,5 %; у 2017 р. – 16,7 %; у 2018 р. – 17,2 %; у 2019 р. – 11,2 %;

- ст. 222 КК України – шахрайство з фінансовими ресурсами. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 1 жінку, у 2017 р. – 17; у 2018 р. – 8; у 2019 р. – 11. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,4 %; у 2017 р. – 5,9 %; у 2018 р. – 2,8 %; у 2019 р. – 4,7 %.

У правоохоронній діяльності за період 2016 – 2019 рр. майже повністю відсутні факти виявлення жінок, які вчинили такі злочини, а саме: протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації – ст.

206-2 КК України; нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням – ст. 210 КК України; видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону – ст. 211 КК України; доведення банку до неплатоспроможності – ст. 218-1 КК України; порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності – ст. 220 1 КК України; фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи – ст. 220-2 КК України; підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів – ст. 223-1 КК України.

Схематично виявлення правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, можна визначити наступним чином (за основу було взято 2019 р.):

Зведені статистичні дані щодо виявлення жінок, які вчинили злочини у сфері
службової діяльності протягом 2016–2019 рр.

Злочини у сфері господарської діяльності				
Відповідна ст. Кримінального кодексу України	роки			
	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5
Зловживання владою або службовим становищем, ст. 364	17	21	23	20
Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, ст. 364-1	3	2	2	2
Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, ст. 365	0	0	2	0
Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, ст. 365-2	1	2	2	3
Службове підроблення, ст. 366	211	272	181	122
Декларування недостовірної інформації, ст. 366-1	-	60	223	110
Службова недбалість, ст. 367	30	38	41	38
Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, ст. 368	79	58	61	46
Незаконне збагачення, ст. 368-2	0	0	0	0
Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, ст. 368-3	6	5	3	3
Підкуп особи, яка надає публічні послуги, ст. 368-4	4	8	3	5
Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі, ст. 369	28	37	44	35
Зловживання впливом, ст. 369-2	20	24	25	17
Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань, ст. 369-3	0	0	0	0
Провокація підкупу, ст. 370	0	0	0	0

Аналітична довідка**щодо зведених статистичних даних виявлення жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності протягом 2016–2019 рр.**

Проведено аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України в частині виявлення правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності.

Період, протягом якого склалися статистичні звіти, – 2016-2019 роки.

Важливим питанням, яке досліджувалось під час аналізу статистичної інформації, було встановлення типових видів злочинів, за вчинення яких, правоохоронні органи виявляють значну кількість жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, а від так:

- ст. 364 КК України – зловживання владою або службовим становищем. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 17 жінок, у 2017 р. – 21; у 2018 р. – 23; у 2019 р. – 20. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 4,5 %; у 2017 р. – 4,7 %; у 2018 р. – 4,7 %; у 2019 р. – 5,1 %;

- ст. 364-1 КК України - зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 3 жінки, у 2017 р. – 2; у 2018 р. – 2; у 2019 р. – 2. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,8 %; у 2017 р. – 0,4 %; у 2018 р. – 0,3 %; у 2019 р. – 0,5 %;

- ст. 365 КК України – перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 0 жінок, у 2017 р. – 0; у 2018 р. – 2; у 2019 р. – 0. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 0 %; у 2018 р. – 0,3 %; у 2019 р. – 0 %;

- ст. 365-2 КК України – зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 1 жінку, у 2017 р. – 2; у 2018 р. – 2; у 2019 р. – 3. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0,2 %; у 2017 р. – 0,4 %; у 2018 р. – 0,4 %; у 2019 р. – 0,7 %;

- ст. 366 КК України - службове підроблення. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 211 жінок, у 2017 р. – 272; у 2018 р. – 181; у 2019 р. –

122. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 56 %; у 2017 р. – 60,7 %; у 2018 р. – 30,1 %; у 2019 р. – 31,6 %;

- ст. 366-1 КК України - декларування недостовірної інформації. Так, за відповідною ст. у 2016 р. декларування не здійснювалось; у 2017 р. було виявлено 60 жінок; у 2018 р. – 223; у 2019 р. – 110. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 0 %; у 2017 р. – 13,3 %; у 2018 р. – 3 %; у 2019 р. – 28,5 %;

- ст. 367 КК України – службова недбалість. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 30 жінок, у 2017 р. – 38; у 2018 р. – 41; у 2019 р. – 38. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 8 %; у 2017 р. – 8,5 %; у 2018 р. – 7 %; у 2019 р. – 9,8 %;

- ст. 368 КК України – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 79 жінок, у 2017 р. – 58; у 2018 р. – 61; у 2019 р. – 46. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили пр злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 21 %; у 2017 р. – 13 %; у 2018 р. – 10,4 %; у 2019 р. – 11,9 %;

- ст. 368-3 КК України – підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 6 жінок, у 2017 р. – 5; у 2018 р. – 3; у 2019 р. – 3. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 1,5 %; у 2017 р. – 1,1 %; у 2018 р. – 0,5 %; у 2019 р. – 0,7 %;

- ст. 368-4 КК України - підкуп особи, яка надає публічні послуги. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 4 жінки, у 2017 р. – 8; у 2018 р. – 3; у 2019 р. – 5. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 1 %; у 2017 р. – 1,7 %; у 2018 р. – 0,5 %; у 2019 р. – 1,3 %;

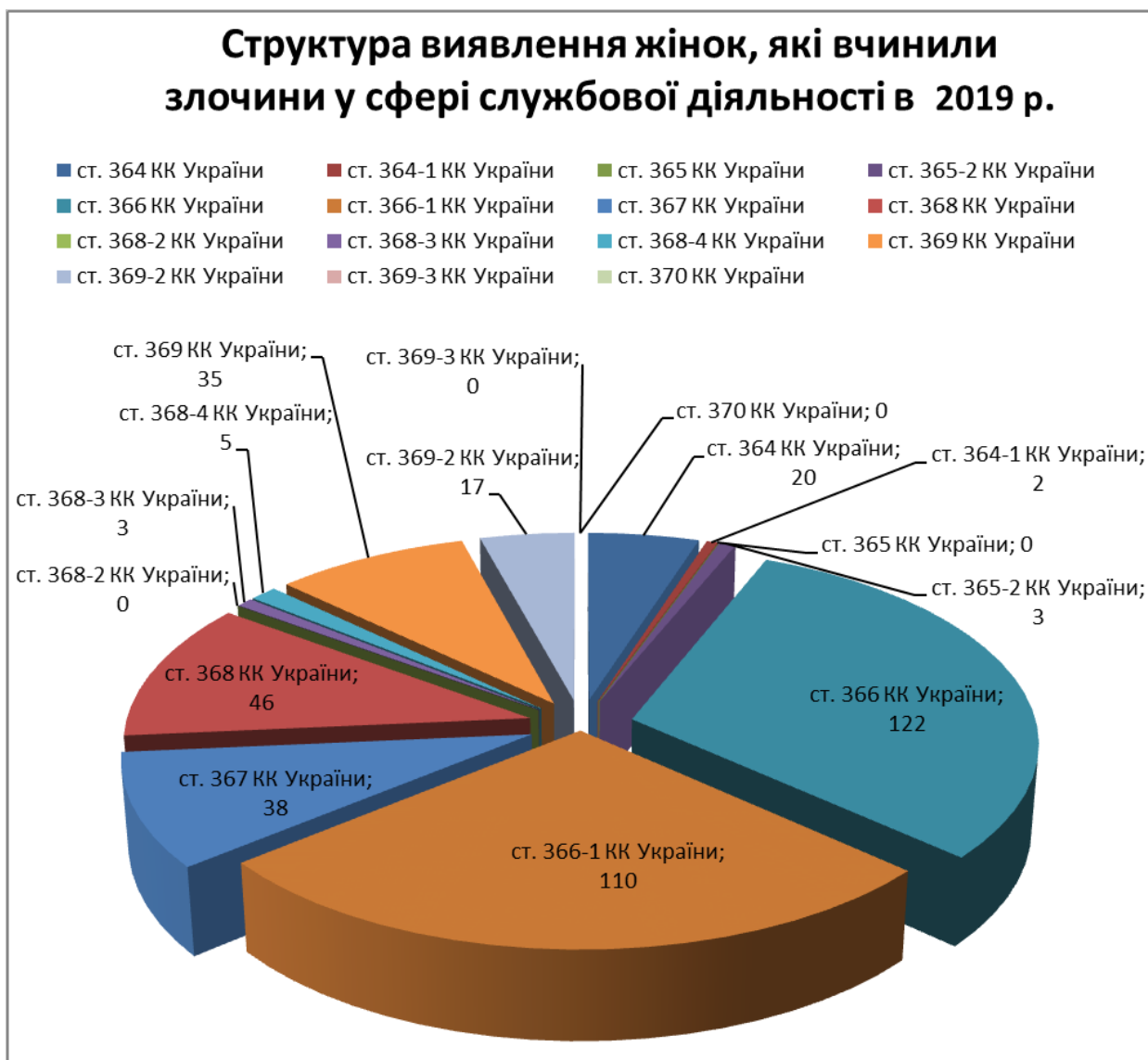
- ст. 369 КК України - пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 28 жінки, у 2017 р. – 37; у 2018 р. – 44; у 2019 р. – 35. Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 7,4 %; у 2017 р. – 8,2 %; у 2018 р. – 7,5 %; у 2019 р. – 9,3 %;

- ст. 369-2 КК України – зловживання впливом. Так, за відповідною ст. у 2016 р. було виявлено 20 жінок, у 2017 р. – 24; у 2018 р. – 25; у 2019 р. – 17.

Питома вага від загальної кількості виявлених жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, за відповідний рік становить: у 2016 р. – 5,3 %; у 2017 р. – 5,3 %; у 2018 р. – 4,2 %; у 2019 р. – 4,4 %.

У правоохоронній діяльності за період з 2016 по 2019 рр. майже повністю відсутні факти виявлення жінок, які вчинили такі злочини, а саме: незаконне збагачення – ст. 368-2 КК України; протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань – ст. 369-3 КК України; провокація підкупу – ст. 370 КК України.

Схематично виявлення правоохоронними органами жінок, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, можна визначити наступним чином (за основу було взято 2019 р.):

Висновок
про результати анкетування засуджених жінок

Аспіранткою кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Євдокімовою М. О., науковий керівник – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Вереша Р. В., з метою врахування досвіду засуджених жінок при написанні дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки», за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, розроблена анкета.

За результатами проведеного анкетування жінок, які відбувають покарання у Дніпродзержинській, Качанівській, Чорноморській, Чернігівській виправних колоніях мінімального рівня безпеки протягом 2016–2018 рр (разом роздано 86 анкет, повернуто 81 анкету) отримано такі статистичні дані:

1. Вкажіть Ваше громадянство?

- 1) Громадянство України – 79 (98 %)
- 2) Громадянство іншої держави – 2 (2 %)

2. Вкажіть вік, в якому Ви вчинили злочин в сфері економіки?

- 1) У віці 18-25 років – 7 (9 %)
- 2) У віці 25-35 років – 13 (16 %)
- 3) У віці 35-45 років – 45 (55 %)
- 4) У віці 45 років і більше – 16 (20 %)

3. Вкажіть Ваш освітній рівень?

- 1) Маю вищу освіту – 41 (50 %)
- 2) Маю повну загальну середню освіту – 32 (40 %)
- 3) Мають незакінчену загальну середню освіту (або без освіти) – 8 (10 %)

4. Чи мали Ви на момент вчинення злочину роботу?

- 1) Так, мала роботу – 58 (72 %)
- 2) Ні, не мала роботу – 23 (28 %)

5. Вкажіть Ваш сімейний стан на момент вчинення злочину?

- 1) Заміжня (або перебувала у фактичних шлюбних відносинах) – 21 (26 %)
- 2) Незаміжня (розлучена, вдова) – 50 (62 %)
- 3) Ніколи не була заміжньою – 10 (12%)

6. Якщо Ви заміжні, то чи підтримуєте зв'язок із своїм чоловіком?

- 1) Так – 17 (82 %)
- 2) Ні – 4 (18%)

7. Чи змінилися Ваші стосунки з чоловіком після вчинення вами злочину ?

- 1) Так, погіршилися – 16 (80%)
- 2) Ні, стосунки не змінилися – 5 (20 %)

8. Чи застосовувалося до Вас насильство (фізичне або психологічне) з боку особи чоловічої статі ?

- 1) Так – 30 (37 %)
- 2) Ні – 51 (63 %)

9. Чи маєте Ви дітей?

- 1) Так – 66 (81%)
- 2) Ні – 15 (19 %)

10. Скільки у Вас дітей?

- 1) Одна дитина – 48 (71 %)
- 2) Дві дитини – 14 (24 %)
- 3) Більше двох – 4 (5 %)

11. Чи виховувалися Ви у повній сім'ї?

- 1) Так – 57 (71 %)
- 2) Ні – 24 (29 %)

12. Які відносини у Вас були в дитинстві з батьками (або близькими родичами)?

- 1) Мала доброзичливі відносини з батьками – 13 (16 %)
- 2) Мала спокійні відносини з батьками – 16 (20 %)
- 3) Мала напружені відносини з батьками – 18 (22 %)
- 4) Мала конфліктні відносини з батьками – 25 (31 %)
- 5) Мала байдужі відносини з батьками – 9 (11 %)

13. Чи мали судимість Ваші батьки?

- 1) Так, один із батьків – 12 (15 %)
- 2) Так, обоє батьки – 4 (5 %)
- 3) Ні, жоден із батьків не мав судимості – 65 (80 %)

14. Чи застосовувалося до Вас насильство (фізичне або психологічне) з боку батьків?

- 1) Так – 38 (47 %)
- 2) Ні – 43 (53 %)

15. В якому віці у Вас почали формуватися антигромадські погляди на життя?

- 1) До 18 років – 31 (38 %)
- 2) Після 18 і до 30 років – 26 (32 %)
- 3) Після 30 років – 24 (30 %)

16. Чи скоювали Ви у підлітковому віці адміністративні проступки (або кримінальні злочини)?

- 1) Так – 2 (2 %)
- 2) Ні – 79 (98 %)

17. Яке Ваше ставлення до призначеного судом покарання за скоєний Вами злочин?

- 1) Призначене покарання є повністю справедливим – 19 (23 %)
- 2) Призначене покарання є частково справедливим – 39 (48 %)
- 3) Призначене покарання є несправедливим – 23 (29 %)

18. Чи вважаєте Ви себе винною у вчиненні злочину?

- 1) Так – 22 (27 %)
- 2) Ні – 59 (73 %)

19. Чи жалкуєте Ви про вчинений злочин?

- 1) Так – 35 (43 %)
- 2) Ні – 46 (57 %)

20. Що б могло Вас утримати від вчинення злочину?

- 1) Висока заробітна плата і задовільне матеріальне становище – 48 (59 %)
- 2) Міцні родинні відносини – 21 (26 %)
- 3) Нічого, оскільки мала чіткий намір вчинити злочин – 12 (15 %)

21. Скоюючи злочин, чи передбачали Ви, що будете притягнуті до кримінальної відповідальності?

- 1) Так – 33 (41 %)
- 2) Ні – 48 (59 %)

22. На Ваш погляд, хто (або що) винний у тому, що Ви вчинили злочин?

- 1) Держава – 30 (37 %)
- 2) Сама винна у вчиненні злочину – 12 (15 %)
- 3) Тяжке фінансове становище призвело до вчинення мною злочину – 39 (48 %)

23. Чи були Ви рашіне судимі?

- 1) Так – 6 (8 %)
- 2) Ні – 75 (92 %)

24. Ви вчинили злочин одноосібно або у складі організованої групи?

- 1) Вчинила злочин одноосібно – 52 (63 %)
- 2) Вчинила злочин у складі організованої групи – 15 (19 %)
- 3) Відмовляюсь від надання відповіді на запитання – 14 (18 %)

25. Чи плануєте Ви у майбутньому повернутися до злочинної діяльності?

- 1) Так – 3 (4 %)
- 2) Ні – 78 (96 %)

26. Як Ви ставитеся до свого майбутнього?

- 1) З упевненістю у «завтрашньому дні» – 8 (10 %)
- 2) Не впевнено – 53 (65 %)
- 3) З острахом – 20 (25 %)

Аналітична довідка за результатами анкетування засуджених жінок

Анкетування проводилось із червня 2016 року по серпень 2018 року у Дніпродзержинській, Качанівській, Чорноморській, Чернігівській виправних колоніях мінімального рівня безпеки протягом.

Мета анкетування: з'ясувати думку засуджених жінок, щодо проблемних питань, які стосуються початку формування криміногенної поведінки у осіб жіночої статі, причин жіночої злочинності в сфері економіки, а також використати отримані результати при формулюванні висновків.

Категорія респондентів: 81 засуджена жінка.

Форма анкетування: письмова, шляхом заповнення/надавання відповідей респондентами.

Час відповіді на одну анкету респондентом: у середньому приблизно 30 хвилин.

Структура анкети: вступна частина, відомості про кількість опитаних респондентів та географію поширення; основна частина – містить 26 (двадцять шість) питань з пропонованими варіантами відповідей.

Зміст пропонованих питань: зумовлений змістом отриманих у дисертаційному дослідженні науково обґрунтованих висновків, що можуть бути спростовані, підтверджені або уточнені в процесі анкетування.

Особливості пропонованих варіантів відповідей: застосовувався спрощений підхід, який полягав у тому, що респондент обирав один із варіантів вже сформульованих відповідей.

Аналіз відповідей респондентів. У письмовій анкеті, що була запропонована респондентам, питання були сформульовані таким чином, щоб отримати максимально точні, обґрунтовані та логічні відповіді. При цьому важливим було те, що респонденти надавали відповіді на основі власної життєвої ситуації.

З відповідей на питання № 1 вбачається, що більшість респондентів (98 % засуджених жінок) мають громадянство України.

Відповідаючи на питання № 2 переважна більшість респондентів (55 % засуджених жінок) зазначила, що ними було вчинено злочин у віці 35-45 років.

При відповіді на питання № 3 більшість респондентів (50 % засуджених жінок) зазначають, що мають вищу освіту.

Виходячи із відповідей на питання № 4 вбачається, що більшість респондентів (72 % засуджених жінок) на момент вчинення злочину мали роботу.

З відповідей на питання № 5 прослідковується, що більшість респондентів (62 % засуджених жінок) є незаміжніми (розлученими).

На питання № 6 щодо підтримання зв'язку із чоловіком, переважна більшість респондентів, а саме 82 % засуджених жінок відповіли, що підтримують зв'язок із чоловіком.

Відповідаючи на питання № 7, чи змінилися ваші стосунки з чоловіком після вчинення вами злочину, більшість респондентів (80 % засуджених жінок) зазначили, що так, погіршилися.

У межах питання № 8 опитані респонденти у своїй більшості (63 % засуджених жінок) зазначили, що до них не застосовувалось насильство (фізичне або психологічне) з боку особи чоловічої статі.

На питання № 9 чи маєте ви дітей, більшість респондентів (81 % засуджених жінок), відповіли – так.

У свою чергу на питання № 10 щодо кількості дітей, то більшість респондентів (71 % засуджених жінок) вказали, що мають одну дитину.

З відповідей на питання № 11 вбачається, що більшість респондентів (71 % засуджених жінок) виховувалась у повних сім'ях.

При відповіді на питання № 12 більшість респондентів (25 % засуджених жінок) зазначають, що мали конфліктні відносини з батьками.

На питання № 13 чи мали судимість ваші батьки, більшість респондентів (80 % засуджених жінок) вказали, що жоден із батьків не мав судимості.

У межах питання № 14 опитані респонденти у своїй більшості (53 % засуджених жінок) зазначили, що до них не застосовувалось насильство (фізичне або психологічне) з боку батьків.

Виходячи із відповідей на питання № 15 більшість респондентів (38 % засуджених жінок) зазначають, що антигромадські погляди почали формуватися у віці до 18 років.

На питання № 16, чи скоювали у підлітковому віці адміністративні проступки або кримінальні злочини, більшість респондентів (98 % засуджених жінок) відповіли негативно.

З відповідей на питання № 17 вбачається, що більшість респондентів (48 % засуджених жінок) вважають призначене судом покарання частково справедливим.

На питання № 18 щодо визнання себе винною у вчиненні злочину, переважна більшість респондентів (73 % засуджених жінок) відповіли, що не вважають себе винними у вчиненні злочину.

У межах питання № 19 опитані респонденти у своїй більшості (57 % засуджених жінок) зазначили, що не жалкують про вчинення ними злочину.

Відповідаючи на питання № 20 стосовно того, що могло б утримати від скоєння злочину, більшість респондентів (59 % засуджених жінок) вказали, що висока заробітна плата і задовільне матеріальне становище.

Враховуючи відповіді на питання № 21 більшість респондентів (59 % засуджених жінок) не передбачали, що будуть притягнуті до кримінальної відповідальності.

На питання № 22 щодо того хто (або що) винний у скоєнні злочину, переважна більшість респондентів, а саме 48 % засуджених жінок відповіли, що тяжке фінансове становище призвело до вчинення злочину.

З відповідей на питання № 23 вбачається, що більшість респондентів (92 % засуджених жінок) раніше судимим не були.

При відповіді на питання № 24 більшість респондентів (63 % засуджених жінок) зазначають, що вчинили злочин одноосібно.

У межах питання № 25 опитані респонденти у своїй більшості (96 % засуджених жінок) зазначили, що у майбутньому не планують повернутися до злочинної діяльності.

З відповідей на питання № 26 вбачається, що більшість респондентів (65 % засуджених жінок) не впевнено відносяться до свого майбутнього.

Висновок. В результаті проведеного анкетування засуджених жінок, ми отримали відповіді на проблемні питання, які стосуються початку формування криміногенної поведінки у осіб жіночої статі, причин жіночої злочинності в сфері економіки, ставлення жінки до вчиненого нею злочину. На основі отриманих та проаналізованих результатів анкетування, нами були сформульовані обґрунтовані висновки, зокрема в частині кримінологічного портрету жінки, яка вчиняє злочин в сфері економіки, що в цілому є важливим аспектом для подальшого розвитку кримінологічної науки.

Висновок
про результати анкетування педагогічних працівників

Аспіранткою кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Євдокімовою М.О., науковий керівник – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Вереша Р. В., з метою врахування позиції педагогічних працівників при написанні дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки», за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, розроблена анкета.

За результатами проведеного анкетування педагогічних працівників Борзнянської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів та Чернігівської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів (роздано 50 анкет, повернуто 46 анкет) отримано такі статистичні дані:

1. На Ваш погляд, хто більш гостро переживає факт відсутності родини (або наявності неблагополучної родини)?

- 1) Дівчата – 30 (64 %)
- 2) Хлопці – 13 (29 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 3 (7 %)

2. У кого, на Вашу думку, раніше з'являються згубні звички (паління сигарет, вживання алкоголю, наркотичних речовин)?

- 1) У дівчат – 30 (65 %)
- 2) У хлопців – 14 (30 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 2 (5 %)

3. На Ваш погляд, у кого раніше із дітей-підлітків, починає формуватися корислива система цінностей?

- 1) У дівчат – 32 (72 %)
- 2) У хлопців – 10 (20 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 4 (8 %)

4. Що, на Вашу думку, найбільш негативно впливає на формування нормальної поведінки у дівчини-підлітка?

- 1) Відсутність сім'ї – 29 (63 %)
- 2) Відсутність близьких друзів та родичів – 10 (20 %)
- 3) Недостатній рівень матеріального забезпечення – 7 (17 %)

5. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що процес формування антигромадських (злочинних) поглядів у жінки розпочинається ще у дитинстві?

- 1) Так – 37 (80 %)
- 2) Ні – 7 (15 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 2 (5 %)

6. Як Ви вважаєте, чи рівень освіти впливає на здатність особи обирати той або інший варіант поведінки, у тому числі і злочинний?

- 1) Так – 34 (74 %)
- 2) Ні – 9 (20 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 3 (6 %)

**Аналітична довідка
за результатами анкетування педагогічних працівників**

Анкетування проводилось із вересня 2019 року по листопад 2019 року у межах Чернігівської області.

Мета анкетування: з'ясувати думку педагогічних працівників щодо проблемних питань та факторів, які стосуються початку формування у осіб жіночої статі криміногенної поведінки, а також використати отримані результати при формулюванні висновків і розробленні практично значущих пропозицій.

Категорія респондентів: 46 педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Форма анкетування: письмова, шляхом заповнення/надавання відповідей респондентами.

Час відповіді на одну анкету респондентом: у середньому приблизно 10 хвилин.

Структура анкети: вступна частина, відомості про кількість опитаних респондентів та географію поширення; основна частина – містить 6 (шість) питань з пропонованими варіантами відповідей.

Зміст пропонованих питань: зумовлений змістом отриманих у дисертаційному дослідженні науково обґрунтованих висновків, що можуть бути спростовані, підтверджені або уточнені в процесі анкетування.

Особливості пропонованих варіантів відповідей: застосовувався спрощений підхід, який полягав у тому, щоб респондент обрав один із варіантів вже сформульованих відповідей.

Аналіз відповідей респондентів. У письмовій анкеті, що була запропонована респондентам, питання були сформульовані таким чином, щоб отримати максимально точні, обґрунтовані та логічні відповіді. При цьому важливим було те, що респонденти мали практичний досвід, що є цінним у науковому та практичному аспекті.

З відповідей на питання № 1 вбачається, що більшість респондентів (64 % педагогічних працівників) вважають, що дівчата більш гостро переживають факт відсутності родини (або наявності неблагополучної родини).

Відповідаючи на питання № 2, переважна більшість респондентів (65 % педагогічних працівників) звертають увагу на те, що у дівчат раніше з'являються згубні звички (паління сигарет, вживання алкоголю, наркотичних речовин).

Виходячи із відповідей на питання № 3, більшість респондентів (72 % педагогічних працівників) зазначають, що у дівчат раніше починає формуватися корислива система цінностей.

При відповіді на питання № 4 більшість респондентів (63 % педагогічних працівників) зазначають, що факт відсутності сім'ї найбільш негативно впливає на формування нормальної поведінки у дівчини-підлітка.

Відповідаючи на питання № 5 більшість респондентів (80 % педагогічних працівників) погоджуються з тим, що процес формування антигромадських (злочинних) поглядів у жінки розпочинається ще у дитинстві.

На питання № 6, чи рівень освіти впливає на здатність особи обирати той або інший варіант поведінки, у тому числі і злочинний, більшість респондентів (74 % педагогічних працівників) відповіли – так.

Висновок. Нами було проаналізовано відповіді педагогічних працівників загальноосвітніх спеціалізованих шкіл-інтернатів на ряд проблемних питань та факторів, які стосувалися початку формування у неповнолітніх осіб жіночої статі антигромадської поведінки (к тому числі і злочинної), а також впливу сім'ї та родини на становлення особистості. Одержані відповіді були використані при формулюванні висновків дисертаційної роботи.

**Висновок
про результати анкетування суддів**

Аспіранткою кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Євдокімовою М. О., науковий керівник – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Вереша Р. В., з метою врахування позиції працівників правозастосовних органів при написанні дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки», за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, розроблена анкета.

За результатами проведеного анкетування суддів загальних судів Київської, Полтавської, Харківської та Чернігівської областей (роздано 108 анкет, повернуто 102 анкет) отримано такі статистичні дані:

1. Чи розділяєте Ви позицію, що злочини в економічній сфері характеризуються високим рівнем латентності?

- 1) Так – 84 (82 %)
- 2) Ні – 10 (10 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 8 (8 %)

2. Який, на Ваш погляд, рівень латентності характерний для економічної злочинності?

- 1) До 40 % – 8 (8 %)
- 2) До 60 % – 21 (20 %)
- 3) До 80 % – 53 (52 %)
- 4) Більше 80 % – 10 (10 %)
- 5) Утрималась(-вся) від відповіді – 10 (10 %)

3. Яка, на Ваш погляд, основна причина вчинення жінками злочинів в економічній сфері?

- 1) Важке матеріальне становище – 53 (52 %)
- 2) Залежність від наркотиків або алкоголю – 6 (6 %)
- 3) Примус з боку чоловіка – 10 (10 %)
- 4) Почуття заздрості – 29 (28 %)
- 5) Утрималась(-вся) від відповіді – 4 (4 %)

4. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що процес формування антигромадських (злочинних) поглядів у жінки розпочинається ще у дитинстві?

- 1) Так – 77 (76 %)
- 2) Ні – 21 (20 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 4 (4 %)

5. На Вашу думку, чи необхідно прийняти Закон України «Про профілактику злочинності»?

- 1) Так – 64 (63 %)
- 2) Ні – 23 (22 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 15 (15 %)

6. Як Ви вважаєте, проведення державою ряду економічних реформ чи дійсно може вплинути на зменшення динаміки жіночої злочинності в економічній сфері?

- 1) Так – 63 (62 %)
- 2) Ні – 33 (32 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 6 (6 %)

7. Чи розділяєте Ви позицію, відносно якої жінки розпочинають свою злочинну «кар'єру» у більш зрілому віці у порівнянні із чоловіками, і найчастіше під впливом матеріальних проблем?

- 1) Так – 71 (70 %)
- 2) Ні – 26 (25 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 5 (5 %)

8. Як Ви вважаєте, наявність родини (чоловіка, дітей, батьків) слугує стримуючим фактором у вчиненні жінкою злочину в економічній сфері?

- 1) Так – 31 (30 %)
- 2) Ні – 65 (64 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 6 (6 %)

Висновок
про результати анкетування працівників прокуратури

Аспіранткою кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Євдокімовою М. О., науковий керівник – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Вереша Р. В., з метою врахування позиції працівників правозастосовних органів при написанні дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки», за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, розроблена анкета.

За результатами проведеного анкетування працівників прокуратури Київської, Полтавської, Харківської та Чернігівської областей (роздано 85 анкет, повернуто 79 анкет) отримано такі статистичні дані:

1. Чи розділяєте Ви позицію, що злочини в економічній сфері характеризуються високим рівнем латентності?

- 1) Так – 59 (75 %)
- 2) Ні – 16 (20 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 4 (5 %)

2. Який, на Ваш погляд, рівень латентності характерний для економічної злочинності?

- 1) До 40 % – 8 (10 %)
- 2) До 60 % – 16 (20 %)
- 3) До 80 % – 35 (45 %)
- 4) Більше 80 % – 12 (15 %)
- 5) Утрималась(-вся) від відповіді – 8 (10 %)

3. Яка, на Ваш погляд, основна причина вчинення жінками злочинів в економічній сфері?

- 1) Важке матеріальне становище – 31 (40 %)
- 2) Залежність від наркотиків або алкоголю – 8 (10%)
- 3) Примус з боку чоловіка – 12 (15 %)
- 4) Почуття заздрості – 20 (25 %)
- 5) Утрималась(-вся) від відповіді – 8 (10 %)

4. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що процес формування антигромадських (злочинних) поглядів у жінки розпочинається ще у дитинстві?

- 1) Так – 51 (64 %)
- 2) Ні – 22 (28 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 6 (8 %)

5. На Вашу думку, чи необхідно прийняти Закон України «Про профілактику злочинності»?

- 1) Так – 58 (73 %)
- 2) Ні – 8 (10 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 13 (17 %)

6. Як Ви вважаєте, проведення державою ряду економічних реформ чи дійсно може вплинути на зменшення динаміки жіночої злочинності в економічній сфері?

- 1) Так – 41 (52 %)
- 2) Ні – 32 (40 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 6 (8 %)

7. Чи розділяєте Ви позицію, відносно якої жінки розпочинають свою злочинну «кар'єру» у більш зрілому віці у порівнянні із чоловіками, і найчастіше під впливом матеріальних проблем?

- 1) Так – 50 (63 %)
- 2) Ні – 21 (27 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 8 (10 %)

8. Як Ви вважаєте, наявність родини (чоловіка, дітей, батьків) слугує стримуючим фактором у вчиненні жінкою злочину в економічній сфері?

- 1) Так – 8 (10 %)
- 2) Ні – 63 (80 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 8 (10 %)

Висновок
про результати анкетування працівників Національної поліції

Аспіранткою кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Євдокімовою М. О., науковий керівник – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України Вереша Р. В., з метою врахування позиції працівників правозастосовних органів при написанні дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки», за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, розроблена анкета.

За результатами проведеного анкетування працівників Національної поліції Житомирської, Львівської, Одеської, Полтавської, Чернігівської областей та в містах Дніпро, Київ й Харків (роздано 175 анкет, повернуто 166 анкет) отримано такі статистичні дані:

1. Чи розділяєте Ви позицію, що злочини в економічній сфері характеризуються високим рівнем латентності?

- 1) Так – 105 (63 %)
- 2) Ні – 45 (27 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 16 (10 %)

2. Який, на Ваш погляд, рівень латентності характерний для економічної злочинності?

- 1) До 40 % – 18 (11 %)
- 2) До 60 % – 32 (19 %)
- 3) До 80 % – 83 (50 %)
- 4) Більше 80 % – 25 (15%)
- 5) Утрималась(-вся) від відповіді – 8 (5 %)

3. Яка, на Ваш погляд, основна причина вчинення жінками злочинів в економічній сфері?

- 1) Важке матеріальне становище – 116 (70 %)
- 2) Залежність від наркотиків або алкоголю – 8 (5 %)
- 3) Примус з боку чоловіка – 13 (8 %)
- 4) Почуття заздрості – 21 (12 %)
- 5) Утрималась(-вся) від відповіді – 8 (5 %)

4. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що процес формування антигромадських (злочинних) поглядів у жінки розпочинається ще у дитинстві?

- 1) Так – 150 (90 %)
- 2) Ні – 13 (8 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 3 (2 %)

5. На Вашу думку, чи необхідно прийняти Закон України «Про профілактику злочинності»?

- 1) Так – 146 (88 %)
- 2) Ні – 17 (10 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 3 (2 %)

6. Як Ви вважаєте, проведення державою ряду економічних реформ чи дійсно може вплинути на зменшення динаміки жіночої злочинності в економічній сфері?

- 1) Так – 125 (75 %)
- 2) Ні – 25 (15%)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 16 (10 %)

7. Як Ви вважаєте, наявність родини (чоловіка, дітей, батьків) слугує стримуючим фактором у вчиненні жінкою злочину в економічній сфері?

- 1) Так – 70 (42 %)
- 2) Ні – 85 (51 %)
- 3) Утрималась(-вся) від відповіді – 11 (7 %)

8. На Вашу думку, питання щодо вивчення жіночої злочинності потребує вдосконалення за такими напрямками, а саме (оберіть декілька варіантів відповідей):

1) Розроблення спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів, спрямованих на вдосконалення запобігання злочинів, що вчиняють жінки – 127 (77 %)

2) З'ясування детермінант, які впливають на характер і динаміку злочинів, що вчиняються жінками у сфері економіки та систематизація кримінологічних ознак особи злочинця – жінки, яка вчиняє злочин у сфері економіки – 122 (74 %)

3) Надання комплексної кримінологічної характеристики жіночої злочинності у сфері економіки – 119 (72 %)

9. Що, на Вашу думку, впливає на високий рівень латентності економічної злочинності?

- 1) Застосування злочинцями складних замаскованих схем учинення злочинів – 63 (38%)
- 2) Нерозуміння характеру діянь потерпілими – 45 (27 %)
- 3) Неадекватне кримінальне переслідування – 35 (21 %)
- 4) Відсутність належної взаємодії та обміну інформацією між правоохоронними органами та державними регуляторами – 23 (14%)

10. Напрямами запобігання злочинам в економічній сфері як складової реалізації державної політики в сфері економіки мають стати:

- 1) Удосконалення адміністративного, кримінального, кримінального процесуального, контрольного-ревізійного законодавства – 61 (37 %)
- 2) Формування системи мінімізації впливу корупції на економічну систему – 51 (31 %)
- 3) Запобігання створенню та діяльності корупційних, організованих злочинних угруповань у сферах з високим ризиком їх впливу – 31 (18 %)
- 4) Інформаційно-аналітичне забезпечення – 23 (14 %)

11. У чому полягає застосування спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам, що вчиняються жінками в сфері економіки?

- 1) У цілеспрямованій діяльності державних і правоохоронних органів, громадських організацій та окремих громадян – 75 (45 %)
- 2) У цілеспрямованій діяльності на усунення детермінантів таких злочинів – 58 (35 %)
- 3) У цілеспрямованій діяльності на недопущення вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки – 33 (20 %)

12. На Вашу думку, індивідуально-профілактичні заходи запобігання жіночій злочинності в сфері економіки повинні бути спрямовані на:

- 1) Здійснення оперативних заходів щодо жінок, які вчиняють злочини у сфері економіки або інші злочини – 58 (35 %)
- 2) Реагування на протиправні дії жінок у цій сфері – 45 (27 %)
- 3) Постановку на профілактичний облік жінок, що вчиняли злочини у сфері економіки, внесення їх до інформаційно-довідкової бази – 36 (22 %)
- 4) Усунення чинників зростання рівня жіночої рецидивної злочинності – 27 (16 %)

13. Яким чином необхідно удосконалити заходи щодо запобігання злочинам, що вчиняються жінками у сфері економіки?

1) Визначити державний орган (наукову установу), відповідальний за розроблення та впровадження новітніх методів і способів боротьби зі злочинністю в економічній сфері з урахуванням сучасних загроз – 65 (39 %)

2) Здійснювати постійний моніторинг судової практики у кримінальних провадженнях за ознаками корупційної діяльності та готувати на постійній основі відповідні рекомендації – 38 (23 %)

3) Розробити критерії та запровадити систему оцінки ефективності діяльності працівника правоохоронного органу – 33 (20 %)

4) Упровадити нові принципи добору, комплектування та підготовки співробітників оперативних підрозділів у рамках новоствореного Державного бюро фінансових розслідувань – 30 (18 %)

Аналітична довідка
за результатами анкетування суддів та працівників прокуратури

Анкетування проводилось із березня 2018 року по вересень 2019 року в межах Житомирської, Львівської, Одеської, Полтавської, Чернігівської областей та в містах Дніпро, Київ й Харків.

Мета анкетування: з'ясувати думку працівників правозастосовних органів щодо проблемних питань, які стосуються жіночої злочинності в сфері економіки, а також використати отримані результати при формулюванні висновків і розробленні практично значущих пропозицій.

Категорія респондентів: 102 суддів, 79 працівники органів прокуратури

Форма анкетування: письмова, шляхом заповнення/надавання відповідей респондентами.

Час відповіді на одну анкету респондентом: у середньому приблизно 15 хвилин.

Структура анкети: вступна частина, відомості про кількість опитаних респондентів та географію поширення; основна частина – містить 8 (вісім) питань з пропонованими варіантами відповідей.

Зміст пропонованих питань: зумовлений змістом отриманих у дисертаційному дослідженні науково обґрунтованих висновків, що можуть бути спростовані, підтвержені або уточнені в процесі анкетування.

Особливості пропонованих варіантів відповідей: застосовувався спрощений підхід, який полягав у тому, щоб респондент обрав один із варіантів вже сформульованих відповідей.

Аналіз відповідей респондентів. У письмовій анкеті, що була запропонована респондентам, питання були сформульовані таким чином, щоб отримати максимально точні, обґрунтовані та логічні відповіді. При цьому важливим було те, що респонденти мали практичний досвід та відповідні професійні якості, що є цінним у науковому та практичному аспекті.

З відповідей на питання № 1 вбачається, що більшість респондентів (82 % суддів, 75 % працівників прокуратури) вважають, що злочини в економічній сфері характеризуються високим рівнем латентності.

Відповідаючи на питання № , переважна більшість респондентів (52 % суддів, 45 % працівників прокуратури) відповіли, що показник рівня латентності для економічної злочинності становить до 80 %.

Виходячи із відповідей на питання № 3, більшість респондентів (52 % суддів, 40 % працівників прокуратури) зазначають, що основною причиною вчинення жінками злочинів в економічній сфері – є важке матеріальне становище.

У межах питання № 4 більшість респондентів (76 % суддів, 64 % працівників прокуратури) погодились із тим, процес формування антигромадських (злочинних) поглядів у жінки розпочинається ще у дитинстві.

При вирішенні питання № 5 щодо необхідності прийняти Закон України «Про профілактику злочинності», більшість респондентів (63 % суддів, 73 % працівників прокуратури) дали позитивну відповідь.

На питання № 6, чи проведення державою ряд економічних реформ дійсно може вплинути на зниження динаміки жіночої злочинності в економічній сфері, більшість респондентів (62 % суддів, 52 % працівників прокуратури) відповіли «Так».

На питання № 7 чи розділяєте ви позицію, відносно якої, жінки розпочинають свою злочину «кар'єру» у більш зрілому віці у порівнянні із чоловіками, і найчастіше під впливом матеріальних проблем, переважна більшість респондентів (70 % суддів, 63 % працівників прокуратури) відповіли «Так».

У межах питання № 8 більшість респондентів (64 % суддів, 80 % працівників прокуратури) вважають, що наявність родини (чоловіка, дітей, батьків) не слугує стримуючим фактором у вчиненні жінкою злочину в економічній сфері.

Порівняльна таблиця результатів анкетування суддів, працівників прокуратури та Національної поліції:

№ п/п	Запитання	Варіанти відповіді	Судді		Працівники прокуратури	
			К-т	%	К-т	%
1	2	3	4	5	6	7
1	Чи розділяєте Ви позицію, що злочини в економічній сфері характеризуються високим рівнем латентності?	Так	84	82	59	75
		Ні	10	10	16	20
		Утрималась(-вся) від відповіді	8	8	4	5
2	Який, на Ваш погляд, рівень латентності характерний для економічної злочинності?	До 40 %	8	8	8	10
		До 60 %	21	20	16	20
		До 80 %	53	52	35	45
		Більше 80%	10	10	12	15
		Утрималась(-вся) від відповіді	10	10	8	10

Продовження табл.

№ п/п	Запитання	Варіанти відповіді	Судді		Працівники прокуратури	
			К-т	%	К-т	%
1	2	3	4	5	6	7
3	Яка, на Ваш погляд, основна причина вчинення жінками злочинів в економічній сфері?	Важке матеріальне становище	53	52	31	40
		Залежність від наркотиків або алкоголю	6	6	8	10
		Примус з боку чоловіка	10	10	12	15
		Почуття заздрості	29	28	20	25
		Утрималась(-вся) від відповіді	4	4	8	10
4	Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що процес формування антигромадських (злочинних) поглядів у жінки розпочинається ще у дитинстві?	Так	77	76	51	64
		Ні	21	20	22	28
		Утрималась(-вся) від відповіді	4	4	6	8
5	На Вашу думку, чи необхідно прийняти Закон України «Про профілактику злочинності»?	Так	64	63	58	73
		Ні	23	22	8	10
		Утрималась(-вся) від відповіді	15	15	13	17
6	Як Ви вважаєте, проведення державою ряду економічних реформ чи дійсно може вплинути на зменшення динаміки жіночої злочинності в економічній сфері?	Так	63	62	41	52
		Ні	33	32	32	40
		Утрималась(-вся) від відповіді	6	6	6	8
7	Чи розділяєте Ви позицію, відносно якої жінки розпочинають свою злочинну «кар'єру» у більш зрілому віці у порівнянні із чоловіками, і найчастіше під впливом матеріальних проблем?	Так	71	70	50	63
		Ні	25	25	21	27
		Утрималась(-вся) від відповіді	5	5	8	10
8	Як Ви вважаєте, наявність родини (чоловіка, дітей, батьків) слугує стримуючим фактором у вчиненні жінкою злочину в економічній сфері?	Так	31	30	8	10
		Ні	65	64	63	80
		Утрималась(-вся) від відповіді	6	6	8	10

Висновок. Проведене анкетування показало відповідальне ставлення респондентів до пропонувананих нами питань і обрання обґрунтованих варіантів відповідей. Більшість позицій, які становлять елементи новизни у нашій дисертації, були сприйняті та належним чином оцінені респондентами, що в цілому свідчить про те, що зроблені нами теоретичні висновки і сформульовані пропозиції мають новизну, практичну цінність та є важливими у науковому процесі.

Відповіді правозастосовних органів на інформаційні запити дисертантки

Прокуратура України

ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ

вул. Різницька 13/15, Київ-11, 01011

факс: 280-26-03

Львів, 03.2019 № 19/4-491вих-19

від _____

Євдокімова М.О.

marria.evdokimova@gmail.com

Ваш запит щодо надання інформації про кількість жінок, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності упродовж 2012 – 2015 років, розглянуто в межах компетенції.

Роз'яснюємо, що згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації» публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

З урахуванням викладеного повідомляємо, що відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, узагальнюються у звітності за формою № 2 «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення», яка формується щомісячно накопичувальним підсумком з початку звітного періоду (року) за регіоном вчинення злочину на підставі даних, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань користувачами інформаційної системи, у розрізі розділів та окремих статей Кримінального кодексу України, за завершеними розслідуваннями кримінальними провадженнями, з виокремленням даних про осіб жіночої статі.

З огляду на викладене надсилаємо дані про кількість осіб жіночої статі, притягнутих упродовж 2013 – 2015 років до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Не представляється можливим надання такої інформації за період з 20.11.2012 по 31.12.2012, оскільки офіційне формування звітності з Єдиного реєстру досудових розслідувань здійснюється з 01.01.2013.

Одночасно інформуємо, що розпорядником інформації про вчинені до 20.11.2012 у державі злочини є Національна поліція України, у зв'язку з чим відповідно до вимог частини 3 статті 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації» Ваш запит у цій частині надіслано за належністю до вказаного відомства.

У разі незгоди із наданою відповіддю Ви вправі її оскаржити відповідно до вимог статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» керівництву Генеральної прокуратури України або до суду.

Додаток: на 1 арк.

**Начальник відділу розгляду
запитів на публічну інформацію**

Н. Телічко

Дані про кількість осіб жіночої статі, притягнутих упродовж 2013 – 2015 років до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності

Період	Усього виявлено жінок*
січень-грудень 2013 року	903
січень-грудень 2014 року	704
січень-грудень 2015 року	533

* з урахуванням кримінальних проваджень минулих років

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ
УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОЇ ПІДТРИМКИ**

Євдокімова М.О.

marria.evdokimova@gmail.com

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01601,
тел. 256-14-40, факс (044) 253-6215
duty.it@police.gov.ua

01 квітня 2019 року № 153зі,154зі/27/01/2-2019

На № _____ від _____

[Про надання інформації]

За дорученням керівництва Національної поліції в межах компетенції та відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» розглянуто запити на отримання інформації, що надійшли з Генеральної прокуратури України.

За результатами опрацювання повідомляємо, що за 2012 (станом на 20.11.2012) рік виявлено 25019 жінок, які вчинили злочини, з них 1623 – у сфері господарської діяльності.

Начальник Департаменту

О.С. Клінг

Вдовенко
254-74-14

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ДСА України

вул. Липська, 18/5, м. Київ, 01601, тел.: (044) 277-76-86, факс: (044) 277-76-11,
e-mail: inbox@court.gov.ua, web: [http:// www.dsa.court.gov.ua](http://www.dsa.court.gov.ua), код ЄДРПОУ: 26255795

23. 09. 2019 № імф/в-663-19-490/19
на № _____ від _____

Євдокімова М. О.

marria.evdokimova@gmail.com

Про розгляд запиту від 17.09.2019

Шановна Маріє Олегівно!

На Ваш запит надсилаємо наявну статистичну інформацію про кількість засуджених жінок, рішення щодо яких набрали законної сили у 2013 – 2018 роках за злочини проти власності, у сфері господарської діяльності, у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Також зазначаємо, що відповідно до наказу ДСА України від 23.06.2018 № 325 "Про затвердження річних форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами" звітність судів подається за відповідний звітний період — рік, тому, надати статистичні дані за 2019 рік наразі неможливо. Оскільки в ДСА України не відображена та не задокументована будь-якими засобами чи на будь-яких носіях така запитувана інформація, то в наданні статистичних даних за 2019 рік Вам відмовлено.

Вказану відмову відповідно до статті 23 Закону України "Про доступ до публічної інформації" Ви можете оскаржити до суду в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України.

Додатково повідомляємо, що звітність про розгляд судами справ розміщена на офіційному веб-порталі "Судова влада України" (www.court.gov.ua) у розділі "Судова статистика" рубрики "Інше".

Додатки: зазначені матеріали в електронній формі на адресу електронної пошти marria.evdokimova@gmail.com.

Заступник Голови

С. Чорнуцький

Депутат (044) 277 76 12

Статті Кримінального кодексу України	ВИДИ ЗЛОЧИНІВ	Кількість засуджених жінок, судові рішення щодо яких набрали законної сили у 2013 - 2018 роках					
		2013	2014	2015	2016	2017	2018
ст. 185-198	- статті 185-198 – злочини проти власності;	8 069	6 824	6 500	5 547	5 392	5 664
ст. 199-235	- статті 199-235 – злочини у сфері господарської діяльності;	458	316	233	167	131	164
ст. 364-370	- статті 364-370 – злочини у сфері службової діяльності;	452	373	257	155	123	148

Прокуратура України

ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ

вул. Різницька, 13/15, Київ-11, 01011

факс: 280-26-03

29.11.2019 № 19/4-2158ВІХ-19

від _____

Євдокімова М.О.

marria.evdokimova@gmail.com

Ваш запит про надання інформації щодо кількості жінок, які вчинили упродовж 2012-2015 рр. злочини, передбачені ст. ст. 185, 189, 190, 191, 194, 364-370 КК України розглянуто.

Повідомляємо, що відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, узагальнюються у звітності за формою № 2 «Звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення», що формується щомісячно за регіоном вчинення з наростаючим підсумком з початку звітного періоду (року) на підставі даних, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань користувачами інформаційної системи, у розрізі статей та розділів Кримінального кодексу України.

З огляду на викладене надаємо відомості про кількість жінок, які упродовж 2013-2015 рр. вчинили кримінальні правопорушення за ст. ст. 185, 189, 190, 191, 194, 364-370 КК України (за даними звіту за формою № 2 «Звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення»).

Разом з тим інформуємо, що не представляється можливим надати витребувану інформацію за період з 20.11.2012 по 31.12.2012, оскільки офіційне формування звітності з Єдиного реєстру досудових розслідувань здійснюється з 01.01.2013.

Розпорядником даних про скоєні до 20.11.2012 у державі злочини є Міністерство внутрішніх справ України.

Ураховуючи зазначене, відповідно до вимог частини 3 статті 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації» Ваш інформаційний запит направлено до Міністерства внутрішніх справ України для розгляду в межах компетенції.

У разі незгоди із наданою відповіддю Ви праві її оскаржити відповідно до вимог статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» керівництву Генеральної прокуратури України або до суду.

Додаток: на 1 арк.

**Начальник відділу розгляду
запитів на публічну інформацію**

Ю. Франтовська

Ю. Франтовська

Генеральна прокуратура України
19/4-2158ВІХ-19 від 29.11.2019

Відомості про кількість жінок, які упродовж 2013-2015 рр. вчинили кримінальні правопорушення за ст. ст. 185, 189, 190, 191, 194, 364-370 КК України (за даними звіту за формою № 2 «Звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення»)

Стаття КК України / Період	2013	2014	2015
Крадіжка, ст.185	6 754	5 591	5 984
Вимагання, ст.189	5	13	6
Шахрайство, ст.190	1 230	1 136	832
Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, ст.191	731	634	461
Умисне знищення або пошкодження майна, ст.194	10	4	2
Зловживання владою або службовим становищем, ст. 364	86	33	36
Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, ст. 364-1	15	2	3
Перевищення влади або службових повноважень, ст. 365	14	0	1
Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, ст. 365-1	0	2	0
Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, ст. 365-2	2	0	1
Службове підроблення, ст. 366	527	671	475
Службова недбалість, ст. 367	181	120	60
Одержання хабара / Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, ст. 368	170	118	111
Незаконне збагачення, ст. 368-2	0	0	0
Комерційний підкуп / підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, ст. 368-3	11	14	10
Підкуп особи, яка надає публічні послуги, ст. 368-4	3	1	2
Пропозиція або давання хабара / Пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі, ст. 369	49	39	29
Зловживання впливом, ст. 369-2	28	22	26
Провокація хабара або комерційного підкупу / Провокація підкупу, ст. 370	0	0	0

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ
(АДМІНІСТРАЦІЯ ДКВС УКРАЇНИ)

04050, м. Київ, вул. Юрія Іллєнка, 81, тел./факс.: (044) 481-05-01
 E-mail: office@kvs.gov.ua, сайт: www.kvs.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 41693471

03.11.2019 № 1/4-265-19/230-ПІ

На № 6/н від 27.11.2019

Євдокімова М.О.

marria.evdokimova@gmail.com

В Адміністрації ДКВС України розглянуто Ваш запит на отримання публічної інформації щодо кількості жінок, які відбувають покарання у Кам'янській виправній колонії (№ 34) та Чернігівській виправній колонії (№ 44), та з інших питань.

За результатами розгляду, в межах компетенції, повідомляємо наступне.

Згідно з наказом Державного комітету статистики України від 07.12.1999 № 400 звітність за формою № 8-УВП «Звіт про кількість УВП, наявність, рух та склад засуджених» подається за відповідний звітний період два рази на рік.

Відповідно надаємо наявну запитувану інформацію станом на 01.07.2019:

	Кам'янська виправна колонія (№ 34)	Чернігівська виправна колонія (№ 44)
Кількість осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, із них:	262	109
- за статтею 185 КК України	52	44
- за статтею 191 КК України	0	0
- інші злочини	210	65

Разом з цим, надати іншу запитувану інформацію не вбачається можливим, оскільки в Адміністрації ДКВС України такі дані не збирались та не узагальнювались.

**Виконуючий обов'язки начальника
 Управління організаційно-аналітичного,
 документального та адміністративно-
 господарського забезпечення**

В.М. Толмачов

Недотона М.М.
207-03-76

Наукове видання

Євдокімова Марія Олегівна

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Монографія

**За науковою редакцією доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України Р. В. Вереші**

Комп'ютерна верстка і макетування

К. П. Гузь

Підписано до друку 10.09.2020. Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. – 13,48.

Тираж 300 пр. Замовлення № 16/21.

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.